

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Številka 30/VII

Jesenice, 3. februarja 1977

VENCELJ PERKO

PREDGOVOR

V decembru 1976 je minilo 40 let, ko so jeseniški komunisti v izredno razgibanem revolucionarnem gibanju tega časa, v gibanju, ki ga je spodbujala in vodila komunistična partija, dosegli pomembno zmago. Na občinskih volitvah, 6. decembra 1936, so zmagali kandidati – komunisti in drugi napredni delavci ter občani, združeni na ljudskofrontovski kandidatni listi, listi Slovenskega delovnega ljudstva za občino Koroška Bela. Ta zmaga je imela poseben pomen, ker je nastala v prelomnem obdobju taktike političnega boja partije in bila že rezultat novih pogledov, ki so bili usmerjeni v akcijsko enotnost širokih ljudskih množic. Zmaga kandidatov liste Slovenskega delovnega ljudstva na Koroški Beli pa je imela poseben pomen še zato, ker je bila izvojevana v času izrednega terorja in pritiska, ki so ga združene reakcionarne sile izvajale proti nosilcem in somišljenikom revolucionarnega gibanja na Jesenicah.

Zmaga liste Slovenskega delovnega ljudstva v občini Koroška Bela je le ena, sicer najpomembnejša etapa našega boja za ljudsko oblast občine in njeno samoupravo. Občina Koroška Bela je bila občina, katere vladajoče buržoazne stanke ves čas obstoja stare Jugoslavije nikoli niso mogle dobiti v svoje roke oblasti na volitvah, pa najsibo, da so bile to tajne ali javne volitve.

Klub temu pa je buržoazna oblast imela dovolj posredne možnosti – zakonite in nezakonite, da je socialistično občinsko upravo ovirala pri delu, neposredno pa takrat, ko je vzela mandate izvoljenih občinskih odbornikov in postavila iz vrst svojih hlapcev imenovano občinsko upravo in gerenta občine, kakor smo takrat ime-

IZ NAŠIH BOJEV V OBČINI KOROŠKA BELA

novali tako od oblasti postavljenega župana, oziroma predsednika občine.

V občini Koroška Bela je ves čas stare Jugoslavije bolj ali manj prevladoval vpliv naprednih socialističnih sil. Kakšen je bil ta vpliv v boju za občino in da bi lahko razbrali pomen naše zmagave na občinskih volitvah pred 40 leti, naj to vsaj v grobem pokaže ta sestavek. Ta zapis, sedaj spremenjen in dopolnjen, sem prvič objavil leta 1965. Ker pa je ta zapis zajel le ožje število bralcev in zaradi osvetlitve našega boja prav v času pred, ob in po kongresu komunistične partije Slovenije 18. aprila 1937 na Čebinah, menim, da je prav, da se sestavek ponovno objavi.

Vencelj Perko

KOROŠKA BELA IN NJENI PREBIVALCI

Občina Koroška Bela je bila ena izmed 832 (1) občin, kolikor jih je bilo v Sloveniji leta 1921 v času prvih občinskih volitev v stari Jugoslaviji. Obsegala je manjši del sedanje občine Jesenice. V njeno območje so spadale vasi Koroška Bela, Javornik, Potoki in Javorniški Rovt.

Na tem območju je bilo železarstvo že davno razvito (rudnik Belščica). Še danes se tu nahajajo ostanki rudarske naselbine iz keltske dobe, na katero spominja tudi krajevno ime Ajdinja. O prastarem železarstvu na tem območju pričajo tudi predzgodovinske gomile (okrog 300 grobov). Na Javorniku so bile fužine že v starem in srednjem veku. V času turških vojn so tu izdelovali predvsem orožje, v Valvasorjevi dobi pa zlasti jeklo, ki so ga izvažali največ v Italijo. (2)

Leta 1752 je bil na Javorniku plavž z dvema topilnicama, kjer je bilo zaposlenih 250 delavcev. Javorniško jeklo je bilo najboljše kakovosti in je uživalo velik sloves. Železno rudo so tedaj kopali pod Stolom in jo dovažali skozi Javorniški Rovt in Koroško Belo do plavža. (3)

Prebivalci občine Koroška Bela so bili večinoma delavci v železarskih obratih KID na Javorniku in na Savi. Redki posestniki so bili le na Koroški Beli, na Potokih in v Javorniskem Rovtu, medtem ko je bil Javornik tipično delavsko naselje, kot je to še danes.

Taka struktura prebivalstva in železarska tradicija sta v stoletjih oblikovali značaj tega človeka, kar se kaže tudi v novejši zgodovini tega kraja. Poseben pomen ima tudi dejstvo, da sta se dve največji stavki jeseniških železarjev leta 1904 in 1935 začeli prav na Javorniku.

I.

POLITIČNE RAZMERE PO PRVI SVETOVNI VOJNI

Revolucionarni val, ki je po končani prvi svetovni vojni pod vplivom velike oktobrske revolucije zajel tudi jugoslovanske ljudske množice, tudi med jeseniškimi kovinarji ni ostal brez odmeva. Temu revolucionarnemu gibanju delavstva je stala na čelu politična organizacija SDSJ (Socialna demokratska stranka Jugoslavije). Mlajše sile v njej so zahtevale radikalnejše akcije, medtem ko so starejši to-

(Nadaljevanje na 2. strani)

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR – glasila delovnega kolektiva SOZD SZ ŽELEZARNA JESENICE. Ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

(Nadaljevanje s 1. strani)

variši pod vplivom idej II. internacionale zastopali strpnost pri uveljavljanju delavskih pravic. Ko opisuje tov. Janez Mlakar ustanovitev komunistične stranke na Jesenicah, navaja v svojih spominih: (4)

»Revolucionarno gibanje v podružnici je doseglo višek s tem, da smo na sestanku, kjer smo volili delegate za občinski zbor SDSJ, izbrali razen enega same levičarje. Občni zbor je bil v Tivoliju v Ljubljani. Ko so se delegati vrnili, so na prvem sestanku poročali, da je bila na občnem zboru socialnodemokratske stranke velika večina za to, da člani izstopijo iz nje in ustanove novo stranko, kakor so to storili že Srbi. Navzoči delavci so sprejeli to poročilo z velikim odobravanjem, le nekaj jih je bilo, ki so izjavili, da bodo še nadalje ostali v stari stranki, ki je bila v sklopu II. internacionale.

Voditelji stare stranke niso mirovali. Neprestano so prihajali iz Ljubljane na Jesenice in nas svarili, naj z našimi revolucionarnimi zahtevami nikar ne silimo z glavo skozi zid, češ da bomo preveč razburili meščanske stranke. Prav tako so nas obiskovali levičarji.

Seveda smo se začeli na sestankih med seboj prepirati. Tovariši z Javornika so bili nepopustljivi in so zahtevali, naj že vendar pretrgamo z II. internacionalo. Časopis »Ujedinjenje« št. 1, z dne 13. marca 1920, pa je o tem napisal naslednje:

»Jesenice. Delavstvo na jesenicah je že dolgo časa z nevoljo sledilo politiki, ki jo je zasledovala socialna demokratična stranka. Našim ljudem ni šlo v glavo, da na eni strani vedno nastopamo proti kapitalizmu, na drugi strani pa sede zastopniki stranke skupaj pri vladnih jasilih s kapitalističnimi strankami. Te dvojne resnice naši delavski možgani niso mogli razumeti. Dolgo je že vrelo na Jesenicah, dosti jih je bilo, ki so zahtevali, da napravi naša organizacija konec tem neznosnim razmeram. Toda potrpežli smo zaradi strankine discipline. Konec pa je bil naše potrpežljivosti, ko smo čitali zadnje sklepe izvrševalnega odbora, ki je prekršil strankino disciplino že takoj po zadnjem strankinem zboru. Ko smo izvedeli, da je ljubljanska krajevna politična organizacija izstopila iz stranke, se je zbral tudi naš politični odbor, da se posvetuje o položaju. Dne 6. marca je sklenil naš odbor z vsemi proti enemu glasu, da izstopi naša organizacija iz dosedanje stranke in se priključi delavski socialistični stranki za Slovenijo. V nedeljo popoldne je sodrug Weiss sklical zbor zaupnikov in predložil odborov sklep v odobritev. Navzočih je bilo okoli 100 zaupnikov. Razen enega so vsi glasovali za vstop v novo stranko. Na Jesenicah se proletariat ne bo cepil, enoten stopi v novo delavsko stranko.«

Prvi predsednik podružnice komunistične stranke na Javorniku tov. Jože Čuden (5) opisuje ustanovitev podružnice takole:

»Delavci na Javorniku smo se pri Jelenju organizirali in pristopili k socialdemokratski stranki. Število članov je naglo naraslo, zato smo ustanovili na Javorniku svojo podružnico. Mene so izvolili za predsednika. Mnogi izmed nas niso bili zadovoljni s strankinim vodstvom, zato smo se ločili ter ustanovili podružnico SDS (kom.) (Socialistično delavsko stranko — komunistov).

Sklical sem člane podružnice na sestanek in jim razložil program in statut komunistične stranke Jugoslavije. Pri tem mi je pomagal Ciril Košir. Priporočala sva članom, da pristopimo vsi h komunistični stranki Jugoslavije, ki je najboljša zastopnica delovnih ljudi, ter se s tem pridružimo ruskim tovarišem, kakor tudi zavednim delavcem vsega sveta. Ko sem dal ta predlog na glasovanje, so glasovali zanj vsi člani razen dveh Erlihov (Janez in Franc Erlih). Mene so zopet izvolili za predsednika.«

II.

VOLILNI BOJI IN BORBA ZA SOCIALISTIČNO OBČINO KOROŠKA BELA (6)

V začetku 20. stol. so se pod vplivom dunajskega avstromarksizma že pojavili prvi poizkusi organiziranja v socialnodemokratski stranki. Pri občinskih volitvah 1907 na Koroški Beli so že samostojno nastopili, a so dobili le 7 glasov.

TedANJI volilni zakon še ni poznal splošne in enake volilne pravice, temveč so bili volivci po premoženju razdeljeni v tri volilne razrede (kurije).

Po dopisu v »Rdečem praporu« št. 4, z dne 15. januarja 1908, je bilo v občini Koroška Bela volivcev: v I. razredu 14, v II. razredu 32 in v III. razredu 277. (Vsak razred je volil pet odbornikov, vsaka podobčina pa še po enega. Skupno 18 odbornikov).

Toda že občinske volitve, ki so bile 13. novembra 1911, so bile zanje lep uspeh, saj so dobili socialdemokrati od 18 odbornikov, kolikor jih je takrat imela občinska uprava na Koroški Beli, kar šest. To so bili Jakelj s Save, Cink, Jože Smolej, Franc Praprotnik (Cimpk) s Potokov in Miha Svetina-Mostar. Za predstavnika podobčine Javornik je bil izvoljen socialist Janez Erlih. Za župana pa je bil tedaj lahko izvoljen le volivec iz prve kurije. Ta pogoj sta izpolnjevala dva: Mulej in Hkavc (Konjič). Zato je moral odločiti žreb in župan je postal kmet Jože Mulej s Potokov. (6).

Klerikalci so imeli 11 odbornikov, liberalci pa enega.

1. Volitve v konstituanto leta 1920
Moč in politični vpliv, ki ga je imela komunistična stranka na Javorniku (ta je zajela vse območje občine Koroška Bela), se najbolje vidi iz volilnih izidov. Pri vo-

litvah v konstituanto (ustavodajno skupščino), 28. novembra 1920, se je od 625 volilnih upravičencev v občini Koroška Bela udeležilo volitev 569 ali 91 odstotkov. Posamezne stranke so dobile naslednje število glasov: (6) komunistična 353, klerikalna (SLS) 114, socialnodemokratska (JSDS) 48, narodnosocialistična (NSS) 28, demokratska (liberalci) 21 in samostojna kmetijska (SKS) 5 glasov. Za komunistično stranko je glasovalo 62% volilnih udeležencev ali 56,4 odstotka od vseh volilnih upravičencev občine. Podobne rezultate je dosegla komunistična stranka le v šestih krajih Slovenije, med temi nekoliko več le v Trbovljah-Hrastniku in v Tezmem-Radvanju.

Primerjava volilnih rezultatov kaže, da je bila Koroška Bela precej pred Jesenicami, saj je tam glasovalo za komuniste le 40,5 odstotka volilnih udeležencev, kar je za 21,5 odstotka manj kot na Koroški Beli. Socialni demokrati so dobili na Koroški beli 48 glasov ali 8,4 odstotka, medtem ko so dobili na Jesenicah 70 glasov, oziroma 6,1 odstotka vseh oddanih glasov. Od vseh glasov, oddanih za komuniste in socialne demokrate, so oboji dobili na Jesenicah 86,9 odstotka, na Koroški Beli pa 87,5 odstotka. Skupno število glasov za obe delavski stranki je bilo na Koroški Beli 70,4 odstotka, na Jesenicah pa 46,6 odstotka od vseh oddanih glasov.

Sijajna volilna zmaga tovarišev na Koroški Beli kaže, da je imela njihova podružnica med prebivalstvom zelo močan vpliv. Obenem je potrdila, da so pravilno ravnali, ko so se hitro odločili za vstop v komunistično stranko. Vendar tu še ne moremo govoriti o neki visoki politični zavesti, marveč je bil to v precejšnji meri rezultat splošnega revolucionarnega vzdušja, ki sta ga ustvarili dolgotrajna vojna in oktobrska revolucija.

2. Zmaga komunistov pri občinskih volitvah leta 1921 in razrešitev komunističnih odbornikov

Zmaga komunistične liste na volitvah. Po prvi svetovni vojni so bile prve občinske volitve v Sloveniji šele leta 1921, to je eno leto pozneje kot v Srbiji in na Hrvaškem. Slovenska buržoazija je odlašala z občinskimi volitvami iz strahu pred revolucionarno razpoloženimi množicami. Te volitve so bile maja 1921 in so komunisti zmagali z absolutno večino glasov v štirih občinah: v Trbovljah, v Kotredžu, na Koroški Beli in v Ložu. (1)

O pripravah na te volitve pripoveduje takratni predsednik podružnice komunistične stranke za Koroško Belo tov. Jože Čuden (5) takole:

»Občani Koroške Bele so volili na teh volitvah 24 občinskih odbornikov. Komunisti na Javorniku smo se zanje prav dobro pripravili, toda brez posebnih ceremonij in stroškov. Neko nedeljo pred volitvami sem povabil na sestanek odbornike naše podružnice in nekaj zavednih članov. Sestali smo se kar na polju blizu Javornika in sestavili kandidatsko listo. Čez nekaj dni sem sklical članski sestanek naše podružnice z dnevnim redom: občinske volitve. Povedal sem, da smo že sestavili kandidatsko listo, vendar naj sami odločijo, kdo naj bo kandidat za te volitve. Prečital sem imena kandidatov in pripomnil, da se moramo o vsakem posebej pogovoriti, ali bo za občinskega odbornika sposoben ali ne. Člani so se strinjali skoraj z vsemi, le naketere smo morali nadomestiti z drugimi. Ko smo izbrali vseh 24 kandidatov, sem rekel članom: »Vi vsi ste se odločili za te kandidate, vsi ste zanje popolnoma prostovoljno glasovali, zato je pa tudi naloga vas vseh, da jih boste pri volivcih priporočali. Nato se nekdo oglasi: 'To bo lahko delo. Samo povedati bo treba volivcem, koga smo izbrali, pa bo vsak zanje glasoval, ker so vsi pošteni, pametni in priljubljeni.'

Nosilec komunistične liste je bil Blaž Kemperle, delavec s Koroške Bele.

Pri okrajnem glavarstvu v Radovljici smo vložili kandidatsko listo zadnji in imeli zato tudi zadnjo skrinjico. Naši nasprotniki so bili tega veseli, češ komunisti so zadnji, nekaj ostankov bodo že dobili.

Pri teh volitvah je bilo v občini Koroška Bela 642 volilnih upravičencev, volili pa so le 504 ali 78,5 odstotka, kar je za 12,5 odstotka manj kot pri volitvah v konstituanto. Posamezne stranke so dobile: komunistična 265 glasov ali 52,7 odstotkov in 13 odbornikov, klerikalna (SLS) 128 glasov ali 25,3 odstotke in 6 odbornikov, socialnodemokratska 60 glasov ali 11,9 odstotka in 3 odbornike ter liberalna (JDS) 51 glasov ali 10,1 odstotka vseh oddanih glasov in 2 odbornika. Samostojni kmetje pa so dobili le en glas.

Komunistični odborniki so bili Blaž Kemperle, Ciril Košir, Jožef Kosmač, Jernej Konič, Franc Zupančič-Stumfar, Anton Justin-Vajnež, Anton Svetina-Mlinar, Jakob Jagodic, France Bohinc, Anton Stravs, Jože Žagar, Franc Lipovec in Franc Celar.

(Ciril Košir je bil rojen 1895 v Naklem. Že leta 1920 je bil vodilni jeseniški komunist, izredno sposoben organizator, odličen govornik in samorastniško izobražen. Leta 1920 je bil izvoljen za tajnika krajevne organizacije komunistične stranke na Jesenicah. Istega leta je bil delegat na vukovarskem kongresu komunistične stranke Jugoslavije in delegat na seji pokrajinskega sveta (plenuma CK) za Slovenijo v Ljubljani. Po prepovedi komunistične stranke je ustanavljal prve ilegalne komunistične skupine. Hkrati je organiziral ilegalne prehode čez mejo v Avstrijo, po katerih so aktivisti prenašali komunistično literaturo in vodili komuniste preko meje. Uprava železarne in oblast sta budno spremljali njegovo revolucionarno delo in ga prega-

njali. Bil je večkrat zaprt, leta 1924 pa so ga odpustili iz službe. Odšel je v Sovjetsko zvezo in se tam zaposlil. Tik pred napadom fašistov na Jugoslavijo je prišel Košir s sovjetsko delegacijo v Beograd; po spominih Mlakarja pa je obiskal tudi Jesenice in govoril s kovačem Trojarjem.)

Socialdemokratski odborniki so bili Ivan Jenko, Martin Marčič in Janez Erlah. Na listi SLS pa so bili izvoljeni Martin Noč-Glažar, Jože Mulej-Stojan, Matevž Rabič-Miklavčič, Ivan Glavič in župnik Matevž Zbontar. Od nacionalistov sta bila izvoljena Anton Čop in Anton Stravs. Za župana je bil izvoljen Blaž Kemperle.

Po končanih volitvah se je zbralo pred šolo, kjer je bilo volišče, ogromno ljudi, ki so bili zelo navdušeni nad zmago. Potem so šli v sprejeto do vhoda tovarne in med potjo vzklicali revolucionarne parole. V tej psihozi se je odzval povabilu čuvarja komunistične skrinjice Jakoba Žumra celo oblastni predstavnik pri volitvah in šel z njim na kozarec žganja. (6)

Iz teh podatkov razvidimo, da je v primerjavi z volitvami v konstituanto število komunističnih glasov padlo za 88 glasov, volilna udeležba pa za 9,3 odstotke. Socialni demokrate so pridobili 12 glasov, odstotek udeležbe pri volitvah pa jim je porasel za 3,5 odstotka. Število klerikalnih glasov je poraslo za 14, odstotek udeležbe na volitvah pa se je dvignil od 25 na 25,3 odstotke.

Število glasov za komunistično stranko je, tako na Koroški Beli kot po vseh drugih krajih Slovenije, padlo predvsem zaradi stopnjevanega pritiska in nasilja buržoazije, ki je usmerila glavne udarce na komunistično stranko. To nasilje se je začelo z objavo »Obznane« v decembru 1920. Zato je razumljivo, da so zaradi tega pritiska začeli zapuščati komunistično stranko omahljivci, ki so se prej vključili v njene vrste pod vplivom splošnega revolucionarnega vzdušja.

K nazadovanju komunističnih glasov pa je prispevala tudi borba med komunisti in socialnimi demokrati. Zadnjim je tako stanje v nekem smislu šlo na roko, ker se niso strinjali z zaostrovanjem razredne

borbe. Da bi volilne rezultate v naši občini bolj ocenili, je prav, da jih primerjamo z rezultati v drugih občinah. Omenili smo že, da je bila tudi na teh volitvah Koroška Bela ena izmed štirih občin v Sloveniji, kjer so dobili komunisti absolutno večino glasov.

V občini Jesenice so volili komunisti skupno s socialnimi demokrati. Od 1005 oddanih glasov so dobili oboji skupaj 400 glasov ali slabih 40 odstotkov. Pri volitvah v konstituanto pa sta dobili obe stranki 516 glasov ali 45 odstotkov vseh oddanih glasov. Ta primerjava nam kaže, da so komunisti in socialni demokrati izgubili 116 glasov, v odstotnem razmerju oddanih glasov pa so nazadovali za slabih 7 odstotkov. Na Jesenicah se je volitev v konstituanto udeležilo 92,5 odstotka, pri občinskih volitvah pa 81,1 odstotka volilnih upravičencev. Volilna udeležba je nazadovala za 12,2 odstotka. V vseh Sloveniji so dobili komunisti pri volitvah v konstituanto 1920. leta 7164 glasov, medtem ko so jih dobili pri občinskih volitvah 1921. leta le 5526, torej za 22,8 odstotka manj. Ti podatki nam povedo, da slabši volilni rezultati v občini Koroška Bela niso bili neka posebnost kraja ali slabost krajevne organizacije, temveč rezultat splošnega stanja v državi.

2. a) Razrešitev komunističnih odbornikov

Kot v drugih občinah, kjer so dobili komunisti večino, tako tudi na Koroški Beli izvoljeni odborniki niso mogli prevzeti občinskih poslov. Vladajoči režim se je toliko utrdil, da je po »Obznani« prešel še k drugim ukrepom in tako preprečil komunistom prihod na oblast. Junija 1921 je ministrstvo za notranje zadeve (1) po sklepu vlade s posebnim odlokom odredilo, da se mandati komunističnih županov ne potrdijo. Na osnovi zakona o zaščiti države, ki so ga izglasovale meščanske stranke v avgustu 1921, pa so bili odvzeti mandati tudi vsem komunističnim odbornikom. Tako je bila tudi izvoljenim odbornikom na Koroški Beli odvzeta pravica, da opravljajo zaupne jim občinske zadeve.

Oblast pa je izročila občino v roke ljudem iz meščanskih strank, zlasti iz vrst klerikalcev, z nosilcem liste SLS Jožetom Mulejem, kmetom s Potokov, ki je bil župan že od leta 1912. (6) Ta imenovana občinska uprava je ostala do leta 1924, to je, do novih splošnih občinskih volitev.

3. Poraz socialistov pri občinskih volitvah 1924, koalicija socialistov in narodnodemokratske stranke ter nesoglasja v socialističnih vrstah

Leta 1924 je na občinskih volitvah dobila socialistična lista 9, SLS 12 in narodnodemokratska stranka 4 odbornike. Socialistična in narodnodemokratska stranka sta se združili in izvolili za župana nosilca socialistične liste (Bernotove skupine) Martina Noča-Staneja starejšega.

Zaradi neenotnosti socialističnih sil na teh volitvah precej levičarjev ni volilo, ker niso dobili svoji moči ustreznega števila kandidatov na kandidatski listi, ki so jo sestavljali na domu Janeza Erlaha.

Dругih podatkov, razen tega in dveh dokumentov iz tega obdobja, žal nisem mogel dobiti.

Prvi dokument (9) je zapisnik javnega shoda, ki ga je priredila krajevna organizacija SSJ 28. septembra 1924 v gostilni Noč (Cebular) na Javorniku. Na dnevnem redu sta bili dve točki: poročilo kluba socialističnih odbornikov v občini Koroška Bela in razprava o regulaciji savske struge.

Pri prvi točki sta poročala v imenu kluba župan Martin Noč in občinski odbornik Jurij Jeram, da so bila na podlagi

(Nadaljevanje na 4. strani)

proračuna izvršena razna važna dela, ki so bila že davno in nujno potrebna. Pri tem so prekoračili proračun za 6000 din. Zaradi tega niso uvedli novih davčnih dajatev in sta omenila, da jih tudi v bodoče ne bodo, o čemer so klerikalci širili med občani različne vesti.

Dasi je bila ta prekoračitev proračuna javno priznana in utemeljena, so jo vendar hoteli klerikalci izkoristiti pri svoji agitaciji med ljudstvom proti tedanjemu občinskemu odboru in dokazati njegovo slabo gospodarjenje.

Nato sta poročevalca omenila važnost sestave bodočega občinskega proračuna, pri čemer sta apelirala na dolžnost občanov, da pri tem sodelujejo. Vabila sta jih, naj pristopijo k njihovi politični organizaciji, to je, k Bernotovi skupini socialistične stranke, ki daje odbornikom navodila za delo v občini. Nekaj prisotnih občanov je nato res pristopilo.

Pri drugi točki so obravnavali vprašanje regulacije Save. Ta je že ogrožala nekatere hiše, ki so bile oddaljene od struge le še 6 do 12 metrov. V zvezi s tem so zahtevali, da se zgradi na Javorniku most preko Save, ki ga je voda prvič odnesla novembra 1923. Ugotovili so, da ljubljanska oblast in vlada v Beogradu še nista ničesar ukrenili, čeprav so ogroženi ljudje. Zato so sprejeli resolucijo, s katero so apelirali na ministrstvo, naj ukrepe vse, da se regulira savska struga in napravi nov most čez Savo.

Na zavarovanje savskega obrežja je bilo treba dolgo čakati in prizadeti občani so morali v precejšnji meri sami delati vodobrane. Prava regulacija se ni nikoli izvedla, razen če izvajamo po vojni zgrajeni peskolovec in na novo zgrajeno progo ob reki Savi od savskih obratov na belško polje. Most preko Save je bil predmet vseh predložitnih obljub, zgrajen pa je bil šele čez 40 let, (10) ko ga je kolektiv Železarne izročil namenu 1. maja 1963. leta.

Drugi dokument, ki nam pripoveduje o delu občinske uprave in o medsebojnih odnosih med strankami in odborniki, je dopis občinskega odbornika Jurija Jerama, ki je bil objavljen v »Napreju« 25. jan. 1925. Ker nam ta dopis do neke mere odkriva takratne odnose, ga citiramo v celoti:

»Dne 18. januarja t.l. je bila zopet seja občinskega odbora, na kateri je prišlo do prav burne debate. — Predvsem se hočemo omejiti na točke 7., 8., 9. in 10. dnevnega reda te seje. Jeseniška občina zahteva odškodnino 5000 din letno za vodovod, ki je bil zgrajen od tovarne v glavnem za bolnico, ki se nahaja v območju občine Koroška Bela, rezervoar vodovoda je pa v jeseniški občini. Ta vodovod je bil pozneje po predpisih nekdanjih vodilnih mož jeseniške občine prevzet v občinsko varstvo, pri čemer občina Koroška Bela nima nobene odgovornosti, ker sploh nobenega vodovoda nima v svoji okoliščini in ima tozadevno jeseniška občina iskati stike le z vodstvom tovarne in interesiranimi hišnimi posestniki v onem gornjem delu Javornika, kjer je ta vodovod. Spor za ta vodovod ne bo še takoj končan, ker je zadeva za jeseniško občino precej kočljiva, če bo nepremišljeno postopala. Pri tem moram pripomniti, da se je glede stroškov, ki jih je imel g. Soklič radi predelave kanalizacije na zgornjem delu Javornika, napravila g. Sokliču krivica in obsojam to, ker mu za stroške poznejšega dela niso vrnili, kar je on plačal iz svojega žepa, ko je občina delo završila in je bilo treba popraviti še neke malenkosti, kar bi bila občina dolžna popraviti.

V ostalem pa je bilo sklenjeno, da občina Koroška Bela jeseniški ne da nobenega odplačila, ker sploh nima nobenih zvez s tem vodovodom. Pri 9. točki dnevnega reda smo razpravljali o pritožbi nekaterih občanov, da se v občini nezakonito gospodari. Pritožba je bila v »Napreju« objavljena. Gg. klerikalci so takoj predlagali, da se o

tem sploh ne razpravlja. Pridružil se jim je tudi g. Štravs od narodnega bloka, ki je pa pred to sejo podpisal predlog, da se pritožitelji pozovejo na odgovor za dokaz resnice ali za preklic. Kratko in končno naj povem svoje mnenje o vam: za moža je to neznajčno, jaz vam ne verjamem nič več. Isto velja za vsakega, ki drugače nastopa na seji in v občinskem odboru sploh, kakor pa na razpravah izven občinskih sej, bodisi pred javnostjo ali v organizaciji ali v klubu. Sicer pa bo stvar tako ali tako razčiščena, ker so še druga pota za to dana, ker je logično, da poštenjaki takih očitkov ne bodo mirno prenašali, posebno še, ker je občinski sluga, g. Smolej, postal tako radikalen proti socialističnemu občinskemu klubu in županu, da v svoji vinjenosti grozi po gostilnah: Jaz jih bom naučil, jaz jim bom že pokazal, jaz sem bil tisti, jaz sem podpise nabral, jaz vem, da se nezakonito gospodari. Priče so na razpolago! K temu se bomo še povrnil. Konstatiram, da zaradi zadržka nisem bil navzoč takrat, ko so slugo nastavili, in obžalujem, da se niso ozirali na vlogo mlajšega in treznega brezposelnega delavca in so nastavili moža, ki je neozdravljiv pri kozarcu.

Nadalje smo razpravljali o naložitvi denarja, ki se ne rabi za tekoče izdatke in ki leži v občinski blagajni.

Soglasno je bilo sklenjeno, da se denar naloži v pupilarno varen zavod. K stvari pa sem konkretno predlagal, ker je konsumno društvo za Slovenijo s podružnico v občini in ker je povsem popularno varen zavod in ima hranilni oddelek, da bi se denar tja naložil, ker je najbližje.

Proti temu je občinski odbornik Matevž Žbontar (župnik) vehementno nastopil, kakor tudi večina njihovih, in končno iz narodnega bloka gg. Mazi in Štravs, a nemalo sem bil presenečen, ko je naš sodrug Erlah tudi vstal in izjavil: Tudi jaz ne glasujem in se vzdrižim. Tem potom pa prosim načelstvo Konsumnega društva za Slovenijo za pojasnilo, ali sem jaz imel prav ali ostali, oziroma sodrug Erlah kot bivši funkcionar konsuma, ki sam v varnost vlog v Konsumnem društvu ne veruje, kakor je s svojim nastopom pokazal.

Kdor me pozna, ve, da sem eden izmed tistih, ki spadajo v opozicijo pri konsumu in sem ta predlog stavil zgolj z gospodarskega stališča, ker imamo v konsumnem društvu razen društvenega denarja še hranilne vloge, ki presegajo večletne proračune občine Koroške Bele, pa temu konsumu niti sodrug Erlah ne zaupa, ki ve, da je denar popolnoma varen in vselej pri rokah.

Potrebno se mi je zdelo, da to javno povem, čeprav je to naš človek. E, da, načelo javnosti mora ostati na vse strani! Erlah, odloči se za eno ali drugo, na dveh stoli ne boš sedel, ali z župnikom v kapitalistične banke ali s proletariatom do zmage dela nad kapitalom. Tako je, isto mora obveljati tudi za sodruga Jenka, ki je pri proračunu zbiral še to malo postavko, ki smo jo radi omahljivosti narodnega bloka komaj obdržali na višini 7500 din za šolsko mladino. Potrjen je bil ta predlog krajevne organizacije in le ta nas je poslala v občinski odbor in le tej najprej polagamo račune po naši socialistični morali.

Bodimo možje, kar smo vsestransko ugotovili, da je za vso občino koristno in socialno pravično, pri tem moramo tudi ostati in onemogočiti sejalcem ljulike, da bi zdravo in dobro zrno zatrli! Narodnemu bloku naj služi g. Bohinc za vzgled in to poudarjam, čeprav je demokrat, vendar pa značajan v dani besedi. V ostalem, kar je bilo v tajni seji, se hočem tu dotakniti le tega, o čemer se je v glavnem vršila debata, ker o županovem predlogu za sporazum ni bilo razpravljanja, čeprav je radi tega s. župan odredil tajno sejo in tudi po nalogu sreskega poglavarja, da skuša urediti sporazum. Torej o tem v glavnem ni bilo razprave, pač pe je občinski odbornik g. Žbon-

Blaž Kemperle, prvi komunistični župan občine Koroška Bela

tar (župnik) hotel s še nekaterimi svojimi dokazati, da dela večina strankarsko politiko v občini, ne pa gospodarsko, sam pa je izjavil, da ni mogoče sodelovati, tudi radi tega ne, ker smo pisali v »Napreju« proti njemu. Kaj ne, g. župnik, resnica boli, odgovorite, če vam ni kaj prav! Kako krivico pa delajo in kako lažejo vsi škofovi listi od »Slovenca« dol do »Bogoljuba«, nad tem se pa klerikalci naslajate! No, ne bo se vam posrečilo javnosti prepričati, da večina slabo gospodari, ne bo se vam posrečilo zvrniti odgovornosti, če dobimo gerenta, na naše rame, ker morate dokazati, kaj ni prav in v čem se delo večine ne sklada z interesi občine. S politiko ven, ste klicali nekateri, kako smešno je to! Iz politične strasti pa se vlečete nazaj! Pojdite k vragu, če ne miliste resno delati in se vživeti v demokracijo v pogledu sklepov večine in manjšine, jaz za nas in naše redno delo imam mirno vest.

Jaz sem vam trn v peti, ko bi Jerama ne bilo v občinskem odboru (jaz pa pristavim: in še s. Thalerja), bi se pa nič ne kregali?

Na to sicer odgovorijo ss. iz soc. kluba sami, ker jih tako kvalificirate!

Dokler bo kaj sličnih mož, kakor je g. Glavič iz kluba SLS, tako dolgo se bodo pač socialisti morali kregati z nevednostjo, pa ali bo Jeram ali ne.

G. Vidic pa naj vzame na znanje na opazko, da bom jaz izgubil vse pristaše, če bo šlo tako naprej (menda za to, ker klerikalce včasih malo peglam), pristašev ne rabim, kdor je radi mene v organizaciji ne pa radi ideje in programa, ta je že zgubljen, oziroma mu ni pomoči. Kdor je socialist, to razume in gre v organizacijo in je sodrug, ne samo pristaš. Vi imate pristaše, mi sodruge! Če me bodo socialisti na Koroški Beli obsodili radi moje nepomirljive borbe proti klerikalcem, potem bom vesel sprejel tudi z njimi borbo, toda najmanj ne dvomim, da iz vsega srca čutijo tudi oni to, kar vsak socialist proti klerikalcem, kot glavni opori kapitalizma.

Preko vsega pa poudarjam, sodrugi, in vsi, ki ste resni: »V politični organizaciji, ki je na razrednem stališču, moramo biti vsi, tam je šola za nas vse, od tam vodi naša pot do glavne bitke in zmage!«

K tem vrsticam prosim prizadete, da se oglase, ter želim, da bo to le za ozdravljenje, vem, da tudi jaz nisem brez napak, za to ne bo težko odgovarjati!

Jeram«

Iz dopisa povzamemo, da so nekateri odborniki pri delu na občini gledali bolj na strankarske koristi kot na koristi občine, da so režimski odborniki (klerikalci) očitali večini na občini, da slabo gospodarji, in ji grozili z odvzemanjem občinske uprave in s postavitvijo gerenta komisarja občine, ki ga je imenovala višja oblast, da se je politična borba med socialisti in klerikalci odvijala, ne toliko na osnovi ideoloških razlik, pač pa bolj v obliki tako imenovane »farske gonje«, namesto da bi težišče svojega dela posvečali vprašanjem občine in občanov. Nadalje spoznamo, da koalicija med socialisti in demokrati ni bila trdna in tudi v samem klubu socialističnih odbornikov ni bilo enotne linije. V tem pogledu je značilna vloga socialističnega odbornika Janeza Erlaha, tistega Erlaha, ki je bil z bratom Francem proti ustanovitvi komunistične stranke na Javorniku, ki ga bomo pozneje videli kot gerenta občine v času šestojanuarskega režima, tistega Erlaha, ki je bil pri socialistih zastavonoša, a ga je leta 1940 JRZ postavila za gerenta občine in občinske uprave na Koroški Beli. Zato mu je Jeram v tem dopisu upravičeno zaklical: »Erlah, odloči se za eno ali drugo, na dveh stolih ne boš sedel!«

Zal je bil tudi Jurij Jeram, ta sijajni govornik in velik demagog ter dober organizator, ki je imel dolgo časa vodilno vlogo v delavskem gibanju Jesenic, v tem času že na poti, ki ga je peljala stran od revolucionarnega delavskega gibanja. Njegova pot je šla od sokola in koroškega borca do komunista in od bernotovca do kristanovca ter socialdemokrata, od demokrata do absolutista in narodnega socialista ter sindikalnega disidenta.

V tem času komunisti niso bili zastopani v občinskem odboru, ker je bila komunistična stranka postavljena izven zakona. Zato so šli komunisti v ilegalo. Z javornikiškimi tovariši je imel zvezo Tone Vergelj z Jesenic, ki jih je spodbujal k nadaljnji borbi. V sami socialistični stranki, ki je imela skupen odbor za Jesenice in Koroško Belo, so bili nezdravi odnosi. Na te so kazale jalove razprave o tem, da naj bi se ustvarila enotnost socialističnih sil. Na nezdrave odnose kažejo tudi organizacijske težave in nediscipliniranost članov, zlasti občinskih odbornikov, izvoljenih na socialistični listi, ki se niso udeleževali niti klubskih sej. (10) Klubske seje občinskih odbornikov, 3. julija 1926, sta se udeležila le dva odbornika (Thaler in Marčič), medtem ko so drugi zaostali, med njimi tudi sam župan Martin Noč, ki je dal pobudo za to sejo. Organizacija je sklenila, da je treba pozvati njene odbornike, naj izpolnjujejo svoje strankarske dolžnosti in spoštujejo klubske sklepe.

Na sejah občinskega odbora se je namreč dogajalo, da so socialistični odborniki pogosto drugače glasovali, kakor so se domenili v klubu. To je medsebojne odnose še bolj slabilo. Strankin odbor je tudi sklenil, naj tisti odborniki, ki ne bodo spoštovali strankine discipline, vrnejo mandat občinskega odbornika, sicer bodo njihova imena objavljena v »Napreju« z obvestilom, da niso več predstavniki stranke. Toda ti sklepi niso mogli zaustaviti razkroja, ki je bil posledica idejne zmede in strahu oportunističnih elementov pred nasiljem buržoazije. Pet občinskih odbornikov je stopilo iz socialistične stranke, in to: Janez Erlah, Jurij Jeram, Jože Beguš, Franc Zupančič in Melhior Svetina-Mostar, ne da bi bili tudi obenem odložili mandate občinskih odbornikov.

Proračun občine za leto 1926 je izkazoval 172.714,48 din izdatkov in 11.000 din dohodkov. Primanjkljaj se je kril s 110 % doklade na direktne davke, 386 % občinskih doklad na državno užitnino (trošarino) od vina in vinskega moštva v skupnem znesku 77.737,28 din, ostanek primanjkljaja k proračunu pa se je kril iz občinskih taks in ostanka iz preteklega leta. Okrajno glavar-

stvo je občinski upravi naročilo, da vstavi v proračun sredstva za vodovod in dograditev šole v Javorniškem Rovtu.

Proračun za leto 1927 pa je izkazoval 24.800 din dohodka in primanjkljaj v znesku 161.550 din. Proračun tega leta je bil večji od prejšnjega za borih 13.646 din. Zaradi visokega primanjkljaja, je občina za leto 1927 povečala občinske doklade na 400 %. Trošarine in takse so ostale v osnovi iste.

V tem času je občina Jesenice predlagala, da obe občini skupaj zgradita občinsko ubožnico (dom onemoglih). V pripravljalni odbor so bili izvoljeni župan Martin Noč, župnik Matevž Zbontar in Anton Thaler. Kako mala so bila sredstva in kako borne so bile razmere, se vidi tudi iz enega takih primerov, ko je občinski odbor moral sklepati o nabavi dvojih spodnjih hlač za občinskega ubožca (seja 21. 7. 1926).

4. Občinske volitve leta 1927, zmaga socialistov Erlah postane gerent občine in razrešitev levčarskih in klerikalnih odbornikov

Občinske volitve leta 1928 so prinesle kandidatni listi socialistov, katere nosilec je bil Martin Noč, še izdatnejšo zmago, saj so dobili 249 glasov in 12 mandatov; od zadnjih občinskih volitev leta 1924 so napredovali za 89 glasov in za 3 mandate. Napredna lista (SDS) je dobila 92 glasov in s tem 4 mandate, torej enega več. Lista SLS pa je nazadovala in prejela le 184 glasov in 9 mandatov, medtem ko jih je imela v prejšnjem občinskem odboru 12. Za župana je bil ponovno izvoljen Martin Noč.

Kakšne so bile priprave za te volitve, nam vsaj nekoliko pojasnjuje dopis krajevne organizacije SSJ na Jesenicah, ki je predlagala skupini »Enotnost« in SPJ skupen nastop obeh socialističnih skupin. V ta namen jima je poslala naslednji dopis:

»Skupini Enotnosti in SPJ
Cenjeni sodruzi!

Krajevna organizacija JSD in KDS za občini Koroška Bela in Jesenice se je ukvarjala z vprašanjem občinskih volitev na Koroški Beli. Sklenila je naslednje: Da bi razredno orientirano delavstvo na bližnjih občinskih volitvah v občini Koroška Bela moglo nastopiti skupno, predlaga krajevna organizacija vsem volivcem naslovljenih skupin, da sprejmejo volilno borbo proti skupnemu nasprotniku po naslednjih točkah:

I. Kandidatno listo sestavi odbor krajevne organizacije JSDS ter po trije pristaja naslovljenih skupin.

II. Kandidatna lista se predloži v odobritev na javnem shodu, ki ga skliče krajevna organizacija sporazumno z naslovnima skupinama.

III. Kandidatna lista naj se imenuje po eni od koaliranih skupin.

IV. Za vso volilno borbo in za nadaljnje prizadevanje za pravo organizatorično enotnost se izvoli skupen volilni odbor, s tem da zastopa vsako izmed koaliranih skupin enako število odbornikov.

Predlog, ki ga je sprejela krajevna organizacija JSDS, je za pošteno misleče delavstvo sprejemljiv, torej, sodruzi, razmišljajte!

Na predlog želi krajevna organizacija pismen odgovor v osmih dneh, da bo mogla pospešiti dela pri sestavi skupne kandidatne liste.

S sodružnim pozdravom za A. Žnidar, t.j. predsednik«

Značilna je vsebina tega predloga, saj niti z besedo ne omenja programa, ki naj bi bil osnova za skupen nastop in za mobilizacijo volivcev v občini. Predlog se dotika samo organizacijsko-tehničnih vprašanj, kako sestaviti kandidatno listo in kako jo imenovati, kar meri na to, da bi bila to lista

JSDS. Tudi tema za razpravo na javnem shodu govori le o odobritvi kandidatne liste, ne pa o programu dela, ki naj bi ga izvajali izvoljeni odborniki. S tem nečemo trditi, da za te volitve niso imeli programa. Toda vse kaže, da so dajali prednost temu, koga naj lista po imenu predstavlja, in tudi temu, koliko kandidatov naj dobi posamezna skupina.

Po spominu in ustnem sporočilu Jožetu Stražišarju so bernotovci pristali na skupen nastop pri volitvah, s pogojem, da druge socialistične skupine pristanejo na njihova strankarska načela.

Kristanova skupina na predlog bernotovcev ni odgovorila, pač pa so povabili Martina Noča, da sodeluje pri sestavi liste. Ta je bil od svoje grupe določen za razgovore s kristanovci. Toda do razgovorov, kot so jih predlagali bernotovci, ni prišlo in se je Noč dogovarjal s kristanovci bolj kot oseba in ne kot zastopnik grupe, ki ga je določila za to. Pri sestavi kandidatne liste, katere nosilec je postal Noč, so prišle do izraza bolj njegove osebne ambicije kot pa načela stranke, ki ji je Noč pripadal. Zato mu je Thaler dejal: »Lahko boš delal s temi odborniki, toda vodil jih ne boš, ker nimaš hrbtenice, oni bodo tebe vodili.« Socialisti so dobili večino glasov, in tako tudi občinsko upravo, ki so jo vodili do leta 1931, ko je župan Noč zbolel in umrl. V začetku Nočevega županovanja je imel glavno besedo na občini Anton Thaler, ki se je pa zaradi svoje strogosti in načelnosti starejšim tovarišem zameril. Zaradi teh nesoglasij in nerazumevanja pri občinskem delovanju se je posvetil predvsem kulturno-prosvetnemu delu v »Svobodi«, kjer je pri mlajših tovariših našel na vsestransko razumevanje in podporo.

Zaradi neenotnosti, nenačelnosti v klubu socialističnih občinskih odbornikov, zlasti pa zaradi nenačelnosti, oportunitizma in nihanja župana Noča, socialistična večina na občini ni imela posebnega vpliva. To nam med drugim kažejo tudi volitve v občinskem odboru, ko so volili svoje predstavnike v razne organe. Pri volitvah za predstavnika občine v okrajni cestni sklad so dobili posamezni kandidati na seji občinskega odbora 24. 4. 1927 naslednje število glasov:

– socialist Martin Noč-Stanež,	7 glasov,
župan	
– klerikalec Jožef Mulej	14 glasov,
– socialist Janez Erlah	1 glas.

Podoben poraz so socialisti doživeli pri volitvah v šolski odbor na seji, 20. 8. 1927. Predlagani sta bili dve listi. Za šolo na Koroški Beli so kandidirali iz kluba odbornikov SLS župnik Matevž Zbontar, Martin Noč-Glažar, Pavel Sedež, Franc Bohinc in nacionalist Franc Kralj. Ti kandidati so bili izvoljeni s 14 glasovi.

Lista socialističnih kandidatov: Miha Svetina, Franc Uranič, Virgilij Šoberl, Janez Erlah in Ivan Blažič, pa je dobila le 12 glasov. Tudi pri volitvah šolskega odbora za šolo Javorniški Rovt so klerikalci zmagali.

Na tej seji je župan Martin Noč predlagal, da se uvede in izvoli član v stavbni odsek. Večina odbornikov je ta predlog odklonila, odbornik SLS pa je izjavil, naj to župan ureja z občinskimi sredstvi. Iz tega se vidi, da je za vsemi temi zadevami stal župnik Zbontar.

Leta 1929 je župan Noč v imenu občinskega odbora poslal kralju Aleksandru vdanostno brzojavko, ker je blagovolil dati svoje ime ljubljanski univerzi. Kraljeva pisarna se je za to posebej zahvalila občini. Kakšna je bila socialistična zavest Noča in nekaterih njegovih privrženecv, nam pove njegov poziv na seji, 25. 10. 1931, naj gredo odborniki volit kandidata na državni listi JNS za narodno skupščino. Za udeležbo na

teh volitev v podporo JNS so se odločali pod vplivom konpromisarskega vodstva socialističnega sindikata, kateremu na čelu je takrat bil poznejši renegat Jurij Jeram.

Županu Noču so očitili, da se hodi posvetovat k župniku Žbontarju. Ob neki priliki je Noč omenil Jožu Stražišarju, da bo preko župnika vplival na klerikalne odbornike, da bi na občini podpirali njega. To je stvarno pomenilo Nočev odmik od političnih načel skupine, ki ji je pripadal, ter utrjevanje svoje osebne pozicije na širši politični fronti. Že od začetka te mandatne dobe se Noč počasi odtuja od bernotovcev in se leta 1929 priključil Kristanovi skupini.

Konec novembra 1931 je župan Noč umrl. Pokopali so ga na občinske stroške, namesto venca pa je občinski odbor soglasno izglasoval, da se nakaže 500 din Vincencijevi konferenci. Kmalu za tem je umrl odbornik SLS kluba Martin Noč-Glažar. Tudi njega so pokopali na občinske stroške, namesto venca pa so dali podporo občinskim revežem. Kakšna ironija! Za smrt socialisti, čeprav le po zunanosti, ne pa po prepričanju, podporo verski ustanovi, za smrt pristaša klerikalne štranke, pa za občinske ubožce.

Po Nočevi smrti bi bil moral zavzeti župansko mesto njegov namestnik Miha Svetina. Toda diktatorski režim je hotel dobiti občino v svoje roke. Zato je postavil Janeza Erlaha za gerenta občine. Virgilij Šberl je ob neki priložnosti vprašal predstavnika JNS na Koroški Beli, Jožeta Svetlina, kakšne zasluge ima Erlah za to mesto. Tamu je pa odgovoril, da so to storili zato, ker je bil Erlah naročnik »Jutra«. Pravega vzroka seveda ni mogel izdati. Ta je bil povsem drug. (6). Bil je izrazit politični omahljivec, pri tem pa zelo ambiciozen. Zato mu je šestojanuarski režim poveril vlogo komisarja na občini v prepričanju, da bo z njegovo pomočjo lahko uveljavil svojo politiko. Na tem mestu je ostal do oktobra 1933, ko so bile prve občinske volitve po uvedbi šestojanuarske diktature. Režim se pa ni zadovoljil s tem, da je vodil občino njegov zaupnik, temveč je najprej razrešil ekstremne socialistične odbornike Franca Sirca, Ivana Blažiča in Franca Dolinarja, v septembru 1932 pa še klerikalne odbornike. Toda Erlahova samovlada ni dolgo trajala, le do občinskih volitev, dne 15. oktobra 1933.

5. Prve občinske volitve po šestojanuarski diktaturi, smernice za delo socialistov in delo socialistične uprave na občini.

Občinske volitve 1933

Te volitve so padle v čas, ko so se brezupno vlekla pogajanja med strokovnimi (sindikalnimi) organizacijami in KID za novo kolektivno pogodbo. Uprava podjetja je z vsemi sredstvi zavlačevala ureditev delavskih pravic, vodstvo sindikatov pa je nasprotovalo vsaki ostrejši akciji proti podjetju. Posledica tega je bila, da se je v strokovni organizaciji pod vplivom partije pojavila opozicija mlajših tovarišev, ki so zahtevali odločnejšo borbo za pravice zaposlenih delavcev. V tem času je prišlo tudi do zaostritve med jeseniško podružnico Svobode, katere člani so zastopali revolucionarnejša stališča in temu primerno tudi izvajali svoj program dela, in med centralo Svobod v Ljubljani, ki je stala na socialnodemokratskih stališčih. Ti odnosi so se tako zaostрили, da je prišlo do razpusta jeseniške Svobode in do ustanovitve novega delavskega kulturno-prosvetnega društva Enakost.

V kulturno-prosvetnem društvu Enakost in v Svobodi na Javorniku so resda prevladovali komunisti, toda delavska stro-

kovna in gospodarska organizacija sta bili pod vplivom desnih socialistov. Zato je razumljivo, da pri sestavljanju vodilnega programa in kandidatne liste za občinske volitve niso sodelovali komunisti, temveč so odločali le socialisti, čeprav so na tej listi kandidirali tovariši Franc Sirc, Ludvik Benedičič, Anton Noč in Janko Noč.

Ti so bili po svojem prepričanju komunisti, dasi niso bili formalno organizirani člani KP.

Volitve so bile javne. Zmagala je socialistična lista, katere nosilec je bil Virgil Šoberl. V celoti so bile tri kandidatne liste, volilni izid pa je bil takle:

od 1025 volilnih upravičencev je glasovalo 762 ali 74,3 odstotka; socialisti so dobili 318 glasov ali 41,6 odstotka, klerikalci (opozicija) 262 glasov ali 34,7 odstotka in JNS (vladna) 182 glasov ali 23,7 odstotka.

Na osnovi volilnih rezultatov in volilnega zakona, ki je zagotavljal listi, ki je dobila relativno večino oddanih glasov, najmanj dve tretjini mandatov, so socialisti dobili 16, JNS 3 in klerikalci 5 odbornikov.

Rezultat teh volitev nam kaže, da so socialisti kljub hudemu pritisku režima JNS dobili sicer relativno, vendar ne več tako prepričljivo večino. Toda upoštevati je dejstvo, da so bile volitve javne. Toda prav na podlagi volilnega reda, ki ga je ta režim uvedel, je pripadla socialistom absolutna večina odbornikov.

Uspeh socialistične liste na Koroški Beli nam še najbolj osvetljuje primerjava z Jesenicami. Tam pa je dobila večino glasov režimska JNS, namreč 816 in s tem večino v občinskem odboru (20 odbornikov). Za SLS je glasovalo 572 volivcev in ji je pripadlo 7 odbornikov, medtem ko so dobili socialisti le 281 glasov in 3 odbornike.

Prva seja občinskega odbora na Koroški Beli je bila 25. oktobra 1933 in jo je začel dotedanji gerent Janez Erlah, ki je poročal, kdo je bil na novo izvoljen v občinski odbor. Nato je odstopil mesto novemu županu Virgiliju Šoberlu. Ta je poročal o izidu volitev in poudaril, da je bila z

Virgil Šoberl, župan občine Koroška Bela v letih 1933–1936

njihovim uspehom dana zaupnica dosedanjih politik delavske večine, in izrazil prepričanje, da bo to zaupanje ohranjeno tudi še nadalje. Po zaprisegi in prevzemu poslov je bila izvoljena občinska uprava. Poleg župana so prišli vanjo Franc Mohorič, Jakob Rajner, Tomaž Noč m., Anton Gerdej in Franc Dolinar. Ko pa je bilo treba izvoliti občinskega blagajnika, sta nasprotna kluba predlagala Antona Lipovca s Svetlinovo (JNS) listo. Večina je ta predlog odklonila in izvolila na to mesto Franca Dolinarja.

Zato so odborniki iz list JNS in SLS odklonili izvolitev svojih članov v vse ostale odbore. V te so bili izvoljeni le odborniki z večinske liste, z izjemo kmeta Jožeta Muleja, ki je sprejel izvolitev v občinski kmetijski odbor.

Pri razpravi o delovnem načrtu je bilo sklenjeno, da je treba najprej opraviti najnujnejša dela, kot so popravila cest in drugih javnih naprav, s tem da bodo pri teh delih zaposleni v prvi vrsti domači brezposelni delavci. Na predlog odbornikov iz liste JNS Joža Svetlina in Franca Kralja je občinski odbor sprejel in poslal vdanostno brzojavko kralju Aleksandru in banski upravi. Ta korak nam kaže politično šibkost socialističnih odbornikov, verjetno pa tudi strah, da jim ne bi očitili, da so protidržavni elementi, kar se čuti iz vsebine brzojavke kralju. Pripravil jo je osebno sicer pošten in skromen človek – toda slepo vdan kralju in prepričan unitarist, zvest uradnik KID Jože Svetlin. Socialistični odborniki niso imeli moči in poguma, da bi se takemu predlogu uprli.

Brzojavka se je glasila: »Ob prevzemu poslov novo izvoljenega občinskega odbora naše občine Koroška Bela, čutimo kot prvo in najvišjo dolžnost sporočiti Njegoveму Veličanstvu izraze svoje brezmejne ljubezni, vdanosti in zahvale. Svoje posle bomo v smislu položene prisege vsikdar vršili na čast in zadovoljstvo Njegovega Veličanstva, na korist in prospeh svojih občanov in v ljubezni do svoje Jugoslovanske države. Naj živi Njegovo Veličanstvo naš narodni kralj, naj živi naše narodno in državno edinstvo.«

Predlog tako vdanostne izjave je odraz politične provokacije tistih, ki so stali za

Janez Erlah, trikratni gerent občine Koroška Bela

predlagateljem, sprejem tega predloga pa politično kompromitacijo socialističnega gibanja v občini in odmik občinskega odbora od teženj revolucionarnih delavcev v kraju. Na prvi seji je bilo mnogo govora o bodočem delu novega odbora. Govorili so o stvareh, ki bi jih moral vsebovati že volilni program. Dosti so govorili o operativnih nalogah in težnjah posameznih odbornikov, z županom vred in so bolj predlagali dela njihove domače okolice kot pa probleme občine v širšem smislu potreb občanov.

Smernice za delo socialistov na občini

Socialistična lista Virgilija Šoberla je imela naslednji volilni program, oziroma smernice delavstva za delo v občini:

1. Strogo upoštevanje zakonitega delokroga občine ob čim uspešnejšem delovanju občine kot temeljne enote ljudske samouprave.

2. Dosledno, realno in ekonomično gospodarstvo, odplačevanje dolgov, povečanje donosnosti občinskega imetja, težnja, da se zmanjšajo izdatki in znižajo doklade, ki naj se pravično dele.

3. Organizacija občinskega socialnega skrbstva ob kar največji štedljivosti in učinkovitosti. Uvedba občinske socialne politike namesto dobrodelnosti.

4. Reforma občinskega urada po vzoru organizacijskega in poslovnega sistema naših sodišč kot po edini, tudi za upravna oblastva primerni, ekonomični prometni uredbi.

5. Povečanje sistematične skrbi za splošno in osnovno prosveto.

6. Javnost vsega dela na občini.

Smernice, oziroma program je zelo splošen, skop, nekeje celo nejasen. Ne omenja konkretnih potreb občine niti ne kaže neke določene politične usmeritve. To je izviralo verjetno iz dejstva, da so to bile prve občinske volitve po uvedbi šestojanuarske diktature. Zato se je program izogibal konfliktu z oblastmi. Tak program ni bil naperjen proti takratnemu političnemu stanju. Prirejen je bil tako, da je rabil tudi za predvolilno akcijo na Jesenicah in na Koroški Beli, lahko pa tudi v katerikoli drugi občini. Tak program ni odpiral volilcem neke širše perspektive.

Prva seja kluba občinskih odbornikov, izvoljenih na socialistični listi, je bila 26. januarja 1934. Za predsednika je bil izvoljen Franc Mohorič, za zapisnikarja pa Franc Dolinar. Klub je imel v letu 1934 osem, v letu 1935 devet in v letu 1936 do avgusta pet rednih sej. Dve razširjeni seji lahko štejemo za ožje politične sestanke, ker so bili na njih navzoči tudi drugi delavski funkcionarji, ki niso bili člani kluba. (10)

Delo socialistične uprave na občini

Delo večine na občini je potekalo tako, da so celotni dnevni red, ki je bil predviden za sejo občinskega odbora, najprej obdelali na seji kluba občinskih odbornikov. Stališča, ki so jih zavzeli, so morali člani na občinski seji obvezno zastopati. Na ta način je bila opozicija primorana, da je samo spremljala in kontrolirala delo, predvsem pa seveda kritizirala delo večine. V začetku se je pogosto dogajalo, da se nekateri sklepi kluba na občinski seji niso uveljavljali, oziroma se postopek ni ujemal s sklepi. Do tega je prišlo zato, ker je župan kdaj kako zadevo pozabil ali ker na občinski seji nihče ni predlagal sklepa, ki je bil sprejet v klubu. Na klubskih sejah so te pojave kritizirali. Sklenili so tudi, naj v bodoče na občinskih sejah klubske sklepe podajajo predsedniki odsekov.

Poleg občinskega odbora je bila še občinska uprava, za posamezna delovna področja pa so bili pristojni odseki: gradbeni (predsednik Ivan Jenko), socialni (Anton Gerdej), cestni (Franc Mohorič), vodovodni (Šoberl) in finančni (Franc Dolinar). Na šoli je avtomatično že po županski funkciji pripadala županu tudi funkcija predsednika krajevnega šolskega odbora.

Delo v klubu je bilo ves čas mandatne dobe teh odbornikov živo in na njegovih sejah so obravnavali vso problematiko občine, kakor jo je pač videl takratni občinski odbor. V klubu je med odborniki večkrat prihajalo do kritike in očitkov o nepravilnostih posameznih klubskih članov.

Ti pojavi nam kažejo, da klub večina ni bil homogen, da pa je delo ki ga je opravil, le kazalo na prizadevanje za napredek občine, čeprav ne vedno uspešno.

V svoji mandatni dobi je ta občinski odbor opravil naslednja dela:

Po ugotovitvi, da takratni izviri vodovoda ne dajejo dovolj vode (2,41 na sekundo) in je ogrožena preskrba občanov z vodo, je občina zajela nove izvire, tako da se je povečala zmogljivost na 4,1 na sekundo. (11)

Občinski vodovod so začeli graditi leta 1930, ko je vodil občinsko upravo Martin Noč (Stanej). Podaljšali so vodovod na Savo ter uredili del tamkajšnje kanalizacije. Zaradi pomanjkanja šolskih prostorov je odbor začel z akcijo za prizidek k stari šoli. V ta namen se je pogajal in tudi kupil zemljišče ob šoli, ki je bilo last Mihaela Svetine. Načrte za prizidek bi bila morala napraviti banska uprava. Čeprav je obljubila, da bodo načrti izgotovljeni do avgusta 1936, tega ni storila. Tako ta odbor ni mogel napraviti drugega kot to, da je ustanovil poseben sklad za prizidek k šoli. Iz ostanka proračunskega leta 1934/35 je vložil v ta sklad 122.285 din.

V tem času je občina napeljala vodovod v šolo na Javornškem rovtu. Uredila je nekaj občinskih poti, na nekaterih krajih pa uredila javno razsvetljavo.

Občinski odbor je imel v programu tudi gradnjo občinskega doma in je v ta namen že tudi vložil v sklad 20.000 din.

Posebno skrb je posvetil regulaciji Save in gradnji mostu čeznjo. Pri tem si je prizadeval tako pri banski upravi kot pri okrajnem odboru za javna dela, da bi občina dobila sredstva za izvedbo teh del. Na klubski seji, dne 12. novembra 1934, je bilo sklenjeno, da mora občinski zastopnik

(Franc Mohorič, namestnik Vigril Šoberl) v banovinskem odboru za javna dela zagovarjati program dela v občini, posebno pa gradnjo mostu čez Savo in regulacijo njene struge, popravilo banovinske ceste od Trewna do Save ter popravilo državne ceste pri Udičarju.

Vseh teh del občinski odbor ni mogel izvesti, ker niti okraj niti banovina nista pomagala s sredstvi. Izvedeno je bilo samo delno zavarovanje levega brega Save pri Borovljah. Za to delo je občina le uspela dobiti nekaj sredstev. Banska uprava je dala 60.000 din, bednostni sklad 8000 din in 5000 kg pšenice. S temi deli so bile vsaj deloma zavarovane ob levem bregu stoječe hiše, predvsem pa dragoceno zemljišče ob spodnjem delu Borovelj. V poslovnih dobi tega občinskega odbora je bilo zgrajenih v občini 63 malih stanovanjskih hiš in 74 prizidkov. Omeniti je treba, da občina ni imela regulacijskega načrta niti svojega strokovnjaka za komunalno gradnjo. Zato ni nič čudnega, da se je ta stanovanjska gradnja, ki se je začela že pod županom Nočem in se je sedaj intenzivno nadaljevala, izvajala nesmotrno in nenačrtno. Na lepem Lorenčevem travniku, na Konjičevi njivi na Borovljah in na polju v spodnjih Borovljah proti potoku Javorniku so hiše rastle skoro tako, kakor je vsak posameznik želel ali mu je lastnik odmeril zemljo. Že v začetku bi se bil moral naznačiti vsaj parcelacijski načrt z določitvijo poti. Posledice te nenačrtnosti so se kmalu pokazale, ko je občina začela v teh naseljih reševati probleme poti, ki so bile preozke, skrivenčene ali so vodile v slepo ulico.

V tem času niso imeli socialisti na občini nobenega svojega uslužbenca. Leta 1934 je občina razpisala mesto občinskega tajnika. Prijavili so se trije kandidati. Sprejet je bil Anton Bidovec, takrat še pod močnim vplivom klerikalcev in sošolec kaplana Antona Duhovnika. Za pomožno tajnico so iz socialnih razlogov nastavili vdovo prejšnjega tajnika, čeprav ni imela

(Nadaljevanje na 8. strani)

Prvi socialistični odborniki po šestojanuarski diktaturi

najosnovnejše izobrazbe. Bila je tudi tercijska in orodje klerikalcev. Občinski sluga, ki je bil hkrati tudi preglednik mesa, je po gostilnah blatil socialistično upravo na občini in ji grozil. Socialistična večina na občini ni storila ničesar, da bi dobili na občino uslužbenca z naprednejšimi nazori, ki bi podpiral progresivno stremljenje občinskega odbora.

Šolski upravitelj Smolik, ki je bil pod popolnim vplivom svoje žene, zagrizene tercijske, je vodil delo vsoli po svoje in pod vplivom kaplana Duhovnika posebno zato, ker so bile seje šolskega odbora v prvem času zelo redke.

Glede na politično plat dela občinske uprave so se tu in tam kazale negativne politične tendence.

Kot ob nastopu svoje mandatne dobe, se je ta občinski odbor poklonil tudi ob smrti kralja Aleksandra. Na žalni seji, 11. 10. 1934, je bil govor o slavi mučenika, ki je trpel za naš narod, borcu za mir in narodno enotnost, ki je bila tolikokrat ogrožena od zunaj in notranjih sovražnikov. Odbor je obljubil, da bo hodil po njegovih poteh in prisegel zvestobo novemu kralju Petru II. Pogreba se je udeležila tričlanska občinska delegacija. V kraljev spomin je odbor dal po 50 din pomoči občinskim ubožcem, za komemoracijo na Oplencu pa je prispeval 1.000 din. Občanov pa ni pozval, da romajo na Oplenec.

Pred volitvami v senat je bila sklicana 1. februarja 1935 posebna klubska seja. Večina je bila zadržana, tako da se je udeležilo le pet odbornikov. Ti so sklenili, da se župan pod nobenim pogojem ne sme udeležiti volitev v senat. (Del senatorjev je namreč imenoval kralj, del pa so volili župani in banski svetniki). Več odbornikov, ki niso mogli na sejo, je dalo pismeno izjavo, da so proti županovi udeležbi na teh volitvah. Kandidati za senat so bili iz režimskih vrst.

Da bi zbrali čimveč županov za te volitve, je županska zveza dan prej sklicala sestanek vseh županov zaradi razgovora o občinskih zadevah. Klub je sklenil, naj gre na ta sestanek poleg župana še en odgovornik. (11) Vendar pa tako zelo poudarjeni sklep in pismene izjave kažejo na to, da je bil župan bolj gospodarski kot politični človek.

Eden redkih ukrepov tega odbora, ki je imel večji politični pomen in se je obračal proti oblasti, je bil sklep o protestni resoluciji v zaščito delavstva. V tej resoluciji, ki je bila sprejeta na seji 19. 6. 1934 in poslana na ministerstvo za socialno politiko, bansko upravo in na Delavsko zbornico, je občinski odbor protestiral proti nameravam sprememb obrtnega zakona, s katerim bi se znatno poslabšale socialne pravice delavcev, in zahteval, da se čim prej izda zakon o minimalnih mezdah.

Na pobudo delavskih prosvetarjev je odbor dodeljeval delavskim kulturno-prosvetnim telovadnim in socialnim društvom podporo kljub skromnim sredstvom, s katerimi je razpolagal. Tako je v proračunu za leto 1936 predvidel za posamezna društva po 800 din, in sicer: kulturno prosvetnemu društvu, Sokolskemu društvu, sindikalni knjižnici SMRJ, invalidom in delavsko podpornemu društvu. Akcijskemu odboru za zgraditev ljubljanske bolnice pa 100 din. Banska uprava je vse te predvidene podpore v proračunu odobrila, samo predvideni znesek za sindikalno knjižnico SMRJ je črtala, čeprav za to ni imela zakonite pravice. Nasprotovala je napredni marksistično usmerjeni delavski prosveti. Sicer pa so bili to le simbolični zneski, saj si za 800 takratnih dinarjev lahko kupil srednje dobro moško obleko.

(se nadaljuje)

CVETKO ZAGORSKI

NA OBZORJU SO VPRAŠANJA MORALE

PREMIŠLJANJE OB KNJIGI DR. VOJANA RUSA
»ETIKA IN SOCIALIZEM«

Ko sem se bližal pred nedavnim šoli »Tone Čufar« v Mariboru, na Pobrežju, sprva nisem vedel, ali so to ruševine ali gradbišče. No, na srečo je bilo gradbišče. Stara šola še stoji (tesna, neudobna, nehijska, z več oddelki po vsem Pobrežju) in bo tudi še ostala, za njo pa dokončujejo zidarji novo stavbo, ki bo, tako mi je zatrnila ravnateljica, krila sedanje šolske potrebe. Novo šolo bodo odprli konec aprila in takrat bodo odkrili tudi Čufarjev spomenik (delo kiparke Tihčeve), razstavili Čufarjeva dela (kolikor jih bodo zbrali), povabili delegacijo učiteljev in učencev iz šol Tone Čufar na Jesenicah in v Ljubljani pa povabili nekaj gostov, Čufarjevih sodobnikov, ki bodo povedali marsikaj zanimivega o Čufarju in o njegovem času.

Posebno zanimivo v ravnateljčinem pripovedovanju pa se mi je zdelo to, kar mi je povedala o eni izmed sej krajevne skupnosti. Nekdo izmed delegatov je rekel, da je krajevna skupnost doslej skrbela predvsem za kanalizacijo, vodovod in druge take komunalne reči, odslej bo pa treba misliti več na kulturo. Tudi drugi so se strinjali s tem in dodelili šoli sredstva, kakršnih dotlej še niso. Za podrobnosti se nisem zanimal, strinjava pa se z ravnateljico, da pomeni ta sklep določen premik v niselnosti in morda tudi napoved, da se bližajo boljši časi tudi vsem drugim kulturnim dejavnostim — knjižnicam, odrom, pevskim zborom itd. — ne le na Pobrežju, ampak tudi drugod.

Prav takrat sem prebiral Rusovo zajetno (morda prejazetno — 653 strani) knjigo o etiki in socializmu. In ker etika v socializmu ne bi smela biti nekaj odtujenega, abstraktnega, sem našel povezavo med Rusovimi mislimi in odločitvijo krajevne skupnosti na Pobrežju. Ta odločitev je drobec, ki se vključuje v etizacijo, kakor nam jo predstavlja Rus, in kaže pot, po kateri bo moral socializem, če bo hotel preseči prejšnje oblike in doseči svoje humane cilje.

Ce so preokupacija neke dobe predvsem obnova, industrializacija, trgovina in druge gospodarske veje, se kmalu pokažejo luknje drugje. Etična, moralna vprašanja postanejo pravi bumerang in v določenem razdobju celo odločilnega pomena za obstoj in razvoj družbe. Na to je opozarjal pokojni dr. Jože Potrč, zdravnik in filozof, ki svojega dela na tem področju žal ni mogel dokončati. Na področju filozofije, etike in estetike nisem doma (pa naj me kdo popravi ali dopolni), toda zdi se mi, da prav Rus nadaljuje Potrčevo delo, pa naj se z njegovimi mislimi in zasnove bolj ali manj strinjamo ali ne.

Preokupacija avtorja »Etike in socializma« ni toliko smiselnost človeškega žitja na našem planetu, kakor človekova vloga

danes v vesoljskem in planetnem okolju, ki ga sprejemamo kot danost. Človekovo vlogo in dejavnost, njegove odnose naj določa moralno dejanje, kar je poglavitna misel vodnica obširno zasnovane študije. Prvi del nosi naslov »Etika v dejavni filozofiji«, naslednja dela sta »Vrednote in morala« in »Moralna norma«, vsak izmed teh treh delov pa vsebuje osnovna izhodišča ter vrsto poglavij in podpoglavij s končnim zaključnim pogledom »Človek — morala — svet«. Vsako izmed poglavij vabi premišljajočega bralca v stvarnejše premišljanje o pomenu in dejanskem deležu dejavne filozofije in njenega moralnega dejanja v našem družbenem (političnem, gospodarskem, kulturnem) pa tudi medčloveškem in najosebnijem življenju.

Dosedanja poročila o knjigi so precej pičila, ocenjujejo jo predvsem kot poskus definicije socialistične morale in ne toliko kot prispevek sodobni potrebi po razmisleku o aktivni etiki in še bolj kričeči potrebi po njenem uveljavljanju v našem vsakdanjem življenju, ko naj nauke in gesla zamenjajo dejanja. Poročila večidel ne služijo namenu, da bi delo, ki bi lahko v dokajšnji meri pripomoglo k oblikovanju moralnega (etičnega) sveta, približala širšemu bralstvu in ga kot komponento vključila v našo zavest in dejavnost. Pa tudi obsežnost knjige in široka dokumentarnost ovirata njeno pot med širše bralstvo (da cene niti ne omenjam). Zato menim, da bi bila potrebna nova izdaja, strnjena na poglavitna vprašanja, usmerjena bolj v prakso, s čim višjo naklado ter čim nižjo ceno, da bi lahko postala etični priročnik slehernega mislečega, zavestnega in dejavnega državljana na vsakem področju javnega delovanja od cestnoprometnega in drugega administriranja do ključnih položajev v politiki, gospodarstvu ali kulturi.

Avtor že v prvem odstavku svojih uvodnih izhodišč ugotavlja nemoč sodobne etike (filozofije in estetike), ki lahko to nemoč premaga, če se vrne k svojemu trajnemu, temeljnemu izvoru in cilju, k stvarni in možni celoti človeka. »Sodobna filozofska etika je del razklanosti in odtujenosti človeka na njegovem sodobnem razpotju.« Novo etiko je mogoče graditi le kot del nove, enotne in dejavne filozofije. »Morala (tudi socialistična) je zavestno (ali naj bi bila zavestno — op. pisca) uresničevanje človečnosti v medčloveških odnosih z ustvarjanjem nove (družbene) vrednote, novega družbenega odnosa.« »Osnova enotne moralne prakse je moralno dejanje.« »Edino moralna praksa (med vsemi vrstami človeške dejavnosti in bivanja) lahko združi že v vsakem atomarnem dejanju izrazite glavne sestavine človečnosti: kulturnost in naravnost, graditev oseb-

nosti in graditev skupnosti; graditev počlovečenega sveta. Pomembno se mi zdi avtorjevo zavračanje tako pogoste, že kar ustaljene deklarativnosti, po kateri ostajajo moralne norme zgolj jezikovno definirana pravila brez ustreznih učinkov. Avtor pripisuje moralnim normam vrednost in teži subjektivno-objektivnih družbenih zakonov, katerih sestavina naj bodo moralna dejanja, kar se mu zdi tolikanj pomembno, da to v mnogih variantah ponavlja in poudarja. V samem človekovem bistvu stalno prisotni dve možnosti: »možnost nečloveškega, nedobrega, metafizičnega in možnost človeškega, dobrega, celovitega življenja (metafizika je nižja oblika dialektike)«. Zato naj bi bila prav etika dejanja trajni in nujni del znanstvene realno humanistične in socialistične etike.

Kabinetno filozofijo in etiko, ki sta brez družbeno dejavnega jedra, naj zamenjata dejavna, aktivna filozofija in etika. Le-ti lahko omogočita kvalitetnejše družbene odnose in utrdita socializem, ki zahteva bistveno več množične zavesti kot vsi prejšnji družbeni sistemi. Teoretski prevrat v etiki pa zahteva poprejšnji preobrat v celotni filozofiji, ker se nova etika lahko uveljavlja le kot del nove, dejavne in enotne filozofije. Današnji filozofski etiki po vsem svetu pa še zmeraj v veliki meri določa vsebino nesocialistična etika, ker socialistična etika še ni razvila lastnih miselnih potenc.

Najvišja in celovita moralna norma človeštva in sodobnosti prerašča dosedanje »najvišje« norme (ne ubijaj, ne kradi, ljubi bližnjega kakor samega sebe itd.), ki so bile pogosto le delno-občne, polmoralne, izražale so le delne sestavine človečnosti ter so vključevale poleg človečnih, generičnih sestavin tudi izrazite razredne, odtujene sestavine. Odtujene moralne norme so ustrezale vladajoči razredni in protičlovečni morali (moralizem), ki je vsebovala tudi mnoge nečloveške norme – del državnih zakonov, vzdrževanje in gojitve nečloveških običajev, državni aparat itd. Sodobna najvišja moralna norma raste prav iz krize dosedanjih polmoralnih sistemov in »najvišjih« (delnih) norm. Z zavestno organizirano, temeljno in osrednjo normo naj bi se obračalo človeštvo prvič k celotnemu človeštvu (brez ostanka) kot svojemu človečnemu predmetu in cilju. Zato je mogoča socialistična morala le kot celovita, ker lahko le kot taka usmerja celotno družbo. Zato naj bi bila možna le kot asociacija delovnih ljudi, ki skupaj odločajo o svojih poglavitnih družbenih razmerjih. Vendar predvideva avtor tudi možnosti njenega ponovnega odtujevanja (recidiv), kar bi pomenilo njen razpad in bi bilo njeno ponovno vzpostavljanje mogoče le kot ponovna uveljavitev enotnega odločanja proizvajalcev v celotni družbi, v celotnem človeštvu.

Filozofska misel, tudi Rusova, nujno posplošuje, abstrahira. Toda z neprestanim, naglasnim poudarjanjem dejavne filozofije, aktivne etike in moralnega dejanja usmerja naše misli k realnosti, konkretnosti: **človekovo uresničevanje absoluta** (sveta, veselja, neskončnosti) **gre nujno prek posamičnega in posebnega**. »Samo po posamičnem in posebnem – prek moralnih dejanj in norm – pretvarja človek vesoljsko bit v svoj občečlovečni del, v očlovečeni svet; samo skozi svoje situacije in dejanja stopa na človečen način v svetovno bit, v neskončnost.« Z intenzivnim delovanjem morale na odnose med človeškimi celotami – njihovimi deli in posamezniki – delujemo intenzivno tudi na najsplošnejše svetovne odnose... »ne s tem, da bi ustvarjali ali odstranjevali velike kvalitete svetovnih struktur, ampak tako, da vanje vnašamo nove posebne komponente« – namreč komponente dejavne morale.

Naravnost k posamičnemu in posebnemu, realnemu in konkretnemu (atomar-

nemu) odpira nova, obsežna področja aktivne, dejavne etike, ki bi tako prenehala biti nemočna, kabinetna, moralizatorska, kontemplativna, odtujena, metafizična itd. Začenjala bi se lahko poglavja, ki jih avtor ne načenna, vsekakor pa navaja bralca k premišljanju, kakor konkretizira načela v življenju prisotne in dejavne etike na vseh področjih javnega in medčloveškega življenja. Prisotnost take etike bi omogočila humanistično, nacionalno in socialno najboljše rešitve najrazličnejših problemov in nalog. Tu bi se lahko dejavna filozofija s svojo dejavno etiko slednjič spustila na realna tla preizkušnje: Hic Rhodus... Zato ne bi smela biti nikakršna banalnost, če omenjam s tem v zvezi, npr. varstvo narave, razne urbanistične zasnove, prometne zagate in najrazličnejše (ne)kulturne deviacije tja do človeških (ali nečloveških) odnosov v mnogih delovnih organizacijah, soseskah itd. Etika moralnih dejanj bi sproti odstranjevala odtujene, prilasčevalne motnje in zglaševala pota k najracionalnejšim in najuspešnejšim rešitvam. Pod lečo take aktivne etike bi se nam razkrili vzroki marsikakih neugodnih situacij: kvantiteta nemoralnih dejanj v delovnih organizacijah, ustanovah, društvih ali kjer koli vodi do negativnih kvalitativnih deformacij, ki bi jih bilo mogoče ukiniti le z uveljavitvijo sistema moralnih dejanj – posamičnih, konkretnih in realnih. (Tu bi se lahko začenjali poglavje kritike in samokritike, demokratičnega centralizma itd.). Dejavna etika, ki bi narekovala moralna dejanja, bi morala spodnesti in zamenjati moralistični bonton in etiketo, morala bi postati izhodišče in temelj novih norm, ki bi jih bilo treba že vnaprej obvarovati degeneracije v deklarativnost, formalizem, leporečje itd. Ta dejavna etika, ki bi obsegala vse naše ravnanje (od odstopanja sedeža nosečnici v avtobusu do vprašanja evtanazije in do odločanja o eksistenčnih vprašanjih vsega človeštva), bi bila uresničljiva le, ko bi preniknila v sleherni celico in vlakno gospodarskega, političnega, kulturnega, sosedskega in vsega drugega življenja. In če je človeštvo v resnici že prebilo zvočni zid, ki naj bi s svojo metafiziko onemogočal razumno in moralno urejanje sveta, bi moralo zbrati slednjič ali vsaj sčasoma toliko moralne moči, da ga na tej poti ne bi več ovirale stiske in zagate, ki vodijo v krizne situacije in ogrožajo njegov

fizični obstoj ali vsaj njegovo moralno podobo.

Ob tem pa se odpirajo nova vprašanja: ali ni nujno poprej spremeniti lastninsko produkcijske odnose, kajti v nasprotnem primeru ostajajo moralna dejanja še zmeraj le »dobra dela«, se pravi, karitativno volonterska in individualno omejena ter družbeno neorganizirana. Drugo vprašanje je, ali bodo subjektivni faktorji na vseh stopnjah razvoja kos nalogi, da bi ukrepali razumno in moralno dejavno; zgodovinska izkušnja nas opominja (na primer, bonapartizem, stalinizem), da so možne recidive, ki sicer morda ne ogrožajo temeljev že doseženega (meščansko demokratičnega reda, socializma), povzročajo pa na posameznih področjih tragične deformacije. Pa še tretje vprašanje: kakor so zmeraj možne justične zmote, ki so v bistvu etične zmote (nobena izkušnja še ni zalegla, da bi se jim človeštvo vsaj previdno izognilo), so take zmote ali zablode ali zlorabe možne tudi na vseh drugih področjih najširšega družbenega pa tja do najdrobnejšega atomarnega dogajanja in se kot take izkažejo šele post festum, nakar je komaj po neprecenljivi fizični, moralni in gmotni škodi možno znova uveljaviti z moralnim dejanjem moralni in pravni red. S tem v zvezi je tudi tragična izkušnja, da si protagonisti celo najnerazumnejših in skrajno nemoralnih dejanj izmišljajo svoje filozofije ter etične in moralne motive: v bližnji preteklosti so to počeli nacisti, po njih se zgledujejo hajmatdistovci, to je tudi »ideološka« sestavina rasizma in vseh oblik nasilja (vključno) različno prisvajanje) proti osnovam človeške fizične in duhovne eksistence in integritete.

Ne glede na uspešnost družbeno revolucionarnih perspektiv, ki jih pripisuje dr. Rus ideji moralnega dejanja, in ne glede na pomisleke, je moralno dejanje že samo po sebi, kakor se je pojavljalo v svetu moralnih vrednot v različnih oblikah že skozi vso človeško zgodovino, vsaj v človekovem intimnem svetu prav gotovo prvenstvenega pomena. Če bo v resnici imelo tak pomen tudi za harmonično sožitje človeštva (od osnovne celice do planetarne in dodajmo še vesoljske razsežnosti), pa danes z vso gotovostjo kajpak še ne moremo trditi, prav gotovo pa si je vredno v tej smeri prizadevati.

Pavel Lužnik: Domačija na deželi – črna kreda

»RESNICA JE

BRECHTOVO REPRODUCIRANJE
DANAŠNJEGA SVETA

KONKRETNA«

*Cilj je ležal v veliki dalji.
Bil je lepo viden, vendar
zame komaj dosegljiv.*

BRECHT

Pisanje o Brechtu lahko seže le do njega, ob njega, tudi mimo njega, nikakor pa to ne more biti pisanje skozi njega, kajti tako delo bi zahtevalo veliko ustvarjalne moči, vsaj toliko, če ne več, kot jo je imel v sebi Bertolt Brecht in persona. Te pa je bilo glede na njegov opus ne le veliko, temveč ogromno in nikjer se to njegovo delo ne spusti pod nivo, ko bi ne bilo več vredno podpisa: Bertolt Brecht.

Vsako vprašanje: zakaj o Brechtu, zakaj sploh Brecht? terja en sam odgovor: »tudi o tebi govori zgodba«.

Brecht sam je za svojo *Opero za tri groše* prevzel moto Gayeve *Beraške opere*: »Nos haec novimus esse nihil« (Mi vemo, da to ni nič) prav zato, ker je ta nič poizkušal preseči. Vendar ne samo z besedami — te so prešibke, utopljene v plitkosti brezizrazja, kadar ne temelje na vsebinskosti — ta vsebinskost pa je delo. Skozi to delo se odraža človekova ustvarjalnost in skozi to delo človek lahko preseže tisti zloslutni nič, ki ga že skoraj dvatisoč let človeku vsiljuje krščanstvo kot *creatio ex nihilo* (ustvarjanje iz nič).

Preko tega ničla je hotel Brecht, da bi lahko dokazal nek drugi nič, ki ni več komponiranje ex nihilo, temveč iz materije, ki se v svoji bitnosti nenehno spreminja, zaradi česar ni nič tako vrednega, da bi ne kazalo spremeniti. Tu, v tem spreminjanju obstoječega pa je vse bistvo Brechtove umetnosti, toda ne le Brechtove, kajti v spreminjanju obstoječega mora biti bistvo vsake umetnosti, vse ostalo namreč ni umetnost. Vendar umetnost ni sama svoja gibalna sila, umetnost ustvarja človek, človek preoblikuje materijo, vanjo vnaša fantazijo, mišljenje, svoj odnos do sveta in jo plemeniti.

In spet smo pri začetku: Brecht je umetnik, zato beseda o njem.

Spreminjeni, spreobrnjeni svet in ljudje v tem svetu — drugačni ljudje, kritično, nekomformistično misleči — in ne današnji svet ter ljudje v njem, globoko utopljene v zlagano udobje malomeščanskega egoizma

in podvrženi potrošniški mrzlici blagovno-kapitalskega sveta, ki uničuje vse, kar presega njegova ozka obzorja. Ta svet sovraži in se boji kritike, boji se svobodne misli, kajti misel je lahko le svobodna misel. Brez svobode ni misli!

Sam Brecht je neke zapisal: »...ne oprijemljimo se dobrega starega, temveč slabega novega«. S tem je povedal isto misel, le v drugačni obliki, kot sta jo v Nemški ideologiji oblikovala Marx in Engels. Ne gre namreč za menjavanje enega naslanjača z drugim, prav tako udobnim. Gre za konkretnost sprememb in te spremembe so boleče. Vse novo je resnično novus, nepreizkušeno, neudobno v primerjavi s starimi odnosi v svetu, preizkušenimi, polnimi udobja, ki ne zahtevajo od človeka nobenega napora in ga hromijo v vsej svoji komformnosti. Tako razumljeno je novo vedno slabo in ko postane dobro — ostari, zato je novo negacija starega. Za ilustracijo: dobro in slabo sta tipično blagovno-kapitalski konvencionalnosti.

Sodobna dogajanja v svetu, ki vedno bolj potrjuje Marxovo tezo, da je človek celokupnost družbenih odnosov, se dviguje pred umetnikom kot visok in na videz nepremagljiv zid. Tako oviro lahko premaguje le umetnik kot celostna in samostojna osebnost. Zato v tem primeru deli Brecht na pisatelja, dramatika ali pesnika pomeni drobiti njegovo ustvarjalno moč, ki se bori in kljubuje času in razmeram.

To je čas, v katerem je klasično, neposredno izkoriščanje zamenjala totalnost svetovnega tržišča, nož in giljotina — plinske celice in bombniki, patriarhalno zatiranje pa brezobličnost in neboleče nasilje množičnih industrializiranih velemest. Svetovna kataklizma grozi bolj, kot kdajkoli, kajti človekov um je dosegel že tako fantastična razsežja, da mu človek kot človeško bitje, ali bolje, kot bitje na poti k očlovečenju, ne more slediti. Človek je danes že sposoben uničiti samega sebe, ni pa še sposoben živeti v sožitju; ni res, da noče, enostavno ne zna še tako živeti.

Spoznavanje sodobne človekove prakse v njenih zapletenih protislovjih kot predgovine dejanskega človeštva in integriranega človeka, določa celotno Brechtovo metodologijo in poetiko. Vsako njegovo delo je razpet lok med stvarnostjo »razčlovečene človeškosti« in dejanskostjo bodočega skupnega življenja, ko bo vsak posameznik aktivno sodeloval v življenjskih dogajanjih. Zato Brecht izhaja iz človekove

prakse (praxis), kot iz preseganja »nesrečne zavesti« — ideologije in odtujenosti v razredni družbi.

»Poglejte! Tu sta mati in sin. Med njima je nastopila odtujenost (ist eine Entfremdung eingetreten)«.

V razširjanju kritičnih stališč vidi spoznavno-teoretsko nalogo umetnosti. Toda ta kritična stališča je nujno razširiti z narave na — človeštvo. Takšno kritično stališče je identično z ustvarjalskim dvomom, predpostavlja spremembe in teži k obvladovanju vsake narave, torej tudi družbene narave.

»Posebno vas prosimo, ne sprejemajte Tega, kar se stalno dogaja, kot naravno! Naj se nič ne imenuje naravno V tem času krvave vihre, Ukazovanega nereda, planiranega nasilja, Razčlovečene človečnosti, tako da nič Ne velja za nespremenljivo«.

V Marxovem razumevanju ideologije kot napačne, odtujene, fetišizirane zavesti Brecht vidi tudi temelj in oporo antiideološkega, dialektičnega spoznavanja v vsem svojem opusu in ni prisiljen zapustiti področja vrhunskega artizma. Nasprotno, celo sam prepričuje umetnike, da »svoje znanje, svoje izkušnje in družbena vprašanja nameste v umetnost«. Umetnost ima skupaj s filozofijo in zgodovino stično točko: zbiranje in ohranjanje tistih sil v človeku, ki bodo onemogočile človekovo raztelesenje, razkosanje v parcialnosti, ki so izpolnjene s popolno razčlovečenostjo Kafkinih junakov. Prav zato umetnost ne more in ne sme biti ideološko nadomestilo za življenje, ne more biti kulturna etiketa, nekakšen zunanji odnos odtujenega in osiromašenega življenja. Umetnost se bojuje proti izumetničenosti našega vsakdanjega življenja v postvarelem svetu, ki še ni tisti svet, v katerem bodo vsi ljudje osebnosti, bojuje se za bolj človeški način obstajanja in tako gradi v svojih odnosih med subjektom in objektom, med umom in stvarnostjo, med človekom in naravo nek nov svet kot človekovo novo možnost.

V letu, ki se je izteklo (1976), je poteklo dvajset let, kar je v Vzhodnem Berlinu srčnemu infarktu podlegel komaj osemindesetletni pesnik, pisatelj, dramatik, gledališki teoretik in velik umetnik-revolucionar — Bertolt Brecht.

Rodil se je 10. februarja 1898 v Augsburgu — južna Nemčija in doživel podobno življenjsko usodo, kot veliko nemških intelektualcev. Nacizem in preganjanje.

Brecht je moral domovino zapustiti takoj po zloglasnem zažigu Reichstaga (1933), v svitu plamenov z grmade »dekadentne književnosti« pred berlinsko opero, ki so požirali tudi njegova dela. Šestnajst dolgih izgnanskih let so trajala njegova tavanja po Evropi in Združenih državah Amerike, dokler se končno leta 1949 ni vrnil v Vzhodni Berlin. Pokopan je na dorotheenstadtskem pokopališču, poleg filozofov Hegla in Fichteja.

ZDRAVNIK MORA PRITI

Štirje so bili, štirje kurirji osamljene postaje. Sredi zime so morali v dolino po hrano. Toda pri tem jih je zalotila močna nemška patrulja.

V naglem, toda ostrem spopadu, je bil hudo ranjen njihov komandir Slavc, ki je ščitil umik ostalim. Komaj se je priplazil do potoka, kjer so ga s težkimi nahrbtniki čakali ostali trije. Tam je omagal. Nekaj časa so ga kar vleкли z nevarnega kraja, a ko ni šlo, jih je začel priganjati:

»Saj vidite, da ne gre. Kar pustite me, bom že nekako! Pojdite vendar, če ne bodo vse potokli!«

Toda — tovariši so se samo spogledali in ranjenca odnesli med grmovje ter napravili zasilno nosilnico. Prebredli so mrzlo vodo, in se topli s snegom. Slavc je bil težak in vedno slabši, sled za njimi pa je bila naravnost izdajalska. Preden bodo prišli v taborišče, bo že davno dan, Slavc pa nemara že mrtev!

In čeravno niso poznali ljudi v tej vasi, so se odločili, da bodo potrkali na prvo hišo, ki se jim bo zdela priročna. Računali so bolj na srečo kot na svoje orožje, kajti ljudje tod so bili pod vplivom nemškega nasilja, oni pa so bili edini partizani precej daleč naokrog.

Poskusili so pri kmečki hiši, a na trkanje se jim ni nihče oglasil. Slavc je na tleh pritajeno ječal in to jih je priganjalo k odločnosti. Še so trkali, a hiša je bila kakor izumrla...

»Če ne bodo sami, bomo pa mi!« so se odločili, sneli s hleva kratko lestev, po kateri je Znan splezal čez temno verando. Čez minuto so njegovi koraki že zazvonili v veži in takoj nato so zazijala tudi vrata! Znan je z baterijo v roki osvetljeval veliko vežo in ranjenca so zanesli v še vedno tiho hišo...

Končno so v kamri le staknili gospodarja in gospodinjo! Velikih in vznemirjenih oči sta zrla v nepovabljene obiskovalce, ki so jima v kratkih besedah povedali, da imajo ranjenca, ki potrebuje pomoč, hitro pomoč!

»Saj nismo za Nemce, ampak bojimo se jih. Kar pogledajte, kaj počno! Prosim vas, pojdite drugam!« se je prva ožunačila gospodinja.

Kurirji so čutili, da so naleteli na dobre ljudi, ki pa še nikoli niso videli partizanov in so se bali zaradi sinočnjega streljanja in vsega ostalega. Toda z ranjencem niso prišli zato, da bi takoj spet odšli.

»Nikamor ne bomo šli, ker ne moremo!« je odsekal na prošnjo Don, čeravno je razumel domačine. Zato je skušal govoriti s trdim glasom. »Imate pri rokah kaj obveze in žganja?«

Ker sta se mož in žena nekaj časa nemo spogledovala, so kurirji kar sami začeli iskati po hiši. Gospodarja sta spoznala, da gre zares. Gospodinja je premagala in tedaj je rekla:

»Pustite, bom jaz! Ampak, da vas ja ni kdo videl, ko ste zavili k nam?« Oba sta vstala in gospodar je dodal:

»Samo potih, da se ne bodo zbudili otroci!«

Ranjenca so odnesli v zgornjo hišo, ga obvezali in mu dali žganja. Pokazalo se je, da Slavc ne bodo mogli odnesti, dokler ne bo boljši in Znan je rekel:

»Dokler je tak, ne moremo z njim nikamor. Zdravnik mora priti!«

Gospodarja sta zdaj začela prositi, kakor bi bila obsojena na smrt:

»Pojdite vendar drugam! Mi imamo otroke, nemška postojanka pa je komaj tristo metrov stran!«

Kurirji so staknili glave, se nekaj domeni in potem je Znan spet rekel:

»Če so tako blizu, nas tu ne bodo iskali!«

Ob tem se je prestrašena žena, ki je že mislila, da jih bo pregnala bližina nevarnih sovražnikov, pobožno prekrižala in skoraj vdano rekla:

»Saj ste reveži, toda bog nam pomaga vsem skupaj!«

Potem je pri oslabelem ranjencu ostal samo Znan, ostali pa so se z gospodarjema vred vrnili v spodnjo izbo. Luči niso več prižigali, da ne bi bilo sumljivo. Potem so se spustili v pogovor...

Slavc pa je bil tako slab, da ni bil vedno pri zavesti.

Gospodar in gospodinja pa sta brez potrebe opozarjala na tišino zaradi otrok, kajti tudi oni so bili že od prvega trkanja budni: trinajstletni Blaž, desetletna Marinka in osemletni Tinček. Blaž je celo vstal in skrit za vrati vlekel na ušesa, kaj se godi. Spolnila se mu je želja, da je srečal in videl skrivnostne partizane, čeravno le kot temne sence. Zbal se je, ko je slišal in opazil, da je eden izmed njih ranjen. Slišal je tudi govoriti nekoga, da bo treba dobiti zdravnika. Zlezel je nazaj v posteljo in šepetaje pripovedoval sestrici in bratcu:

»Veliki so in močni! Čudno, da je eden ranjen! Mama in oče pa se zelo bojita, ker ne odidejo. Zdravnika hočejo!«

Še dolgo so šepetali v posteljah in ugrabili, kako se bo vse to končalo. Bolj jih je mučila radovednost kakor strah. Vstali so kakor običajno za šolo. Nekaj časa so se delali kakor da so ponoči trdno spali in jim ni nič znanega o »gostih«, zato pa je bila mama vsa nemirna. Ko pa je prišel čas za odhod v šolo, se je pokazal Don, ki je bil med kurirji najtežji:

»Otroci, danes ne boste šli v šolo!«

Gospodinja in mož sta ob tem prebledela, otroci pa so skoraj poskočili ob tem, kajti prav nič jim ni bilo za tisto dviganje rok, za nemške pesmi in nemško govorjenje v šoli. Pogledovali so postavnega in oboroženega partizana, ki jim je bil všeč od nog do glave. Ta pa je nadaljeval:

»Pozneje se boste izgovorili na bolezen ali kaj takega!«

Gospodinja pa je ugovarjala:

»Če jih ne bo v šolo, zna kdo priti vprašat, kaj se je zgodilo!«

To je bilo res — in kurirji so se spogledali. Don je spet govoril:

»Zdravnik mora priti! Ponj naj gre gospodar. Reče naj, da ste zboleli vi, gospodinja!«

A možak je ugovarjal in se bal za hišo in otroke, ki ne bodo v šoli. Tedaj pa se je oglašil Blaž:

»Vem, da imate ranjenca, vse vemo, zato se ni treba nič bati! Veste kaj: jaz pojdem po zdravnika!«

Cudili so se taki pripravljenosti, a potem so vsi skupaj spoznali, da bi bilo tako še najbolje. Dogovorili so se, da bo stopil mimogrede k doktorju v trg, ki je že večkrat prišel v njihovo hišo in da bo rekel, da je mama padla in da se ji je v nogo zapil kos železa! V šoli pa bo rekel, da sta Marinka in Tinček zbolela. Teh dveh partizani niso upali pustiti ven, da ne bi kdo ponevedoma rekel kaj nepotrebnega. Tudi kurirji so se hoteli zavarovati. Otroka pa sta to čutila in rekla v en glas:

»Če mislite, da bova midva kaj povedala, nama delate krivico! Mi smo vsi za partizane. Samo dva sta v razredu taka, ki nosita kljukaste križe! Teh pa se ogibamo!«

In tako so šli v šolo tudi ta dan vsi trije. Zato so v hiši težko čakali, če bo prišel zdravnik in če bo z otroci vse v redu! In ali bo zdravnik našel Slavca še živega? Da se Blaž med potjo ne bo česa prestrašil ali se zagovoril? Zdravnik sicer ni bil slab človek, a kaj veš, kako se bo obrnil v tem primeru! Toda, glavno bo, da pride, potem bomo že videli, kako ukrepati naprej.

Čakali so za okni, opazovali skrivaj mimoidoče in dvakrat videli tudi nemško patruljo na cesti! To je bilo znamenje, da jih ni videl nihče, ko so zavili k hiši!

Čez dobro uro se je pokazal zdravnik, ki se mu je pokazal le gospodar. Odsekano je vprašal:

»No, kje leži? Kako je?«

Tedaj se je zdravniku pokazal Znan, ki mu je na kratko pojasnil:

»Saj ni bolna gospodinja, temveč naš komandir!«

Zdravnik, ki je bil že prileten mož, je strmo pogledal čez črno okvirjena očala in nepričakovano rekel:

»Se mi je kar zdelo. Torej — kje je?«

Topla voda je bila že pripravljena in naglo se je lotil dela. Ko je končal, je zaskrbjeno rekel:

»Zakaj me niste poklicali takoj?«

To je rekel kar tako, čeravno je dobro vedel, da prej v teh okoliščinah ni bilo mogoče.

Znan ga je hvaležno pogledal in se mu v imenu vseh zahvaljeval, a zdravnik ga je ustavil:

»Če bo sreča, se bo že izvlekel! Naredil sem, kar je bilo v moji moči, toda zdaj mora mirovati!«

Zadnje besede so bile namenjene gospodnji in gospodarju, a predno je odšel, je zdravnik še rekel:

»Nikomur nič. Jutri spet pridem, vi se pa ne kažite iz hiše. Lezite, ker ste bolni!«

Opoldne so se vrnili tudi otroci. Prva skrb je bil ranjenec in partizani.

In tako je bilo še dva tedna: mama je bila »bolna«, otroci so bili že pravi mladi partizani, ki so se v prostem času igrali s kurirji in z njihovim orožjem, hodili so v šolo, oče pa je delal zunaj in v hlevu, kurirji pa so mu pomagali pri delu v hiši, kadar je bilo kaj primernega.

Slavc je prišel k sebi in neko noč so odšli nazaj v zasnežene bregove, kjer jih je čakal osamljen bivak. Za seboj pa so pustili trdnjavo v hiši in srih gospodinj, gospodarja in njunih otrok!

KULTURNI SPOMENIKI GORENJSKE

TRŽIČ

Razvoj Tržiča je najtesneje povezan s prometno potjo, ki je vodila z gorenjske ravnine čez prelaz Ljubelj na Koroško. Verjetno je bila ta zveza živa že v prazgodovinskem času, vsekakor pa nam jo arheološke najdbe, predvsem na koroški strani prelaza, dokazujejo za rimsko dobo, ko je pot preko Ljubelja povezovala na Gosposvetskem polju z Emono, današnjo Ljubljano.

V srednjem veku se ime prelaza večkrat omenja: prvič v sredi 12. stoletja, posebno pogosto pa v 13. stoletju. Tako je leta 1261 vojvoda Urh potrdil stiskemu samostanu, ki je pod Ljubeljem uredil zavetišče za popotnike (hospic), posest tega Ljubelja. Ljubeljski trg ali, kot ga viri imenujejo, Forum in Lubelino, nekaj predhodnik Tržiča, je stal ob ljubeljski poti, ob Mošeniku, najbolj verjetno na mestu, kjer se je pot čez Preval skozi dolino Drage mimo gradu Kamna na radovljiško ravnino križala s tisto iz doline Tržiške Bistrice.

Po izročilu je ljubeljski trg zasul plaz, del prebivalcev pa se je preselil v dolino in ob sotočju Bistrice in Mošenika ustanovil naselje, ki je nadaljevalo tradicijo starega ljubeljskega trga, kar najbolje razodeva tudi samo ime — novi Tržič (Neumarkhtl) — s katerim se v virih prvič srečamo v 14. stoletju.

Prvotno tržno naselje se je prejkone razvilo ob vznožju gorenjskega hriba, na katerem je stal dvor, poznejši grad Neuhaus. Ta del naselbine, »Zgornji konec«, je pripadal vsakokratnemu gospodarju gradu. Naselje ob današnjem glavnem trgu, »Spodnji konec«, se je razvijalo v mejah zemljiške gosposčine gradu Gutenberg nad Bistrico.

Konec 15. stoletja so potrebe po organiziranem tržišču tako narasle, da je bil potreben ustanovitveni akt, ki naj bi bil dal naselbini pravni položaj trga in z njim združene gospodarske ugodnosti, leta 1492

je cesar Friderik III. na prošnjo tedanjih zemljiških gospodov in lastnikov Tržiča, Lovrenca Paradeiserja z Neuhaus in dedičev Janeza Lamberg z Gütemberga, povzdignil vas Tržič v trg. Ustanovitvena listina je ohranjena in predstavlja edini ohranjeni dokument te vrste med kranjskimi mesti.

Srednjeveški Tržič, ki je rasel v medvodju Bistrice in Mošenika, bi lahko razdelili na tri dele: na tržno jedro, fužinarsko-obrtniški predel in cerkveni okoliš.

Tržno jedro naselbine se je oblikovalo ob cesti proti Ljubelju v prostoru pod grajskim hribom pod sotočjem Mošenika in Bistrice. Razvoja ni pospeševal samo promet čez Ljubelj, ampak tudi živa gospodarska dejavnost naselbine, njena trgovina, oziroma izmenjava izdelkov s kmečko okolico.

Bogate vodne sile Bistrice in Mošenika, najdišča železa v Karavankah kot tudi gozdna bogastva so omogočili nastanek in razvoj fužinarstva, kovaštva in drugih obrti. Posebno ob Mošeniku se je izoblikovalo močno fužinarstvo — obrtniško jedro naselbine z delavnicami obrtnikov, ki potrebujejo pri svojem delu vodo ali njeno silo (usnjariji, barvarji itd.), s kovačijami in fužinami.

Cerkveno naselbinsko jedro je zrastle onkraj Bistrice ob cesti, ki vodi v Dolino, oziroma proti Lomu. Njegovi začetki segajo skoraj gotovo v čas nastanka fare (14. stoletje?), ko so zgradili na mestu današnje cerkve leta 1815, ki jo med drugim krasijo Layerjeve freske in Langusova podoba gorečega Tržiča, eno izmed njenih prednic.

Današnjo podobo starega Tržiča je v glavnem ustvarila gradbena obnova po velikem požaru leta 1811, ki je uničil vse naselje ob Mošeniku in na desnem bregu Bistrice. Takrat so v plamenih za zmeraj

izginile povečini lesene kovačije ob obeh vodah, fužinarski obrati in številne obrtne delavnice ter s škodlami krite strehe meščanskih hiš, ki so pogorele prav do tal, kolikor jih niso rešili kamniti oboki, kakršni so se nam ponekod ohranili do danes.

Požar leta 1811 je močno vplival tudi na posebne razmere v kraju. Mnoge hiše, ki jih prebivalci niso hoteli ali zmogli znova pozidati, so novi lastniki združili pod skupno streho. Iz nekdanjih oblikovano enotnih, le na tri osi grajenih in enonadstropnih hiš so nastala velika in široka oslopja. Pilastrji, zidci, strešni venci in štukirani okenski okviri so bogato prepregli združene fasadne ploskve in jim dali tudi v oblikovnem pogledu videz enotnosti. Prekipevajoče življenje fasadnih oblik so obogatili še portali, ki jih je izdelala Kocjančičeva kamnoseška delavnica na Črnicu pri Brezjah in ki jim zaradi njihove oblikovne pestrosti in domiselnosti ni najti primere v slovenskem meščanskem gradivu.

Razgibanem življenju pročelij stoji nasproti trezen in preprost oblikovani svet hišnih notranjščin. Od teh so mnoge ohranile prvotni tloris z delavnico, skladiščem in prehodno vežo v pritličju, odkoder peljejo stopnice v stanovanjsko nadstropje s sobo, kamro, kuhinjo in shrambo.

Gospodarski razvoj Tržiča je že od 16. stoletja naprej zahteval številnejše in večje delavniške in stanovanjske prostore, zaradi česar so zrastle na dvoriščih prizidki, ki so jih povezovali zidani arkadni hodniki.

Med najbolj zanimive stavbe v mestu sodi poleg Malleyeve hiše iz leta 1618 na glavnem trgu Zgornja kajža, ki jo je v prvi polovici 19. stoletja postavil Gašper Pollak in v njej uredil po vsej deželi znano barvarno ob tovarno kotenine. Stavba je primer bogatega meščanskega dvorca iz dobe klasicizma (prva polovica 19. stoletja). V hiši so v povojni dobi uredili muzej, katerega zbirke ponazarjajo tehniški in kulturno zgodovinski razvoj Tržiča do današnjih dni. V okvir muzeja spada tudi stara fužina Germovka.

Predel vzhodno od Andrejeve cerkve iz leta 1865 na zaključku trga pod gradom, ki je leta 1811 pogorel in je na njegovem mestu znani vojskovodja grof Radecky postavil novo graščino, leži star mestni predel, imenovan Gasa. V tej ulici sta bila rojena pisatelj in zgodovinar Peter Hitzinger (1812–1867) in pesnik J. D. Feliks Dev (1732–1786). Ne daleč stran, onstran zgornjega mostu čez Bistrico stoji rojstna hiša tržiškega pesnika Vojtega Kurnika (1826–1886). Stavba, ki obenem predstavlja dragoceno ostalino kmečkega stavbarstva, kakršno se je nekdanj, podobno kot v drugih gorenjskih mestih, v posebnih enačbah razvijalo na robu naselja, je spremenjena v muzej.

Med novimi muzejskimi stavbami moramo omeniti Paviljon NOB, razstavno dvorano s spomenikom padlim (arhitekt Ciril Oblak in kipar Stojan Batič).

Na pobočju pod Kokovnico stoji Jožefova cerkev iz leta 1704. Pred leti je pogorela z vso opremo vred. Tako je propadla

Tržič v Valvasorjevi dobi z gradom

Tržič — predel s Kurnikovo hišo ob mostu čez Bistrico

tudi stropna freska Leopolda Layerja. Spomeniška služba je uničeni slikarski spomenik nadomestila s slikanim renesančnim stropom iz leta 1698, ki so ga prenesli iz Jurijeve cerkve nad Bistrico.

Važno povezavo mesta s svetom je že od nekdaj predstavljala cesta na Ljubelj, ki je že v drugi polovici 16. stoletja zamenjala nekdanjo tovarno pot. Leta 1728 so ob širjenju in popravilu ceste namesto predora pod vrhom Ljubelja napravili usek in postavili dve spominski piramidi, delo ljubljanskega kamnoseka Alojza Bombasija. Načrt za predor pod Ljubeljem od srednjeveške cerkve sv. Ane na koroško stran, ki bi prihranil popotnikom komaj prehodno strmino ter omogočil promet tudi pozimi in s katerim se je ukvarjal že Valvasor, je bil uresničen šele po drugi svetovni vojni, vendar za ceno silnih žrtev. Nemci so namreč za gradnjo predora med okupacijo uporabljali jetnike koncentracijskega taborišča, ki je stalo v neposredni bližini.

Spominu teh trpinov iz vse Evrope, med katerimi je bilo največ Francozov, je

posvečen spomenik ob novi cesti čez Ljubelj, ki ga je zasnoval arhitekt Boris Kobe in skoval mojster Joža Bertoncelj.

Z nove ljubeljske ceste nas pripelje pot v vas Bistrico kjer je na vzpetini stal že leta 1156 omenjeni grad Gutenberg. Jugovzhodno od grajskih razvalin stoji cerkev sv. Jurija, ki je bila del gutenberške gosposčine. Nastala je v času pozne gotike ter ima rebrasto obokan prezbitერი in z motivi gotskega krogovičja poslikan lesen strop v ladji z začetka 16. stoletja. Nekoliko mlajše so prav tako v naših časih odkrite gotske freske na slavalocni strani, ki jih pripisujemo Jerneju iz Loke. Mnogo starejše so freske v Ziganji vasi, ki so delo furlanskih slikarjev iz okrog leta 1400. Istrski slikarji so v drugi polovici 15. stoletja ustvarili ciklus fresk v vasi Senično pri Golniku. Ob vznožju Kriške gore je tudi vas Gozd, ki so jo leta 1944 požgali Nemci. Nepoškodovana je ostala le leta 1451 omenjena cerkev na jugozahodnem robu vasi, sezidana v gotskem slogu z nekaterimi značilnimi prvimi ljudskega arhitekturnega snovanja.

HERO

Umrla je ljubezen

Ustnice so poljubile žalost
in so poljubile cvet —
in cvet je ovenel.
Poljubile so kamen
in začutile trdoto.
Dotaknile so se zemlje,
pa je gnila dalje.

Človek pohodi

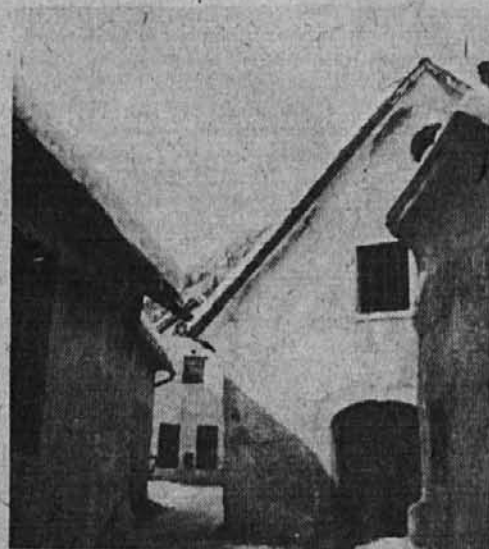
drobno bilo trave.
— Uporno se dvigne
in raste dalje ...

Človek poseka
belo brezo.
— Njeni umirajoči listi
jočejo v temo,

Človek zajezi
penečo reko.
Skali njeno bistrino,
globoki tolmeni pa ostanejo ...

Tržič — spomenik padlim borcem NOB pred paviljonom NOB

Tržič — stare kovačije ob Mošeniku

Tržič — arkadno dvorišče hiše na Trgu svobode — prva polovica 19. stoletja

Trg svobode v Tržiču, v ozadju dominantna Andrejeva cerkev

REQUEM

ZA
PROSTITUTKO

KLOTILDO

R. A.

Zakaj je zjutraj vse sivo? Pisani trakovi in moški smeh, neonske reklame in morje in umazanija, pomije, ki plavajo na vodi. Ne hodi zjutraj na doke, je rekla Vicky, preveč potrta si. Ne, to ni potrto, utrujenost je. Pomarančne lupine, madeži strojnega olja in človeški iztrebki, ki so ostali tu za ladjami. Sinoči je prišla k meni, čisto tako — prijateljsko, hej, je vzkliknila, kakor, da se že dolgo pozna, zakaj si tukaj? — A? — Zakaj si tukaj? je ponovila in se naslanjala na mizico. — Hej, je vzkliknila, nikar se ne razjezi, za vraga, veš, s prijatelji smo stavili, da te ne bom upala vprašati ali pa, da me boš mahnila, če te vprašam. — Saj te še lahko, sem rekla. Pokimala je — o ja, je rekla, pa me ne boš. Porednega otroka zelo nerad udariš, ker je otrok, čeprav je poreden. No vidiš, ne boš me mahnila. Sicer pa ne moreš biti dosti starejša od mene, lahko bi bili prijateljici. Mi nočeš povedati? — Mi plačaš konjak? sem vprašala. — Seveda, je rekla in brskala po hlačnih žepih. Privlekla je iz žepa pest drobiža, — konjak! je zaklicala natakarku, — kaj ti ne boš pila? sem vprašala. Pričela se je smejeti, — saj vidiš, da sem že nasekana, prav, delala ti bom družbo, še pelinkovec! je zaklicala natakarku in ko je prinesel naročeno iztegnila roko, naj si sam zbere denar, — že prav, je rekla, ko ji je hotel pokazati, da ni vzel več, — vzemite si še dvesto in popijte enega. — Hvala, je rekel natakark in ona je stresla preostali drobiž nazaj v žep. — Ljudje ti zaupajo, če sam zaupaš njim, je rekla. — Pa te nikoli ne ogoljufajo, sem vprašala. — O seveda, kdaj me, vseeno jim zaupam, izjeme potrjujejo pravila, zasmejala se je — kako neoriginalno kajne? No, saj ni treba, da je človek za vsako ceno originalen. — Kje imaš prijatelje? sem vprašala. — Tisti, je pomignila z glavo proti mizici v kotu. — Tisti bradati? — ja, je rekla, — umetniki so, tisti kuštravi je zdaj moj fant. Torej mi zares nočeš povedati? — Kaj pa bi pravzaprav rada vedela, sem vprašala. — No, saj veš je rekla in na dušek spila pelinkovec. Pričakovala sem, da se bo grenko spacičila, pa se ni. — Sem te razočarala? je vprašala. — A? — No, priznaj, da sem te razočarala. Pričakovala si, da se bom kremžila, videla sem. Veš, nikoli ne storim tistega, kar pričakujejo od mene. — Ne, sem rekla, — izgleda, da res ne. — Točno, je rekla, — vidiš lahko ti povem vse mogoče o sebi, pa boš še vedno vedela o meni manj, kakor jaz že zdaj vem o tebi. — Kako to? — Veš, je rekla zelo resno, — tvoj značaj je mogoče izračunati. Nič posebno velikega si ne želiš? Malomeščanski mir ti je idealno življenje. — Malomeščanski mir? sem ponovila začudeno. — No, seveda, je rekla, — saj veš, opremljeno stanovanje, moža z redno mesečno plačo in ljubke otročičke. Saj si jaz tudi tako slikam srečo, ker tega ne morem dobiti. Vraga, zares sem pošteno

nasekana. — Si tudi ti umetnica? sem vprašala. — Kaj? Vraga sem. Knjigo pišem, ampak to še ni nič. Ne verjamem kaj dosti, da bo kaj iz nje. Ti si mi pa vseč veš, čedna punca si, zakaj se nisi lotila česa drugega? Hotela sem se razjeziti, pa se mi je pričela smejeti. — No, no, ne bodi užaljena, nasekana sem pač. Si kdaj slišala, da imata umetnost in prostitucija marsikaj skupnega? Nisi! Pa je prekleto res, veš. Ko enkrat pričneš, ne moreš več nehati. Prodajaš se. Vidiš in najbolj klavrno je to, da ne moreš verjeti v svoje delo. V tem so umetniki na najnižjem, ne živijo svojega življenja, v življenje, ki ga živijo, pa ne morejo verjeti. Imaš kaj otrok? — Sina imam, sem rekla. — Oho, jaz ga pa nimam, ne bi znala spodobno skrbeti zanj. — Ti? — No, kaj pa tako debelo gledaš? Saj sem ti rekla, da ne morem biti dosti mlajša od tebe. Triindvajset jih imam. Prišla je Vicky — pojdi Klotilda, tista dva sta naju povabila, avto imata. — Greš z nama? je vprašala Vicky — prepričana sem, da bi jima bilo prav, — o, je rekla, — to pa ne hvala lepa za povabilo, prijatelji me čakajo, sploh sem že preveč popila prespati se moram, no pojdita že, saj se še vidimo. — Kaj je tvoj fant? sem jo vprašala. Veselo je dvignila glavo, — pa ne, da ti je vseč Klotilda? V postelji bi ti bil vseč upam. Slikar je, slab, če hočeš. No pojditi že, jaz sem prišla spraševati tebe, ne ti mene.

— Klotilda, koliko računaš? je vprašal on.

— Kaj praviš?

— Koliko računaš?

— Dvajset, sem rekla, — zakaj sprašuješ? — Pa ji ne boš povedala, je vprašal.

— Ne, sem rekla, — ampak zakaj sprašuješ? — No, je rekel, — dvajset jih imam.

Samo njo sem imel, veš, ona pa je imela pred menoj še druge. Moram to storiti, razumeš? — Ja, sem rekla. — Ali zares razumeš? — Ja, sem rekla. — Prav, je rekel, — potem pa pojdiva. — Takoj?

— Ja, je rekel, — saj zate je vseeno. Zvečer sem zmenjen z njo. Zdajle sedi nekemu prijatelju za portret, zanimiv obraz ima, kajne, no pojdiva. — Veš, da me je peljala na koncert? — Ne, je rekel, — kaj so igrali?

— ne vem, sem rekla — ne poznam teh stvari. — Aha, je zamrmral, na stopnicah se je nekajkrat spotaknil, — pa ti je bilo vseč? je vprašal. — Ja, sem rekla, — tako slovesno in spodobno je bilo. — O hudič Klotilda, ne govori mi zdaj o spodobnosti, to moram storiti, razumeš? — Razumem, sem rekla prestrašeno, ker je bil zares jezen. — Prav, potem pa pazi, kaj govoriš, vraga, to moram storiti, zate pa je tako vseeno. Ne vem, zakaj sem se mu pustila poljubljati, tega mi res ne bi bilo treba toda bil je nežen in pazljiv. Ko sva končala je ležal poleg mene z zaprtimi očmi in se pustil ljubkovati. Potem je vstal in se oblekel. — Bilo je prijetno Klotilda, je rekel —

ampak ne smeš misliti, da mi kaj pomeniš. Zelo jo ljubim, zato sem tudi to storil. Saj tebi pa je tako vseeno, kdo je. Dal je denar na mizo — Klotilda, ne smeš ji povedati, ljubim jo, ne smem je zgubiti, potem je šel, zmečkala sem njegov denar v pesti in jokala.

K.

— Mi plačaš konjak sem vprašala. Bila sem potrta. Sina že dolgo nisem videla, pozabil bo name in rekla je — ja, vsedi se za trenutek Klotilda, če hočeš, ko sem popila konjak je rekla, — kaj misliš, koliko je vredno tistole lepo ogledalo nad točilnico? — Kakšnih štirideset, sem rekla, — zakaj? Poklicala je natakarko — plačam, — je rekla, potem ji je dala stotak napitnine in natakarka je šla, — hej, gospa! natakarka se je vrnila, — želite še kaj prosim? — ja, je rekla, — kaj me niste zadnjič prav vi zabrisali na cesto? — Že mogoče, je rekla natakarka samovšečno, — ne spominjam se vseh pijancev, ki sem jih zmetala na cesto, — In zdaj ste vzeli napitnino? — Ja, je rekla natakarka, — dali ste mi jo kajne, in je spet šla. Mala je grdo pogledala — zdaj pa pojdi stran Klotilda, je rekla, — zakaj pa? sem začudeno vprašala. — Hm, je zagodrnjala računarsko, — rajši jo pobriši Klotilda, če hočeš nocoj še kaj zaslužiti, treščila bom steklenico v tistole lepo ogledalo. — Zakaj pa?, prijazno se je nasmehnila in prišla prazno steklenico od piva, — zabrisala me je ven, napitnino pa je vseeno vzela. — Ampak, saj si ji jo dala, — ja, je rekla, — ampak, če bi bila načelna, je ne bi vzela, pa jo je. — Gotovo si bila takrat trda, sem rekla, pokimala je, — točno Klotilda, ampak nisem razgrajala veš. Iz objestnosti močnejšega me je zabrisala ven, zato jo bom nocoj namahala. — Kaj jo boš? — namahala jo bom, Klotilda, zdaj pa jo pobriši, in steklenica je zletela skozi zrak, steklo se je razletelo na vse strani, — dobro ciljam, kaj, se je zasmejala, — zdaj pa izgini Klotilda, vrag te vzemi!

— Hej! sem zaklicala zviku rdeče volne in črne balonske svile na pogradu in iz zvitka se je prikazala glava, oči na glavi so se začudeno odprle — kaj za vraga pa počneš-tukaj, Klotilda? — Nič, vtaknili so me v luknjo, zvitek se je pričel odmotavati in se vsedel na pograd. — Zakaj si tisto naredila? sem vprašala, rekla je — čakaj malo in pričela čakati po bloku, nagnila sem se ji čez ramo, razpoka v zidu, rešetke, škripajoča postelja, umazanorumenela luč, — kaj pa pišeš? sem jo vprašala, dobila sem družbo, veseli me, — vtise, je rekla in zaprla blok. — Zakaj pa ti bo to? sem vprašala. — Ti si pa dobra, je rekla, — povedala sem ti, da pišem knjigo, kajne. Kako pa naj vem, kako je v luknji, če nisem, bila v njej? — Saj bi ti jaz lahko povedala, sem rekla, — velikokrat sem že bila tu, — ampak to ni isto, — je odvrnila. — Imaš vžigalico Klotilda? — jaz jih imam, — se je oglasila Vicky, ki je sedela na dru-

gem pogradu, — potem pa prižgimo, je rekla mala, — cigarete imam, ognja pa ne. — Ne bom kadila, sem rekla — in zakaj ne? je vprašala, — ker je Vicky kriva, da sva nocoj tu. Nočem prižgati z njenimi vžigalicami. — No prav, je rekla, — če ne boš, pač ne boš, jaz pa bom, kaj pa je naredila, da so vaju prišli? prižgali sta cigarete in rekla sem, naj mi jo vseeno da, vseeno bom kadila, — ne držiš se načel, je rekla mala, — torej, kaj je naredila? — Se ti držiš načel, je vprašala Vicky in mala je rekla, da ponavadi ne, da pa jih ima, — nič ni naredila, sem rekla, — zmenjena je bila s svojim pobom, pa jo je nekdo hotel imeti na vsak način, ne, mu je rekla, oddana sem, daj no punčka, nisi ne, ko ni odnehal ga je klofnila, potem je on njo in pričela je kričati. — Ti tega ne bi storila? — ne, sem rekla — zakaj pa, za poba je dovolj ostane podnevi, delo je delo. — Klotilda, prej te bo vzel vrag, kakor njo, je rekla in vprašala sem zakaj tako misli, zamišljeno je gledala konec svoje cigarete, — pač mislim, je rekla in Vicky je rekla, da ima prav. Vprašala sem jo, kaj se je zgodilo, ko sem odšla, ker mi njuno napovedovanje ni bilo všeč in mala je rekla, da nič posebnega, ko jim je povedala podatke, jo je hotela natakara spet zabrisati ven, — zakadila sem se vanjo in jo pošteno namlatila, ha, to je bila presenečena, računala je namreč, da sem spet »pod gasom«, pa se je uračunala, potem so prišli policaji in me odpeljali, Klotilda, zmotila si se, tisto ogledalo je bilo vredno petinpetdeset, veš. — Pa imaš toliko denarja? Pričela se je smejeti — kje pa, lepo te prosim, plačala bom v obrokih, in Vicky je pripomnila, da se ji ni splačalo in mala se je še kar smejala — seveda se mi je splačalo, je rekla — nekako sem morala priti v luknjo in tista babura me je pošteno ujezila. — Klotilda, spati hočem, če ne boš tiho, te namaham, — mi daš cigarete? sem vprašala, — Klotilda, vrag naj te vzame, tiho bodi, sem rekla, če najdeš žep, jih vzemi, ampak ne zini nobene več, razumeš? — Razumem, sem rekla, vzela sem cigarete in z Vicky sva kadili, ampak pogovarjati se nisva upali, potem je tudi Vicky zaspala, jaz pa sem pričela hoditi od zidu do vrat, deset korakov do vrat, obrat, deset korakov do zidu, obrat, otrok bo ostal pri očetu, če delaš krajše korake jih pride dvanajst, mati ga sme obiskovati, če to ne bo škodilo moralni vzgoji otroka, obrat, deset korakov nazaj, obrat, prižgala si bom cigareto, še dobro, da mi jih je dala, ampak, da se nič ne boji podgan, Klotilda, bolje bi bilo, da ga ne bi silili, da te kliče mama, zanj je mama moja žena, ves je zbehan, ko odideš, to je v njegovo dobro Klotilda, razumeš, vrata, obrat, razumem, reci mu, da sem mu teta, ampak kaj bo, ko ga bom vzela k sebi, zid, obrat, ena, dva, tri, štiri, pet, takrat šest bo sedem že osem devet dovolj velik deset, obrat, da bo razumel. Prišel je policaj in stresel zvitek na levem pogradu, — Hej, vstani! iz zvitka je pokukalo oko, — oho, je rekel zvitek zaspano, — je že jutro? — Je že jutro? sem ponovila, — jutro je, — je rekel policaj, zvitek se je pričel nejevoljno odvijati, — no pohiti je rekel kiflc — tebe bomo izpustili ti dve pa naj še malo počakata — zakaj? je vprašal odvijajoči se zvitek in sedel na rob pograda, — no prišla si prej, je rekel kiflc — pohiti. — Reci Vicky naj se drži svojega poba, njena družinska romanca je sicer figo vredna, ampak ti boš doživela večji polom kakor ona Klotilda. Veš, družbe se ne da ne kaznovano brniti od sebe, nekega dne ostaneš sam v slepi ulici in od tam v nič ni velik korak. Ko izgubiš vse, v kar verjameš, nimaš ničesar drugega, kakor sebe, to pa je premalo. Pazi, da se ti to ne zgodi. — Pojdi že! je rekel kiflc ježno, pokimala mi je, potem je šla. Ne vem, če sem razumela vse, kar mi je povedala, ampak bilo me je nenadoma strah nečesa in žalostna sem bila.

D. i.

Dober dan gospod, je rekel njen glas za mojim hrbtom in razveselila sem se, ker se je že vračala iz bifeja — ooo! se je nekdo začudil, glas se mi je zdel znan in obrnila sem se, bil je policijski komandir in je sedel nekaj vrst za nama, — dober dan, je odzdravil, — naj vas predstavim sinu, dragi fant, spoznaj dekle, o katerem sem ti pripovedoval, — tista, ki je hotela videti zapor? je vprašal fant, mala se mu je prijazno nasmehnila in to me je zbolelo, kako lahko se prikupi ljudem, pa naj stori karkoli, samo nasmehne se, pa si pečen, obrnila sem se in gledala rdeče zametne zavese in dragocen lestenec pod stropom, pisano množico bleščetih dam in gospodov v ložah, — prav tista, je rekel komandir, fant se je zasmeljal in mala je pripomnila, da je hotela preteptati tisto žensko, — ali vedno tako obračunavate z damami? je vprašal fant in se še vedno smejal in mala je rekla, da ni bila dama. In vprašala, če uživata — seveda, je rekel tisti, ki se je prej smejal zdaj resno, — solist je odličan, se vam ne zdi? — ste pa rekli, da se vaši otroci ne zanimajo za umetnost, je rekla mala očitajoče, — si res to rekel očka? je vprašal fant in komandir je rekel, da je rekel le, da niso umetniki hvala bogu, da pa se zanimajo za umetnost, je pozabil povedati. — Drago dekle, zdi se mi, da sem vas spravil v slabo družbo. — Zakaj? je vprašala mala začudeno, — a, Klotildo mislite? Poznam jo že od prej, všeč mi je, ni slaba punca, verjemite mi, in pozabila sem, da me je malo prej užalila, ker je bila prijazna s fantom, ki ga prej ni poznala in sem jo imela še rajši.

D. j.

Sveži sifilis, je rekel zdravnik bog pomagaj, še tega mi je bilo treba in nenadoma: sem okužila tudi NJEGA? in če sem ga, potem je okužil on NJO, povedala sem njegov naslov in prosila, naj mi sporočijo, če je okužen, zdravnik je obljubil, da bodo, hrano so mi nosile do nosu zavite strežnice in v očeh sem jim brala grozo in gnus, pa mi je bilo vseeno prosila sem boga, da bi ON ne bil okužen, potem so mi prišli povedat, da ni, hvala bogu, okužila sem se kasneje, saj mala bi se morda niti ne jezila preveč, ko pa hoče vse sama doživeti, ampak izvedela bi, da je bil z menoj, bilo me je sram te misli, ampak kdo ve, če bi jo zanimalo zdravljenje sifilisa, ali ne bi poskrbela, da se okuži? Dnevi so se vleкли, sovražim te štiri stene in oči bolničark, nanje moram misliti, da zdržim, rada bi spet videla sina in malo in njega. On misli, da mi je vseeno, seveda pa je on njen.

S.

— Teta Klotilda! je klical deček, ko je teklen čez travnik, — dolgo te ni bilo. — En teden ljubček, si me pogrešal? — Oh, je vzdihnil zadihano in se mi privil v naročje, — dolg je bil. Veš, strašno rad te imam, ampak očku in mami nikar ne povej tega, to jima ni všeč več. Jaz pa te imam vseeno rad. — Zelo si prijazen ljubček, kmalu ga bom vzela k sebi, z Vicky bova vzeli hišico v najem. Vicky se bo poročila in jaz bom prenehala s tem delom, samo zanj bom še živela, dobila si bom delo v tovarni ali kot natakara, karkoli, samo da bom pri njem. Dokler bom delala bo Vicky pazila nanj, ne bodo mi ga mogli več vzeti. — Torej vseeno greš? je vprašala Vicky zaspano. — Ja, sem, rekla, moram ga videti, pogrešam ga. Šla sva čez travnik, — so tvoji doma? — Ni jih teta Klotilda, samo stara mati so za pečjo. Teta Klotilda me boš vzela s seboj v mesto? — Da, ljubček, prav kmalu te bom vzela v mesto. Vicky je gledala v tla, — misliti moram nase, je rekla. — Ampak dogovorili sva se. Saj bi z možem živela v najini hiši, z dečkom ne bova potrebovala veliko prostora. — Klotilda, on noče, je rekla obupano. — Za nekaj let

bova odšla v Avstralijo, zaradi moje preteklosti pravi. Žal mi je Klotilda, ljubim ga, ne morem ga zapustiti. — Seveda, sem rekla potrto, — nikoli ne bom mogla vzeti sina k sebi.

A. D.

— Klotilda, prosim te ne hodi več k nam, je rekel — po tej bolezni to ne bo dobro zanj. — Ampak saj sem spet zdrava! — Ze res, je rekel, — Klotilda, prosim razumij vendar, ne gre zame, zanj gre, ali ga hočeš uničiti, svojega otroka? hočeš, da bo nekega dne izvedel, da je sin vlačuge, da se bo sramoval sam sebe? — Ti si napravil vlačugo iz mene! Udaril me je, — ne bodi histerična, je rekel ledeno, — Kaj pa sem napravil takega? Zmotil sem se, to je vse, povedal sem ti, da te ne ljubim, da bom skrbel za otroka. Potem mi ga nisi hotela dati, pobegnili si v mesto in se prodajala. Moral sem ti ga vzeti, dal sem mu dom, ki ga pri tebi ne bi imel, Klotilda bodi no pametna, moja žena ga ljubi in mali ljubi njo, mati mu je, odpovej se mu, on ne bo prizadet, ker ne ve, zabredla si predaleč, stori to v dobro svojemu otroku. Pričela sem jokati nekoč sem ga ljubila, to je umrlo, toda seme te ljubezni živi, izdal me je, mi ukradel sina in ga dal drugi ženski. — Kako moreš biti tako krut, on je vse kar imam. Vsaj videti ga moram vsak teden. Naslonil se je na podboj vrat — oh, draga moja, saj veš, da ga smeš obiskovati le, če to ne bo škodovalo njegovi vzgoji. — Mi ga boš pripeljal v mesto, samo da ga vidim, ne bom govorila z njim, če misliš, da to ni dobro zanj? Pokimal je in si zadovoljno prižgal cigareto. — Pisal ti bom, kdaj ga lahko vidiš. Veš, fantu ne bo nič hudega, moja žena ne more imeti otrok in bo mali vedno njen edinec. Pozdravljena Klotilda. Nič ni pisal, dolgo nič in potem, da malemu ni nič od tega, da bi šel v mesto, vem, da to ni res, bal se je, da ga bom ogovorila, svojega dečka. Šla bi k njemu, zakaj naj se držim obljube, če se je on ne, ampak rekel mi je tudi, Klotilda, hočeš, da bo nekega dne izvedel, da je sin vlačuge, da se bo sramoval sam sebe. Moj bog, nikoli ne sme vedeti, pozabil me bo, moj sin me bo pozabil.

— Zdravo, sem mu zaklicala, ustavil se je, — zdravo, je rekel hladno, kakor da nisva bila nikoli prijatelja, — kje je mala? skomignil je z rameni — ne vem, je rekel — mislim, da v Parizu, ampak res ne vem, potepa se z nekim pobom. Izvedela je za tisto reč, nekdo ji je povedal, ne vem kdo, mislila sem, da sta mi prijatelja, je rekla, potem me ni hotela niti videti več, hodila je mimo mene, kakor da me ni. Kar mimo, je žalostno ponovil, — ljubim jo, še vedno. Potem je šel. KAR MIMO! Potepa se z nekim pobom in ko se vrne ... ali bo šla kar mimo?

L. a.

— Ne hodi zjutraj na doke, je rekla Vicky. Razglednica iz Avstralije, mi je razglednica rekla, naj ne hodim zjutraj na doke? Kar mimo! Bodi pametna Klotilda, stori to zaradi njega. NJEGA? Ali bo kdaj poskušal najti teto Klotildo? Pomarančne lupine, vedno so tukaj, vedno plavajo na vodi, ne iste, da je sin vlačuge, zakaj pa ne, življenje je moje, ničesar več nimam, samo življenje in storim, kar hočem, ne moreš se ne kaznovano poživigati na družbo, Klotilda, ti upornica hahahaha, Klotilda nič več nimaš, res nič več, vidiš sužnja svoje svobode, nihče ni svoboden, nihče, nihče, odpadek sem, semkaj spadam, med plavajoče pomarančne lupine, zakaj je vse tako sivo, voda, blagoslovjam te morje, odnesi me stran, moj sin je sin vlačuge, voda in pomije, človeški iztebki, KLOTILDA! Nekdo kliče, kakor bi bila mala, ampak saj ni, šla bo mimo in če je, je tam na dokih, jaz pa sem svobodna, odnaša me ... stran ...

MED NEMCI IN MLADINO Z VSEGA SVETA

3

(DNEVNIK S POTOVANJA PO OBEH NEMČIJAH)

Berlin, četrtek, 2. avgusta 1973

Neues Deutschland je izšla s črno uokvirjeno prvo stranjo in s slikovno reportažo o Ulbrichtovem življenju na tretji strani. Drugače pa je — kot ponavadi — ves časnik posvečen festivalu in dogajanju okrog njega. Uradno so razglasili, da zaradi Ulbrichtove smrti v festivalskem sporedu ne bo sprememb. Tako je menda sam želel, preden mu je nehalo utripati srcé. Šele v torek, 7. avgusta, ko bodo mladi s festivala povečini že spet doma, bodo Vzhodni Nemci žalovali.

Na tretji strani časnika najdem zanimivo fotografijo, posneto ob odprtju III. svetovnega festivala mladine in študentov z vsega sveta. Avgust 1951. Walter Ulbricht med Roso Thaelmann in Erichom Honeckerjem. Ob zadnjem sedita še Wilhelm Pieck in Otto Grotewohl. Sami pokojniki. Razen njega, Honeckerja, katerega zvezda je zdaj dokončno vzšla.

Druga stran prinaša posnetek, ko Erich Honecker pozdravlja predstavnike mednarodnega gibanja napredne mladine in študentov v imenu voditeljev komunističnih in delavskih strank iz socialističnih dežel, zbranih v teh dneh na Krimu.

In četrta stran je spet polna Ericha Honeckerja. Pol strani drobnega tiska z dvema velikima fotografijama, na katerih se ves srečen smehlja med še bolj srečnimi pionirji.

Mora pač kdo umreti, da lahko drug stopi na njegovo mesto. Kratek korak, ki pa utegne biti neskončno dolg. Honecker je moral nanj čakati nič manj kakor četrto stoletje.

Berem, da se je včeraj na Alexu že spet »proslavil« Zahodni Nemec. Navijal je za združitev obeh Nemčij, »če bi se vaš komunistični režim odrekel svoji trapaški politiki«. Svoje sonarodnjake z Vzhoda je cinično imenoval »Landsleute«. Esfejdlerji so ob tem malo manj kot ponoreli. Povedali so mu marsikaj, o čemer se mu dotlej ni sanjalo.

Poročilo o dogodku je Neues Deutschland od besede do besede natančno povzela po zahodnonemškem časopisu. Napisal je vse skupaj zahodnonemški časnikar, ki se ne more in ne more načuditi nenadni, toda resnično demokratični odprtosti Vzhodne Nemčije. Odprla se je vsemu svetu, še posebej pa Zvezni republiki. »Je kaj takega za berlinskimi zidom sploh mogoče?« se na koncu sprašuje ves razdvojen.

Po tem, kar sem v teh dneh videl in občutil, bi mu lahko samo še odgovoril, naj svoje dvome mirno črta.

Nekaj sem sinoči vendarle zamudil. V članku »Jugoslovanski temperament« poroča Elvira Mollenschott o naši gala predstavi v Friedrichstadtpalast. Poslušalce je navdušil ženski zbor Collegium musicum, za njim pa, kakor piše ženska, gledališka igralka Pipan Tomaz in Pavle Rokovec »vom Theater 'TR' aus Kranj« pa Zagrebčani in Subotičani in sploh Jugoslovani. Je moralo že biti dobro, da je poročilo našlo svoj prostor v Neues Deutschland.

Ko sem zvedel, da se je Leonid Brežnjev sestel s Todorjem Živkovim, Ceausescu in Jumshaginom Cedenbalom pa še z vsemi drugimi voditelji, ki so pritekli na Krim, mi je bilo novic dovolj.

Nemški zajtrk me je čakal. Obvezno surovo maslo, nekaj vrst salam, bolj blaga kava, čaj in kruh. Sam bog ve, koliko dni star. Toda hrastav in dober. Deset vrst marmelade.

»Nimm doch, Janez!«

In zraven, za začetek — to je obvezno — jajce, kuhano mehko.

Za želodec, ki jutraj ni navajen hrane, več kot Golgota. Jutranje sonce me sili k veselemu razpoloženju. Prijatelj in njegova žena sta prepričana, da moj smehlja izkira od bogato obložene mize.

Smejem se lepemu vremenu. Šojam, ki se spreletavajo z bora na bor. Doma tako pač ne morem zajtrkovati. Ni šumečih borov. Ni ptic, ki bi se lahko spuščale z drevesa na drevo.

»Nimm doch, lieber Janez!« se ponavlja kar naprej. Vse kaže, da se bom v sončnem jutru najedel za ves dan.

Danes se grem vozit po berlinskih jezerih. »Mit der weissen Flotte«, kot piše na v poljščini tiskanem prospektu, se vsako leto prepelje po teh jezerih poltretji milijon ljudi.

Barba, na čigar ladjo smo se vkrcali, je nadvse prijazna.

»Z moje barkače se da videti vse, kar je pogleda vredno. Lahko vidite pol Berlina. Če boste znali gledati, seveda. Če vam bo kaj ušlo, pripišite na svoj rovaš!«

Smejal sem se nadutemu nagovoru. Prijatelj pa v isti sapi že naroča pijačo in jedačo. Iz žepka v suknjiču potegne cigare, izdelane posebej za mladinski festival. Njegovo žensko sva pustila kar pri mizi v notranjih prostorih barke. Sama sva se zleknila na čudovite stole, ki jih je bila krma polna. Zdaj mečeva kruhove drobtinice galebom, ki jim duh najinega tobaka ne da miru. Kar naprej nama sedajo na dlani in vznemirljivo vohajo, kakšen duh nama puhti iz ust.

Na nasprotni strani krova se pionirska družina zabava z malo manj kot udomaćenimi ptici.

Sam sem si izbral enega od njih. Ali pa si je morda on mene. To bi mi bilo bolj všeč. Neprestano mi prhuta tik ob glavi ter čaka, kdaj bom odlomil košček kruha. Ga vrgel v vodo. Lovi ga že v zraku kot artist v cirkusu. Uživam v tej najini igri. Le kruha mi bo vsak čas zmanjkalo.

»Wenn Sie wollen, mein Herr?«

Natakar mi ponuja na pladnju pet koščkov kruha. Začuden sem ga pogledal, potem pa hitro zamenjal pfenige za hrano.

»Tako je vsak dan, gospod,« se je nasmejal strežnik, ki je pozabil vrniti drobiž. Izbočil je raména, galeb pa je sedel na tanko tja. Stara prijateljica sta. Vsak dan se srečujeta. Tovarištvo vzdržujeta na tuje stroške. Danes recimo za moj denar. Pa mi ga ni žal.

»Samica je,« razlaga naš natakar »Vrzite ji tri koške, potem pa ji pomigajte z desnim kazalcem!«

Take volje sem, da ga ubogam. Galeb pa kakor da me ni spoznal. Seveda je priletel, vendar je sedel svojemu staremu prijatelju na ráme. Rahlo sem razočaran, pripravljam pa kljub temu naslednje tri koške kruha. Potem jih vržem. Dva je samička ujela že v letu. Pomigam ji z desnim kazalcem.

Kakor začarano:

Prileti, séde mi na roko, milo me pogleda in — zgrabi cel kos kruha, ki ga držim še v levi roki.

Moška ob moji strani se krohota. Sam pa ne pridem do sape. Samička frfota ob meni, požira kruh in mi mežika. Vsaj zdi se mi, da mi mežika. Čez ograjo ji ponudim še zadnji kruh. Potihem upam, da bo sedla k meni.

Kot zver je šavsnila po kruhu, veselo pomahala mi s perutmi, potem pa s polnim kljunom zajadrala proti naslednji ladji, ki jo je po reki Spree rinila za nami.

Kaj bi se človek navajal na živali, na ljudi. Komaj jih vzljubiš, že se ti izmuznejo iz rok.

Pomislim na svojega psa. Kako smo ga imeli radi, ga božali in ga carljali! Kuhinjski, sobni kužek. Pa je bilo dovolj, da mu je kdo odprl hišna vrata. Povesil je ušesa, se potegnil čez stopnice na verandi in zginil tja na vas. Mar mu je bilo za nas, ki smo ga imeli radi! Samo še svojo pasjo družbo je iskal.

Žival in človek — oba sprejemata človeka le še zato, ker bi jima bil lahko koristen...

Zapeljali smo se mimo Köpenicka. Prijatelju poskušam razložiti, kakšen sijajen stotnik iz Köpenicka je bil Arnold Tvor-nik. Vendar napor, ko sem mu skušal dolo-

Alexander-platz. Središče Vzhodnega Berlina. Živahni vodomet zna biti kdaj pa kdaj hudooben: lahko si daleč proč, pa te vseeno dosežejo njegovi curki. V Domu učiteljev (na desni) strežejo tako pozorno, da se gostu od nerodnosti kar zagosti.

vedati, kje leži Maribor, je bil prehud. Raje sem odnehal ter se zazrl v köpeniški grad.

Zdaj se vozimo po Grosser Müggel See. Jezero je res veliko, ampak samo eno izmed mnogih, ki obdajajo Berlin. Na obali je videti ob številnih počitniških kočah skupine ljudi. Kljub očitni prenaseljenosti je videti narava dosti bolj nedotaknjena kot pri nas na Bledu. Morda bi se z bregovi lahko meril Bohinj. Toda kdo bi tej neznanosti ravnini lahko pričaral alpsko ozadje?

Izlet je mimo. Izkrkali smo se. Odpeljem se v Berlin. Karneval je na sporedu, čeprav je Ulbricht mrtev. Vsa neznanost množica ljudi se zgrinja proti Leninovemu trgu.

V štirih ulicah, ki se stekajo na trg, se res zbirajo povorke. Ker sem še zgoden, se zavlečem v bližnji Friedrichshain. Teren je razgiban, zato so lahko postavili nanj kar dva odra na prostem. Komur je ljubo, se lahko sprehaja od enega do drugega pa si ogleduje kar oba sporeda hkrati. Gledalca motijo samo letala. Vsakih nekaj minut se kak reaktivac pripelje tako nizko, da potnikov v njem sicer ne vidim. Zato pa oni zlahka opazujejo mravljišče pod seboj.

Vzhodnonemške folklore, ki se mi ponuja s prvega odra, mi je kmalu dovolj. Ples in glasba: živa govorica o tem, kako to sploh ni več ljudsko. Avtorjevo ime so pozabili obesiti pred odrom. Kakor če bi pri nas nastopili Ayseniki, Slaki. »Ljudsko« v njihovih nastopih je ostalo le še to, da so pač »ljudje«. Tiste mislim, ki pojejo in plešejo ob svojih osladnih melodijah.

Deklice, oblečene v narodne noše, so bolj zanimive. Nerodno sem zapisal. Mislim sem narodne noše. Pa še té so tako poškróbljene, da jim ne morem prisoditi pečata resnične pristnosti.

Pomaknem se naprej. K drugemu odru. Takoj mi je žal, da sem se pri prvem sploh ustavil.

Na odru so kubanski umetniki:

Plesalci, žonglerji, pantomimiki, glasbeniki in igralci. Posamič in v skupinah. Že obleke so paša za oči.

Po baletni izvedbi ljudskega plesa aplavzu ni konca ne kraja. Lepa dekleta, še lepši fantje se pridejo hvaležni publiki nekajkrat zahvaliti na oder. Potem pa uvidijo, da gledalci ne mislimo odnehati.

Znova zaplešejo. Čudovita ritmika in nekakšna nadzemska glasbena spremljava nas spravlja v zanos. Pričenjam spoznavati: Kakšni strašni primitivci smo Evropejci, kadar gre za ljudski ples!

Vzdušje, ki so ga pričarali mladi Kubanci, je podobno pobožnemu zamaknjenju. Prvič, kar sem v Berlinu, se je zgodilo, da se med predstavo ni nihče premaknil. Le ljudi, ki so gledali to predstavo, je bilo od trenutka do trenutka več. Hrup pri stojnicah v ozadju je popolnoma utihnil. Popolno tišino so motila le še letala na nebu.

Nenaden konec plesa nas je prebudil iz omame. Spogledali smo se. Šele čez čas se je nekdo spredaj znašel in zaploskal. Bilo mi je tako, kot da se prebujam iz nekakšne travme. Ko so mi dlani udarile druga ob drugo, to ni bil izraz navdušenja zaradi enkratnega doživljanja. Gnalo me je, da bi se prerinil skozi desetstično množico do odra in vsakogar od teh Kubancev objel, poljubil, ker mi je za kaj vem koliko časa spodnesel tla spod nog, me vzdignil v tiste sfere, v katerih se lahko človeški duh prepušča sanjam. Ko nisi več seštevek mesa, maščobe in kosti pa tistih nekaj dekagramov možganov, temveč duh, ki v blaznem ritmu pesmi, plesa prepotuje milijone let.

Nenadoma sem vedel, zakaj me dlani bolé. Ljudem okrog mene so tekale solze po licih. Da, to je: hvaležni smo bili! Vseprek smo začeli govoriti, čebljati vsak po svoje v sto jezikih. Azijec me je zgrabil in se mi zjokal na raménih.

Tako naj bi ljudje jokali!

Težko sem zapuščal prizorišče, a treba je bilo videti še karneval.

Na Leninovem trgu sem bil zgoden. Priporil sem si prostor na klopi ob pločniku. Kakšen zelenec zmešan: pločnik pred mano je bil en-dva poln gomazečih nog. Dvigni torej svojo rit, tovariš, stopi na svoj sedež! Ampak — sami dolgini pred menoj. Ob svojih kratkih centimetrih lahko vidim le še stolpnice na drugi strani ceste.

Torej še više! Na naslonjalo klopi. Skrbelo me je sicer, kako bom lovil ravnotežje. Odvečna skrb! Ljudi se je nagnetlo toliko, da je bilo huje kakor sardinam v škatlici. Od spredaj in od zad, od vseh strani so me »široke ljudske mase« tako stisnile, da sem se počutil kakor lulček v najmanjšem gledališču našega sveta.

Nekdo me je včipnil v krajček. Obrniti se nisem mogel, torej sem v odgovor živahno pomigal s svojim sralom. Maziljenec za mano mi je odtrobil nekaj španskega na kraj, kjer se hlače razcepijo, hkrati pa je s krepkim prijemom skušal razmakniti moje gležnje. Posvetilo se mi je: možakar išče svoj karnevalski prostor med mojimi nogami. Prav, ljubček! Odgovornost pade nate! Govoril sem v cirilici, vendar sem za nekaj centimetrov razširil svoje krake.

Tedaj se mi je skozi mednožje prisrejal živahen južnjaški »Merci beaucoup!«. Zakrivljen nos, črne, smejoče se oči, zapeljiv smehljaj. Ti, poslušaj, vendarle ne misliš, da sem ... »Non, non, monsieur!« Glavo je zasukal, pokazal kodrasto frizuro, mi zdrobil z enim zamahom skoraj vse, kar ima moški med nogami, me vzdignil na ramena in se povzpela na moje prejšnje mesto. Pogladil sem njegove skuštrane lasé: razen mene so lahko le še gledalci iz oddaljenih stolpnice bolj zviška gledali na cesto.

Zazibala sva se. Če bova padla, bova padla pač na mehko. Na trden kupček mehkega človeškega mesa. Pa naju je nekaj vzdignilo v prejšnji položaj. Za sabo sem zaslislal rusko:

»Preklete ritnice! Ko bi bile vsaj babje...«

Užaljen sem krepkeje zajahal svojega latinsko-ameriškega nosača. Zastrmel sem se v asfaltni tlak, ki so si ga policaji z zadnjimi močmi prizadevali ohraniti praznega.

Prihajajo! Od daleč je slišati godbo na pihala. Danes bo zagotovo korakala mimo nas vsa piskajoča in trobentajoča pločevina, kar je premore Nemška demokratična republika.

So že tu! Kakšna karnevalska uniforma:

Golobje, ki prinašajo oljkovo vejico miru na svet. Rentnerice v bližini si brišejo solze, tako jih je ganilo. Zlobna misel se mi spreleti skozi glavo: So jokale tako tudi pred tremi desetletji, ko so tod mimo korakale HJ — kapele? Gesla so bila tedaj drugačna. Nič golobčkov. Samo »Sieg-heill!« In smrt. Komaj pol ure od tod, v Sachsenhausnu, so tekli potoki solz po ženskih licih. Samo nekaj dalj, v Ravensbruecku, so jokale matere, žene, dekleta iz vse Evrope. Jokale, dokler jih ni zatekla mučeniška smrt.

Pred nami se vrsté skupine. Nekaj si jih je omislilo tovarnjake, drugi so jim sledili peš, tretji so se zvrstili na traktorjih pa v letalskih modelih, na plafonih, improviziranih tramvajih, trolejbusih in vseh mogočih drugih prometnih sredstvih. Transparenti oznanjajo solidarnost, prijateljstvo med narodi ter mir na svetu. Pač gesla festivala.

Policaji na motornih kolesih ob straneh spreveda se mi zasmilijo. V obupu dvigajo roké. Proti konfetom, bananam, pomarančam, letakom in drugemu, kar so stresale ljubke predstavnice festivalskih delegacij med gledalce, res niso mogli nič storiti. Berlinčani uživajo. Prvič v dolgih letih odkrivajo nemoč svoje sicer tako učinkovite policije.

Brazilci so na svoje vozilo postavili polavtomatski top. Veselo nabijajo, iz cevi pa bruhajo konfeti v mavričnih barvah. Stre-

Znamenita Brandenburška vrata. Za njimi — in pred njimi — je berlinski zid. Na sliki je videti stometrski mrtvi pas.

ljajo na levo in na desno. Gledalci se spreminjajo v skupek prešerno pisanih pajacev. Zdi se, da je zaloga »streliva« neizčrpna. Njihove lepe asistentke se prevračajo v ekstotičnem plesu. Brez sramu kažejo svojo popolno lepoto in nagoto. Ljubi bog, za kaj si me vse prikrajšal!

Moj »konj« je čisto ponorel. Poskakuje, rjove, maha, tuli. Kot da ima péno na ramenih. Zgrabim ga za grivo. Upam, da mu je pod njo ostala troha pameti. Rad bi se vrnil cel in zdrav domov.

Brazilske furije med svojim divjim cha-cha-cha še vedno utesnejo metati med nas pisane trakove z gesli proti imperializmu, novodobnemu fašizmu in militarizmu. Vmes padajo bonboni, karfirole, čokolade, brošure in nemški »kraut«. Soseda je prestregla srčkan balonček, pa ji je ušel iz rok in se zataknil méni za uho. Z vljudnim opravičilom v nekakšni uzbekistanščini ga je snela izza ušesa. Kar trije mladci so se trudili, da so jo v gneči vzdignili tako visoko. Obžaloval sem, da nisem eden izmed njih. Na glas. Po naše. Jasno. V zameno za balonček mi je ponudila trofejo: festivalski znak Severnih Vietnamcev, čemur je sledila moja kranjsko-pantomimična zahvala.

Zambijci so noro priplesali. Fantje, kje je še Marx-Engels-Platz! Varčujte vendar s svojimi močmi! Ampak zdaj so v svojem elementu in ni je sile, ki bi jih lahko ustavila. Kakšna telesa! Kot vlita iz bronu. In kakšen ritem! Oči mi lezejo iz jamic.

Indijci vdano žgo ogenj pred velikan-skim Budho. Perujski žalostno klekajo pred bogovi iz davnine. Kdaj se bodo ta ljudstva prebudila, zaživela? Pretrgala nagnito popkovino s preteklostjo?

Tu so že Kubanci z mogočnim vodjem. Fidel Castro na tovarnjaku obračunava s svetovnim imperializmom. V zadnjih zdihljajih se za njim vleče Striček Sam. Bruha še dolarje, ki pa se po čudnem naključju spreminjajo v smeti. Ubožca so postavili na strašno dolge krake, s katerimi revež ves čas brca po zraku, kajti vanje mu brez prediha z izredno natančnostjo streljajo topničarji iz Južnega Vietnama. Sevéda le s konfeti. Tu ni vojne. To je karneval.

Užaloščenega Pompidouja zasleduje nasmejani Willy Brandt. Vmes pa godbe, godbe in še godbe. Neskončne vrste godbenikov v domiselnih karnevalskih uniformah. Panem et circenses! Ljudstvo ploska. Dobilo je svoj delež. Circenses so tu, panem pa ni ne vem kako bogat.

Mimo nas se vozita naše Upanje, naša Prihodnost. Sovjetska zveza. Spredaj kom-somolke in kom-somolci. Za njimi kolhozni-ce, kolhoznički sredi svojih opravič. Sputniki in sojuzi. Naj vidi svet, da ni nihče pred nami! Aplavz na pločnikih zamira. Afričani

(Nadaljevanje na 18. strani)

in Latinci so doživeli tisočkrat burnejši sprejem.

Na vrsti je torej Evropa. Pripeljemo se tudi mi, Jugoslovani. Najbolj klavrna predstavitev na karnevalu.

Tovornjak. Na njem poldrug meter visok karton v obliki pušice. Na obeh straneh piše »JUGOSLAVIJA«. Da vsi vemo, od kod sta oba dekliča, ki se prijazno smehljata z ene in druge strani. To je vse.

Vse bolj me je sram, da sem Jugoslovani. Kje le, za hudiča, zmeraj znova najdemo sposobneže, ki nas kar naprej smešijo v tujini? Nazadnje jim bodo za tale berlinski fiasko pripeli še medalje... Vsi tisti, ki se šele izvijajo iz kolonialnih spon, nas stokrat, tisočkrat prekašajo. Če je bil že karneval na sporedu festivala, kako da ni nihče pomislil na Litijo? Saj karnevali res niso naša narodna slabost. Topogledno nas menda res samo Litija rešuje iz sredozemske zaostalosti. Zameriti gre torej tistim, ki ne poznajo domačega zemljepisa. Tistim, ki so rezali naš delež na festivalu. Na take manifestacije je treba poslati vendar najboljše, kar imamo.

Zdaj pa FRELIMO! Fantje in dekleta niso prav nič karnevalske oblečeni. Bojne uniforme so navlekli nase. Igrajo na svoje ljudske instrumente in plešejo po taktu. Na pločniku vrvi. Mladina podira policaje, skače na ulico, se poljublja s svojimi afriškimi vrstniki.

Spet godba. Za njo pa karnevalska delegacija Bangladeša. Portret Mudžiburja Rahmana znori ljudi ob cesti. Vsi vpijemo. Bangladešci neugnano vzklajajo kaj-vem-kaj, mi še bolj burno odzdravljamo ne-vem-kaj. Kričimo pač:

»Za Bangladeš! Naj živi Bangladeš! Svobodo Bangladešu! Dol s Pakistanom! Živio Bangladeš!«

Med jezike vsega sveta se je mešal tudi kranjski.

Godba. Bóbnarji bóbnajo, piskajo flavte, trobente pojó. V hrupu zaznavam zvóke. Melodije se ne da razbrati. Samo to vém, da pred mano koraka razigrana mladost. Kje sem že jaz!

Bližajo se Vietnamci. Spredej Severni, za njim Južni Vietnam. Peterokraka zvezda tolče dólar. Visoko nad njim se vije rdeča zastava s srpom in kládovom v vogalu. Dekleta žanjejo riž, fantje se tišče v zasledah. Starci jokajo nad mrtvimi otroki. Tišino, ki je zavladala po pločnikih, je slišati že kilometer daleč.

Pri nas veliko govorimo o Vietnamu. Kakšno nabiralno akcijo spravimo včasih skupaj. Vzhodni Nemci in Vietnamci pa čutijo drug z drugim. Bolj so si domači kakor Slovenci z našimi južnimi brati. Vietnamski nastop na karnevalu je za Vzhodne Nemce tragédija. Po pločnikih se ob njihovem mimohodu razléga obtožujoč mólk. Solidarnost s trpečim ljudstvom. Molčeča, toda ogorčena zahteva po miru in najbolj trpinčeni deželi našega planéta.

Pripeljeta se Kapitalizem in Militarizem. Uničena banka in potolčeni Prusi. Priplešejo smejoči se otroci, vmes pa se zvrsti neskončno mnogo godb.

Konec karnevala. Moj »konj« mi miga. Rad bi me odlóžil. Viteško mu ponudim v zahvalo jugoslovansko cigareto. Široko se je zasmejal, pograbil celo škatico in zginil. Bog s teboj! Navsezadnje si tistih dvajset škópskih ibaric krepkó zaslužil.

Z vsemi močmi se trudim prijadrti na trdna tla. Nekako se mi le posreči. Čutim, da hodim po tekstilu. Nihče se ne premakne. Zaboga, mar bodo tile ljudje kar takole stali? Rinem in rinem v živo meso. Stoj! Ženska z zajetnim oprsjem se je divje obrnila — kako se je le mogla v tisti gneči? — in me prebodla s svojimi očmi. Cel tank. Kakšna strašna zadnjica, moj Jezus! Skorajda meter. Dovolj, za moje kritje. Moj Tiger podira vse pred sabo, jaz pa pro-

Na Alexanderplatzu so Vzhodni Nemci postavili svetovno uro. Samo sprehoditi se je treba okrog nje, pa človek vé, da v tém trenutku ljudje ponékod ustajajo, druge se ljubijo, blizu nas pa prav tako drobencljajo kakor mi.

diram tik za njo. Moti me, ker kar naprej prdi. Ne preveč na glas, saj v tem trušču se prav nič ne sliši, ampak smrdi. Le da je to edina možnost zame, preriniti se na Alexanderplatz. Kdo bi v tem drenu še pomislil na navaden ženski prdec? Čudno, da mi v vsem življenju nikoli ni prišlo na misel, kako ta reč smrdi. Prav ogabno. Spuščati pa jih — duhov nemarnih — ne neha in ne neha. Kritje pa je kritje. Voham torej, piham, lovim čist zrak v odmorih med salvami, od svoje mogočne berlinske prednice pa se ne odmaknem.

Kako velik je Leninov trg, pa kako malo prostora na njem! Stotine miz, tisoči stolov. Ampak na vsakem je posajena kakšna rit. Vsi čakajo, da se bo »široka ljudska množica« razšla. Ne vém, koliko tisoč je tistih, ki sedé. Prekleti! Jaz pa poniglavo capljam za tole okroglo berlinsko zadnjico, škilim desno, levo, iščem stol, da bi lahko nanj pritisnil svoje kile, vendar zaman. Pomikam se po centimetrih. Madona, kaj je ta ženska požrla, da lahko tako brez prestanka prdi? Pot pa mi krči. Ni kaj! Zasluzi vse priznanje.

Zdaj sva že blizu Karl-Marx-Allee. Tam bom lahko zastavil svoj korak. Konec bo tégle prdénja. Karneval se mi je skorajda zagнул.

14. julij 1970. Francoski narodni praznik. »Allons, enfants de la patrie, un jour de gloire et arrivé...« Champs Ellysés. Parada. Moram videti de Gaulla. Množica je nepregledna. Sestra je stara Parižanka. Potiska me k zamreženemu oknu, ki se vzdiguje visoko nad ljudi. Zgrabim za železo in se povzpnem nad ljudi. Še sestra pomagam k sebi. Lahko gledava čez stotisoče klobukov, rut. Končno sem ga videl. De Gaulla namreč. Pa rakete, mirage in topove. Tanke. Vse, kar bi dober človek z veseljem spustil v zrak.

Ko se je prišmugljalo mimo zadnje strašilo, obetajoč konec homu sapiensu, smo se »začeli razhajati«. Toda tedaj je bila ob meni sestra. Lahko sem se torej s kom pogovarjal. S kom naj bi tu, v Berlinu, »občevala«, ko pa me z vseh strani stiskajo tuji komolci?

BERLIN, PETEK, 3. AVGUSTA 1973

Neues Deutschland:

Nobene besede več o mrtvem Ulbrichtu. Tiskovna konferenca z junaki iz Sovjetske zveze. Angela Davis meni, da je festival nov vzvod za boj proti imperializmu. Berlin — najbolj odprto mesto na svetu. (Pa še res je). Solidarnostni prispevki za osvobodilna gibanja z vseh petih kontinentov. »Gala« programi festivalskih delegacij navdušujejo obiskovalce. Znani umetniki iz inozemstva s svojimi nastopi dvigujejo splošno raven festivala. Ob devetih zvečer bo slavnostna počastitev v Treptowerparku. »Dank Euch, Ihr Sowjetsoldaten!« »Ljube Berlinčanke, Berlinčani! Z demonstracijo v soboto, 4. avgusta 1973, bodo

mladi iz Nemške demokratične republike pozdravili mladino z vsega sveta!« Zraven je priložen načrt, po katerih ulicah in avenijah bodo hodili demonstrantje — kje morajo torej Berlinčani pripraviti špalir. Z nemško pedantnostjo je že določeno, kam se mora kdo postaviti.

Popoldne bc na Spandauer Strasse solidarnostni miting z mladino iz Angole, Mozambika, Gvineje-Bissao in Kapverških otokov. Na Friedrichshainu bodo festivalci poslušali mlade iz Puerto Rica in drugih latinsko-ameriških dežel, v katerih se še otepajo s kolonializmom. Na sliki vidim Anno Seghers — pri nas jo poznamo predvsem po »Sedmem križu« — ob srečanju z mlado južnovietnamsko pisateljico Van Trang. Opis včerajšnjega karnevala in slike o njem so zavzele célo péto stran. Poročajo, da je karnevalski mimohod trajal poldrug uro.

Delegati iz Zvezne republike Nemčije se ne znajdejo. Radi bi dokazali, da v NDR ni svobode. Ljudje se smejejo. Prav njihovi govori pričajo o tem, kako lahko v Vzhodnem Berlinu — vsaj v tem tednu — vsakdo zine tisto, kar mu leži na jeziku.

Rojaku z Zahoda je vzhodnonemški časnikar sápo vzel. Ko sirota že ni vedel kam iz stiske, se je izmazal z odgovorom:

»Tega vi na Vzhodu sploh ne razumete. To je Politika.«

Dopoldanski festivalski program ne nudi nič posebnega. S prijateljem se odpeljeva v Berlin po filatelističnih opravkih. Znamkarske trgovine so stisnjene v tisti konec nemške prestolnice, kjer je svoje dni prestoloval gestapo. Falladovega »Vsakdo umira sam« in H. H. Kirsta »Upor vojakov« sem nekajkrat požrl. Toliko sem bral o sedežu Gestapa na Prinzalbrechtovski, da bi rad videl ta betonski kolos. Prav tam v bližini bova kupovala znamke.

Gestapovski betonski bunker je še vedno tak, kakršnega so postavili v Hitlerjevem tisočletnem rajhu. Sovjetske granate vseh kalibrov mu niso mogle do živega. Vzhodni Nemci ga pustijo stati kot zgodovinski spomenik. Mrtva priča nasilja, ki mu človeštvo ne pozna primere.

»Zgradbo zraven so naši uporabljali nekaj let po vojni kot preiskovalni zapor. Pojma nimam, čemu služi danes. Poglejvala!«

Mislil sem, da me bo zadéla kap. Prijatelj je sprva nekaj mencial, nato pa se je zmuznil za vogal. Naj pridem pač do sápe.

V vitrini pred vhodom je pripéta skromna kartonska jugoslovanska zastavica. Pet, šest fotografij s predsednikom Titom v ospredju. Diplomatsko predstavništvo SFRJ v NDR. Ambasada dežele, ki se ni ustrašila groženj z Zahoda. Med prvimi smo priznali NDR za državo. Zvezna republika nas je kot primer za zgled vsemu svetu in v strašilo hitro kaznovala s Hallsteinovo doktrino. In zdaj smo tu. V neposredni bližini gestapovca Muellerja.

Na Unten den Linden domujejo celo taki, ki so s priznanjem NDR čakali do

zadnjega trenutka. Arabci, Nordijci si grade marmorne palače na Otto Grotewohl Strasse. Samo mi smo morali pristati v neposredni sosesčini zloglasne Prinzalbrecht-ovke.

Imélo me je, da bi razbil vitrino. Kaj naš predsednik res ne ve, kam so z risalnimi žeblički pripeli njegove fotografije?

Heretičnih misli sem se otrešel. Kdor to počne, že ve, kaj dela. Ali drugače: »Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo!«

Ob Chaussée-Strasse leži najznamenitejša berlinsko pokopališče. Ko se nasmejem nesmiselnemu uličnemu francosko-nemškemu imenu (v prevodu Cesta-cesta), lahko ugotovim, zakaj tako:

Starinski zid deli pokopališče v dva dela. V francoskega in nemškega. Na francoskem veličastne grobnice Napoleonovih polkovnikov, njihovih žen, hčer. Mogočnikov, ki se jih danes nihče ne spominja.

Blizu vhoda v nemški del pokopališča stoji komaj opazen, nizek kamen. Docela neoblikovan. Vsakdanji grob. V zemlji počiva Bertolt Brecht. Samo to je vključeno na kamnu, ki mu ni mogoče reči spomenik. Malo prej sem šel mimo hiše, v kateri je stanoval in kjer je zdaj ohranjena njegova zapuščina.

Njegovi prijatelji so se zvrstili okrog gróba:

Režiser Erich Engel je prvi postavil na oder Brechtovo »Beraško opero«. Po vojni se je lotil »Matere Korajže« in »Galilea«.

To je slavna Marienkirche v Berlinu. Pa ne zaradi tega, ker šteje šeststo let. Njen križ se namreč v slehernem trenutku sončnega dneva odsvita na televizijskem stolpu... Vseeno je, s katere strani prihaja: križ z zvonika Marienkirche se blešči na kupoli.

Skladatelj Hanns Eisler. Brechtov sotrp in ameriški emigraciji. Skomponiral je »Galilea« pa vzhodnonemško državno himno.

Grobova sta skromna, kakor sta bila preprosta človeka, katerih kosti počivajo v tej zemlji.

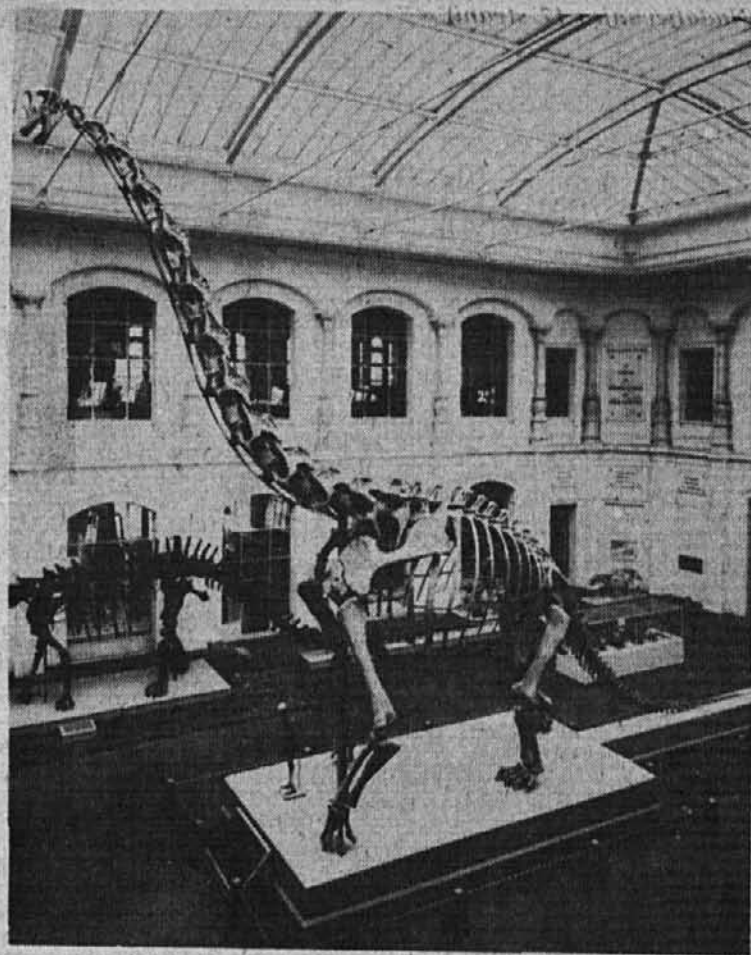
Vélikí pisatelj Heinrich Mann ima že lepše počivališče. Filozofa Fichte in Hegel se bahata z nagrobnikoma iz prejšnjega stoletja. Mirno počivata skupaj vélikí dialéktik, »brez katerega bi ne bilo Karla Marxa«, kakor je zapisal Rolf Schneider, in najbolj dosledni filozof-idealist.

Póvojni čas je zbrisal rasne razločke. Med posmrtnimi ostanki čistokrvnih nemških umetnikov je našel prostor tudi judovski pisatelj Arnold Zweig. Blizu njega počiva Johannes R. Becher. In še se vrste imena ljudi, ki so prispevali svoj delež v zakladnico nemške kulture in umetnosti. Ne samo nemške. Njihovo delo je postalo last vsega človeštva.

To je prostor, kjer človek postane tih. Velemestni hrup ne seže v mirno domovanje velikanov človeškega duha.

Prijatelja sem zalotil, ko je neomajno strmél v svojo ročno uro. Jasen namig, da se mudi.

Prirodoslovni muzej v Vzhodnem Berlinu. Največji sauri iz najmlajšega obdobja zemeljske zgodovine. Brachiosaurus brancia JANNENSCH. Visok je dvanajst metrov, dolg pa malo manj kot 23. Ko je ta nepogled racal po Zemlji, je tehtal 50 ton... Največje bitje, ki je kdajkoli teptalo mater Zemljo. Presneto srečo so imeli črnici iz Tendagurja v Vzhodni Afriki, kjer so tega saura vseh saurov izkopali, da jih takrat še ni bilo na svetu. Sicer je bil rastlinojéd, ampak ob takemle neznanem vratu bi mu najbrž še znameniti abesinski maratonec ne utekel.

Za prvim ovinkom se odkrije kozmótični salón. Pred njim se gnéte staro, mlado, vse pa vihti v rokáh papir, písala. Nekóga čakajo, da bo delil avtograme. Zvevâ, da v lokalu lépsâjo Angelo Davis. Tu óčitno uživa nedeljene simpátije. Če bo ustregla vsem tém firbcm, bo zasovražila svojo popularnost.

Berlinski Prirodoslovni muzej. Tu je kaj videti. Najbolj atraktiven je oddelek za paleontologijo. Kamor se ozreš, okóstja strašnih saurov. Kar nekam strah me je postalo. Pred nakazo, postavljeno v sredo velíkanske dvorane, se človek nehoté odkrije. Okostja drugih saurov ob stranéh učinkujejo le kot ilustracija. Komaj pet metrov so segli v višino. Najdaljši od gobca do konca répa ni méril dalj kot petnajst metrov. Gledam jih in gledam, strmím vanje. Prebiram z nemško natančnostjo napisane opise za slehernega od teh stvorov. Glava pa se mi kar sama po sebi obrača k pošasti na sredi dvorane. Kdaj je bilo huje živeti na tej Zemlji: zdaj, ko pošiljamo rakete na Mars, na Vénero, ali tedaj, pred milijoni lét, ko je tehle petdeset ton vlekle svoj gromozanski rép za sabo?

Kar dobro se mi zdi, da so tisti davni časi že za nami.

Med srnjadjo, jeléni, kozorogi in par-kljarji vseh vrst ne najdem gamsa.

»Nekje mora biti,« trdi prijatelj. »Tu je vendar skoraj ves živalski svet, kar ga premore Zemlja.«

Ne nasprotujem mu, saj ima prav. Živali so prikazane v naravnem okolju. Vesel in srečen ugotavljam, da vsaj na tem področju Slovenci ne zaostajamo. Ljubljanski Prirodoslovni muzej bi se lahko v marsičem postavil berlinskemu ob stran. Tolikšnega bogastva res ne more pokazati. Saj smo vendar majhen, revnen narod. Po urejenosti pa bi ga lahko prekósil. To pa pomeni, da imamo dóbre ljudi na pravem mestu. Strokovnjake, ki z majhnim denarjem vendarle razgrnejo človeku svét. Naši gamsi v Ljubljani so enkratni. Čudoviti. Na škofjeloškem gradu pa se jih človek sploh ne more nagledati.

Bizone, medvede in slone sem predírkal, da o žuželkah sploh ne govorim. V dveh urah hitre hoje po muzeju sem lahko samo videl, kaj vse imajo. Za podrobnejši ógled bi potreboval céle dnéve.

Sicer pa sva namenila s prijateljem današnji dan filateliji. Ura priganja. Centralni poštni úrad, kamor morava prihitéti, je še daleč. Med dirko si le utegnem ógledati spomenik Robertu Kochu pa poslopja medicinske fakultete, ki jih kar noče biti konec.

Prostor, kjer je nékdaj stala Reichskanzlei, je danes velika zelenica. Ogradili so jo z lesénim plotom. Pod gričkom sredi travnate površine je Hitler dal zgraditi svoj znameniti bunker. Tu spodaj so torej Eva Braun in Goebbles z družino asistiralí firerju ob njegovem odhodu v pekél.

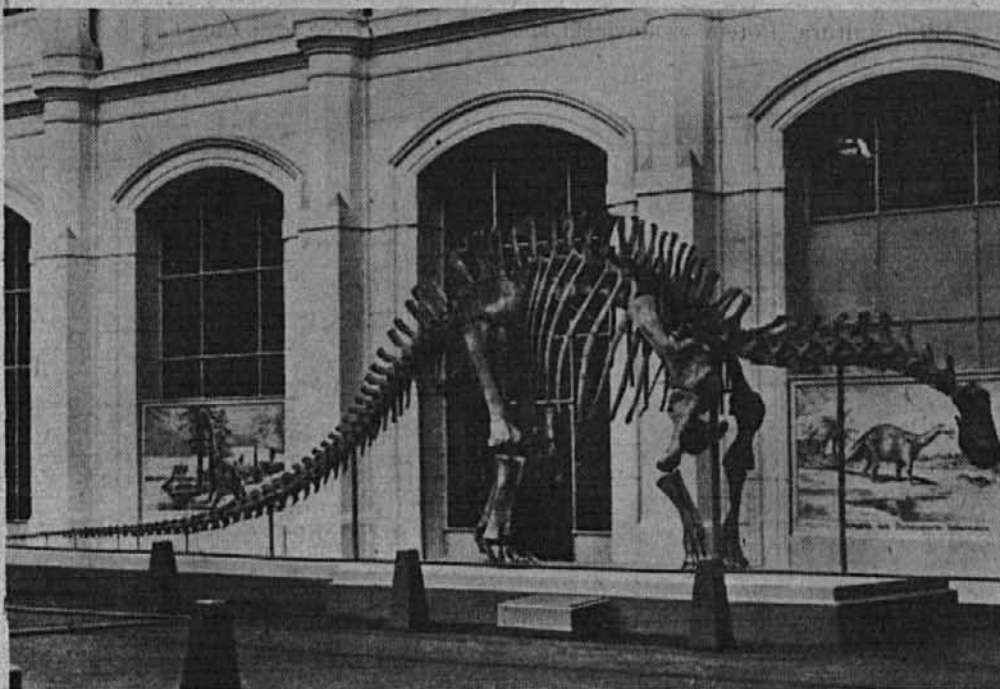
Na Centralni pošti je kljub številnim samopostrežnim avtomatom gnéča pred okenci. Céla večnost mine, prédén prideva do festivalskih znám in žigov. Nekaj časa spremljam prijatelja na romanju, ko mora pred vsakim okencem kazati svoje filatelistične dokumente, brez katerih ni mogoče priti do ključnih znám. Do tiste znamke pač, ki se je brez izkaznice ne da dobiti, brez katere pa znamkovna serija nič ne velja. To je samo eden izmed načinov, s katerimi se NDR brani pred pogubnimi poségi Zvezne republike na njeno denarno tržišče.

Za ógled poštnega muzeja nama zmanjka časa. Pri kosilu v »Corso Linden« skoraj bolj uživam ob ógledovanju plavalasíh bohotnih natakáric kakor v izbiri jedi: piščanec v omaki, pečen piščanec ocvrt piščanec, polnjen piščanec, piščanec s smetano, piščanec po delih ali v célem in sploh piščanec, tak ali drugačen, kakor si ga že kdo želi. Ampak samo piščanec.

Prijatelj se je za danes nadírkal, zato se odpravlja domov. Izstopim na postaji Plaenterwald. Tu bodo na odru številka trinajst danes nastopili Jugoslovani. Predstavili se bomo z nacionalnim programom.

(Nadaljevanje na 20. strani)

Se en saurus. Majhen. Visok komaj tri metre in šestnajst centimetrov, dolg pa dvaindvajset metrov in petinšestdeset centimetrov. Dicraeosaurus hansemanni Janensch. Izkopan v Tendaguruju, Vzhodna Afrika. Zagotovljeno pedantni nemški podatki.

(Nadaljevanje z 19. strani)

Pokazali bomo torej največ, kar zmoremo. Končno se mi je nasmehnila sréča. Videl bom naše sredi sončnega dné.

V restavraciji na prostem pred kulturnim parkom vse vrvi. Plave srajce gosté prijatelje s črnega kontinenta, Azije in kodrolase fante in dekléta iz Latinske Amerike. Med mizami se živahno sučejo zbiranci podpisov. Za kratek čas se še sam poméšam médnje. Vljudno razgrinjam ruto pred tujci. Prosim po slovensko, saj tako vsakdo vé, kjé me čevelj žuli. Čehi so prepričani, da sem Čeh. Splošno ogorčenje z obéh strani, ko jim zatrdim, da sem doma na Slovenskem (Slovénsko — Slovaška). Ruski starejši lejtenant je srečen, ko zvé, da bo njegov podpis prebrala mlada Jugoslovanka (beri: moja hčerka). Simpatični fant se je razgovoril kakor še nihče od tujcev, s katerimi sem se pogovarjal. Rad ga poslušam. Želi mi dokazati, koliko vé o nas. Z ruščino se mi pravzaprav niti ni treba preveč naprezati. Njegova védnost o Jugoslaviji je spoštovanja vredna. Marsikdo pri nas bi ne mogel tako sproščeno kramljati o Sovjetski zvezi.

Do odrá številka trinajst je daleč. Tri četrť ure hoje. Čas me priganja, torej skoraj tečem. Pe še mi ura kaže, da bom začetek po vsej verjetnosti zamudil.

Nenadoma se znajdem v amfiteatru sredi gozda. Čisto na robu, v zavétnju stoletnih hrastov, stoji vélik oder. Kako prijetno se je zlékniti v senci mogočnih drevés! Sonce neusmiljeno pritiska. Vročina je neznosna. Zaželim si piva, pa je obupno sparjeno. Prosim za bolj hladno steklenico.

»Obžalujemo. Ne bo šlo. Smo brez hladilnikov.«

Oder je še prazen. Gledalcev ni veliko. Za »vsak primer« so organizatorji pripeljali bataljon vojakov. Publika pač mora biti. Napovedovalec pred mikrofonom nas potolaži, da se bo predstava vsak čas začela. Še enkrat si poiščem hladno senco. Prostor je sevédá na preték. Vležem se v mehko travo. Potrpežljivo čakam.

Zamuda znaša že pol ure. Mladi civilisti ogorčeni žvižgajo, vojaki pa so videti nad vse zadovoljni. Prosti čas se jim bo pač podaljšal. Naši rekreativci bi morali nastopiti že ob treh popoldne, zdaj pa bo ura vsak čas štiri. Vodja predstave prihaja pred mikrofona. Začne se nám opravičevati. Zamude ne more ne razložiti ne opravičiti,

vendar je prepričan, da bodo jugoslovanski prijatelji zdaj, zdaj na odru.

»Uživajte v soncu! Veselite se lepega dné! Še malo potrpite! Bogato boste nagrajeni!«

Pol pétih kaže moja ročna ura. Še enkrat opravičilo po mikrofona. Še vedno tli upanje, da bomo videli Jugoslovane.

Modre srajce vstajajo. Odhajajo. Dvé uri zamude je tudi za živce, kakršne ima slon, prevéč. Vojaki se vsi srečni potikajo okrog in ponujajo svojo družbo mini krilcem. Pét minut po pétu se vzdignem pa jo odkurim. Naslednjega opravičila bi nič véč rad ne slišal.

Tako se ham je vendarle posrečilo, da smo se v Berlinu nekajkrat blamirali. Pred vsem svétom.

Zvečer sem zvedel, da me prijatelj iz razlogov, ki jih tu ne gre navajati, najbrž ne bo mogel nikoli obiskati. Na vso jézo smo se lotili maliganov, kar jih je bilo pri hiši.

BERLIN, SOBOTA, 4. AVGUSTA 1973

Časopis bežno preletim na vlaku. Ob devetih bodo mladi Vzhodni Nemci v mogočnem sprevodu pozdravili vrstnike, ki so z vseh koncev sveta prišli na féstival. To bo prireditve, ki je rés ne kaže zamuditi.

Pred desetine metrov dolgo častno tribuno se gne »jo tisoči gledalcev. Že od ranih ur branijo svoja stojišča. Čakajo na Honeckerja in Stopha, na Yasserja Arafata, Angelo Davis, Valentino Terješkovu pa na druge častne góste.

Na Alexanderplatzu se ljudje tiščé ob ograji. Najprej bodo odnéhali očetje, ki morajo nositi svoj naraščaj v naročju. Simpatičnemu Berlinčanu sem ponudil izménéčno péstovanje njegove hčerke, če mi pribori vsaj štirideset centimetrov prostora ob ograji.

Pomignil mi je, potem pa ves svoj cent porinil v lévo. Vskočil sem v praznino, prédén jo je lahko zapolnila silna gospa na moji désni. Mala Kaethe je takoj presedlala k meni. Začela je čebljati. Še z žvečilcem je nisem mogel zamotiti. Rešil sem se s prižgano cigareto. Cigarétni dim ji je smrdél, pa se je obrnila proti cesti. V zadnjem trenutku. Po široki aléji so že prihajali zastavonoše.

Praznični sprevedi so si povsod enaki. Vzhodni Nemci pa so tokrat hotéli pokazati vsemu svétu, kaj zmorejo.

Na pločnike so zbobnali pol milijona Berlinčanov. Udeležence v sprevodu so zbirali na Leninovem trgu. Kakšna organizacija! Céł milijon rok bučno ploska kilometre dolgemu sprevodu efdejdlerjev in Thaelmanovih pionirjev. Dvé dolgi uri sem jih lahko glédal. Zlate, srebrne in bronaste medalje NDR v vseh vrstah športov niso naključne.

Poskusil sem dognati, po koliko jih koraka v vsaki vrsti. Prišel sem do trideset. Naprej nisem mogel štéti. Naslednja vrsta mi je že zakrila přéjšnjo. Priséžem, da jih je bilo vsaj petdeset v eni vodoravni vrsti. Vsaka skupina pa je štela po petnajst do dvajset vrst, véasih tudi véč.

Tisoč ljudi. Vsi hkrati so počéli isto stvar:

Skakali skozi obroče, telovadili na gredi, bradlji (vsa orodja so nosili moški na ramenih), vrtéli kolotóč po césti, sestavljali véčnadstropne piramide na rokáh in na nogáh, »korakali« v počépih, v sklécáh, na rokáh, izvajali parterno telovadbo, skakali drug čez drugega, med pohodom navduševali občinstvo z zahtévnimi prostimi vajami in artističnimi točkami, ki sodijo že v cirkus — vse v ritmu, ki so ga narekováše gódbe.

Té so bile v pisanih, toda domiselno krojénih uniformah. Prava paša za oči. Sprédaj kapélnik s palico. Sam in samcat. Za njim tri najstnice z buncúki v rokáh. Kakšne nogé, moj ljubček! Pa postava! In oprsje! Glava kakor milóška Vénera. Še pet jih jim sledi. Té so še lépše kakor prva tri dekléta. Korakajo pa kakor feldmaršali. Pokónčno in trdó. Kot stari »Achtungsschritt.«

Iz vsake kapelniške skupine bi lahko sestavil majhen pévski zbor. Palice letijo v zrak. Vrté se zdaj naprej, potém počéz pa malo v lévo in désno. Vsekdar pa varno pristajajo v rokáh fantov in deklét, ki so komaj odrasli osnovni šoli. Mórda tudi ne.

Tudi éden je ni pobral s ceste. Nihcé ni niti enkrat stégnil obéh rok, da bi tisto migljajočo stvar v zraku ujél. Vse so počenjali na pamet. Korakali so kakor feldmaršali, metali palice v berlinski zrak, mirno marširali naprej z očmi, uprtimi v asfalt, stegnili roko — in palica je bila že v njej! Hudič! Tudi éden med njimi ni nikoli zgréšil!

Vzhodnonémška kmetijska in industrijska proizvodnja se ziblje mimo. Vrag jih pocitraj, koliko imajo vsega! Ni čudno, da so po svetovni léstevici na pétém méstu.

Sledi kultura. Potem zgodovinski spomeniki. Toliko je tega, da posameznosti kar zbledijo. Ostaja nepozaben vtis celote.

Športne učiteljice v dresih. Telesčki, ob katerih bi srečen preživel svoj »Dasein«. Z zastavami v festivalskih barvah pléšejo po cesti, med njimi pa je velikanski festivalski znak. Za njimi se zgrinjajo v sprevid »široke ljudske mase« s pločnikov.

Spektakel je minil. Čez prenapolnjeni Alex se zrinem do televizijskega stolpa. V gneči me vrže ob mladeniča, ki deli letake. Zgrabim za enega, toda ljudski tok me nese dalje. Se le na Marx-Engels-Platzu utegnem vreči pogled na papir. Rdeče tiskano besedilo v ručini na oranžni kubistični podlagi:

»Učestniki X. vsemirnega festivalja mladostjoži i studentov!«

Podpis:

»Prezidium sojuza studentov Jugoslavii.«

Torej, sem nehoté in nevedé vendarle odkril naše. V letaku sporočamo, da smo začeli z akcijo, katere cilj je postavitev »univerze miru in solidarnosti v Vietnamu«. Sprva naj bi služila samo potrebam Vietnamcev. Pozneje naj bi se odprla profesorjem in študentom vsega neuvrščenega sveta.

V bistvu samo predlog. Brez programa, pri vsej stvari najbolj pomembnega: kje bomo denar za tako ustanovo. Sami ne ponujamo ničesar. Samo predlagamo. Predlog je seveda namerjen vsemu svetu. Nič izjemnega torej. Toda vsaj nekaj, s čimer smo se skušali vključiti v razpoložanje na festivalu. Vietnam in Frelimo sta tu svojstven pojem. Pojem za solidarnost z mladino in študenti z vseh suhih koncev matere Zemlje.

Berem poziv naših študentov. Asfalt okrog mene postaja vse bolj prazen. Za vrat si vržem ruto s podpisu udeležencev festivala. Potem pa kar nenadoma vbodljaji v pléčih. Previdno sem pogledal, kaj se godi za mojim hrbtom. Tucet skuštranih črnih glav se mi je zarežalo v kšit. Kar sami od sebe so se začeli podpisovati. Hoté-li pa so vedeti, od kód sém. In potém je odmevala »Jugoslavija«, da mi je bilo toplo pri srcu pa skoraj nerodno hkrati. »Tito! Tito!« so kričali. Pokorno sem sklanjal hrbét. Čakal sem, da se naval poléze.

Ob koncu té predstave smo se pantomimično smehljali drug drugemu. Fant iz Lusa je kazal, kje je pustil popoln svoj naslov s poštnim predalom vred. Kongožanu se je mudilo dodati še imé ulice in hišno številko. Malijec je poskakoval od veselja.

V moji zmešani latovščini se je znašlo nekaj francoskih stavkov. Drugi so brbljali vmés, da jim še slediti nisem mogel.

Nazadnje je vsa razposajena družčina nenadoma odplesala. Rés ne vém, kaj je tem črnim fantom poménil svetovni festival. Videti pa je bilo, da so se dobro počutili v svoji koži. Kakor da jih je čarovnikova róka prestavila na seménj, ki mu ni videti mejá.

Za zvečer je bil v Gruenau napovedán ognjemét na vodi, zato sem pohitél domov. Po kosilu smo odrinili z našim trabantom, da bi ob réki Sprée ujeli še kak prostor. Kar je videti iz avtomobila, je zelo lepó. Césta pa je tlakovana s kockami. Na sédežu me neprestano trése. Počutim se podobno, kakor da bi sedél na vibratorju.

Peljemo se mimo kontrole, pri kateri se Vzhodni Berlin urádnó končá. Spoznal sem štiri zaveznike iz zadnje vojne. Jugoslovanski rdeči potni list vsem skupaj vzbuja nepričakovano spoštovanje. V našem avtomobilu sledijo globoki vzdiholi olajšanja. Edina težava, ki nas še čaka, bo parkirni prostor. Téga je v NDR presneto težko najti.

V restavraciji ob reki smo malo pili. Potém smo jedli. Malo smo spét pili. Vmes smo prigriznili. Nato smo znova zgrabili

vsak svoj vrček piva. Čakali smo, kdaj se bo prva rakéta pognala proti nébu. Prijatelj mi je zagotavljal, da bom na svoje oči videl čudež. Ni ga naroda na svétu, ki bi znal pripraviti tak ognjemét, kakor to umejo storiti Vzhodni Nemci.

Stojišče na brégu réke smo izmenoma stražili. Ura je kazala že na desét zvečer. Zdržali smo še tri firklce, potém pa je méra potrpljenja prekipéla.

Ura je kazala že enajst, ko smo se ustavili pred domačo hišo. Tedaj — kakor nam nakljub — je nebo na daljnem obzorju zaplamenélo. Na tisoče rakét se je razpočilo v zraku, padalo v slapovih proti Zemlji in ugašalo... Slišal sem nekaj sočnih kletvic na račun pruske točnosti.

Potolazili smo se pred televizorjem. Ujéli smo neposreden prenos pogovorov na Alexu v Berlinu. Mlad Zahodni Nemec je z živahnimi kretnjami svojih rok dopovedoval najstniku v plavi srjaci:

»Ko nastopim svoj dopust, grem, kamor hočem. V Jugoslavijo, v Italijo. V Španijo. Ali kam drugam. Ves svét mi je odprt. Kam pa smés ti? Na Poljsko, v Sovjetsko zvézo — če te spusté, seveda. Največkrat pa samo na tvoj Grosser Mueggel-See.« (Eno izmed večjih jézér, ki obdajajo Berlin).

»Tako, prijatelj, lahko preživim svoj dopust na kraju, kjer ga ti ne moreš, pa čeprav ti je odprt vse svet, kot trdiš.«

»Odgovor sploh ni slab, a vendar, fant, si ga polomil!« komentira prijateljeva žena. »Moral bi reči, da »Bundesscheisse« (— drek iz Zvezne republike!) mora iti v svét. Tja pač, kjer so nizke céne. Z lastnimi prihranki bi ga doma namreč — ob astronomskih cénah — komajda preživotaril.«

Vzhodni Nemci so užaljeni. Njihovi rojaki z Zahoda jim v téh dnéh nenéhno očitajo blokovsko zaprtost. V mislih imajo malega človeka iz NDR. Za tega se je ves svet zožil rés samo na vzhodni blok. Se le upokoječem se odpro pota na Zahod. Moškimi torej pri petinšestdesetih, ženskami pa pri šestdesetih létihi. Pa še potém je tréba nastopiti pravo romanje, prédén pride človek do potnega dovoljenja.

Zaradi naših odprtih zahodnih méj se je tudi Jugoslavija znašla na spisku prepovedanih dežel. K nam ne smejo. Odprt pa jim je ves evropski Vzhod, za katerega ni treba vizumov. Čeprav so osebno prizadéti, skušajo te odločitve zagovarjati. Sedemnajst

milijonov in sto tisoč je namreč zanje magična številka. Toliko je prebivalcev v NDR. Že celo desetletje se podatek ni spremenil. Pa se lahko pohvalijo s čedno nataliteto. Ves prirastek se sproti zmuzne na Zahod...

Priznati moram, da mi je njihovo stališče všeč. Ogréti so za svojo socialistično državo. Imajo jo radi. Pripravljeni so jo braniti. Zagovarjajo vsak pameten ukrep, katerega namen je, deželo ohraniti takšno, kakršna je zdaj. Malo manj kot sovražno govorijo o ljudeh, ki bi NDR najraje zradili z zemljevida. Zavédaajo se, da bodo mogli zdržati samo v primeru, če bodo pripravljeni na žrtve.

»Očitajo nam nizek standard,« je z grenkobo v glasu začél razlagati prijatelj. »Kdo pa nosi poglavitno krivdo zanj? Zahod! Opetnajstijo nas, kjerkoli je mogoče. Pokonci so postavili cél birokratski aparat, da bi nam prizadejali gospodarsko škodo, kolikor se največ da. Kdaj bi se že lahko sporazumeli z njimi, če bi k nam prihajali s poštenimi nameni! Vselej skušajo iztisniti prednost zase. In v tém so si prav vsi enaki. Mar naj se vezemo na take »prijatelje«?«

V pogovor je »skočila« Hallsteinova doktrina in vse tisto, kar je morala zaradi nje prestatí Jugoslavija. Spoznavam, da o tém ne vedo kaj prida. Informburo je zapustil globoke sledove. Pojasnujem smisel neuvrščenosti. Ob Titovem imenu govorimo vsi vsevrhek. Zavidajo nam ga. O njem samo v superlativih. S hvalnicami na njegov račun sta me do solz ganila. Čutil sem, da jima povédano prihaja iz srca.

Zanima ju naš samoupravljaljski družbeni sistem. Kakšna je struktura naših družbenopolitičnih organizacij? Pa seveda šolstvo. O čém naj bi končno trije šolniki sploh govorili, če ne o šoli?

Kako prijetno je v tujini pripovedovati o domovini, če imaš ob sebi dva tako pozorna poslušalca, kakor sem ju imél jaz! Dva človeka, ki občudujeta mojo domovino in Njega, ki jo vodi.

Sveče, prižgane zaradi domačnostnega razpoloženja, počasi ugašajo. Polnoč je že davno mimo. Televizija se obnaša, kakor da s programom šele začénja. Tréba bo iti spat. Ob našem klepétu bi se nam lahko začel dan...

(Se nadaljuje)

Znana ulica v Vzhodnem Berlinu.

OBSODBA SVOLJŠAKOVEGA ZAPISA

Predsedstvo Zveze združenj borcev NOV Jesenice je na svoji seji, dne 27. decembra 1976, obravnavalo poleg ostalih zadev tudi politični izpad tov. Janeza Svolfšaka, pedagoga z Jesenic.

Omenjeni je, kot je razumeti v krajšem odlomku v sestavku »Med Nemci in mladino z vsega sveta« v »Listih«, literarni prilogi Železjarja v juliju 1976, grobo napadel narodnoosvobodilno gibanje na našem območju v letu 1943.

V tem primeru ne gre niti za kritično študijo niti za zgodovinsko ugotavljanje težkega stanja, v katerem se je v tem času razvijal narodnoosvobodilni pokret na našem območju.

Predsedstvo ZZB ne more biti ob tem primeru ravnodušno in je smatra-

lo za potrebno, da vas opozori, da ne moremo dovoliti take napade na NOP in jih obsojamo, kakor jih je obsodil tudi že odbor ZB NOV Dovje-Mojstrana.

Z uredništvom Listov želimo še naprej sodelovati, ker lahko ugotovimo, da je tematika NOB v njih zastopana in dovolj objektivno in kritično prikazana.

Moti nas le, da zadeva Svolfšak ni bila preje pojasnjena in objavljena, čeprav je bilo naše stališče že kmalu po objavi znano tudi uredništvu Listov.

Zahtevamo pojasnilo in objavo v eni od prvih števil Železjarja.

Tovariški pozdrav!

Občinski odbor ZZB NOV
Jesenice

zgornejasavsko dolino, objavljenem v zborniku Jeklo in ljudje III/1975: Ivan Jan med drugim pravi: »Začelo se je sredi junija 1943 na Jelovici. Vinko Hafner, takrat član pokrajinskega komiteja za Gorenjsko, in Stane Kersnik-Jelovčan, sta nas po daljšem razgovoru nekaj odbrala in odpeljala s seboj.« Potem opisuje pot in prihod na Mežakljo in nadaljuje: »... Tu sem zvedel, da bom šel na politično delo v zgornejasavsko dolino.« In dalje: »... Ker sem zvedel, da razmere niso ugodne, sem rad poslušal tudi bogate izkušnje Matije Verdnika-Tomaža, ki je prav te dni prišel prek Karavank s Koroške, kjer je bil na političnem delu...« Avtor je te razmere v nadaljevanju tudi opisal in v svojih spominih nadaljuje: »... Čez dva dni sva se s Pavletom (Ivan Krivec s Hrušice, prip. J. V.) končno nad Hrušico odpravila tja, kamor sva bila poslana: najprej nad Dovje, kjer naju je čakal domačin, tedaj edini partizan te doline Aleksander — Ivan Dovžan...«

Razen tega so mi bile znane ocene tovariša Edvarda Kardelja o narodnoosvobodilnem gibanju na Gorenjskem v letu 1942 in seveda tudi vse objektivne okoliščine, zaradi katerih je gibanje takrat zaostajalo.

Pri presoji pa sem izhajal tudi iz tega, ker sem vedel, da je bil Janez Svolfšak več let član krajevnega odbora ZB NOV Dovje-Mojstrana, da je veliko delal na zgodovini narodnoosvobodilnega gibanja v Dolini, predvsem pa na zbiranju podatkov, oziroma življenjepisov padlih borcev v Dolini in da zato zgodovino dobro pozna.

Ob vsem tem ne morem razumeti, da tovariš Konobelj, ki je dal osnovni ton in prvo oceno, ni stvari bolj objektivno presodil, še toliko bolj, ker je veliko delal na zgodovini NOB. Ne morem razumeti, zakaj taka obsodba uredništva, ob nekritični presoji stvari, še manj pa, zakaj se avtorju Janezu Svolfšaku to očita kot »politični izpad« kot »grob napad na narodnoosvobodilno gibanje na našem območju v letu 1943«. Še manj pa lahko razumem, zakaj posamezniki avtorja hočejo uničiti kot človeka in pedagoga, saj celo zahtevajo da se ga odstrani iz pedagoške službe in ob tem navajajo še dodatne nepreverjene obremenitve.

Ne morem razumeti, da tovariš Konobelj tako nekritično obravnava ta primer, ko Svolfšaka dobro pozna kot zavzetega in neutrudljivega pedagoškega delavca, ki nas je že nemalokrat presenetil z izredno kvalitetnimi kulturno političnimi manifestacijami, ki jih je pripravil s svojimi učenci, celo po njegovem nalogu. Ne morem razumeti, da ob tem pozablja, da je Svolfšak v svojem dolgoletnem pedagoškem delu in kot član organizacije ZB NOV mnogo naredil pri ohranjanju in negovanju tradicij narodnoosvobodilne borbe.

Ce pri vsem tem odmislimo ime Svolfšak in na njegovo mesto postavimo kogarkoli, mislim, da se tako ne ravna s človekom, še manj pa z borcem, članom organizacije, ki jo v občini vodi tovariš Konobelj. Vedno bi morali imeti pri tem ravnanju pred seboj človeka v vsej svoji celovitosti. Osebo prizadetost bi morala zamenjati objektivna kritična presoja, kajti taka enostranska polemika ne pelje do resnice, še manj pa do prikazovanja resnične veličine našega narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije. Kajti tudi to obdobje ni bilo brez slabosti in različnih odstopanj, kakor tudi ne naš nadaljni razvoj. Pa vendar smo imeli pogum vse te slabosti priznati pred vsem svetom in ravno zato smo kot socialistična samoupravna skupnost tudi veliki in cenjeni v svetu. Kritična presoja tega velikega obdobja naše zgodovine bo samo koristila našim prizadevanjem in pripravam v okviru SLO.

Joža Varl
glavni in odg. urednik

LE ODGOVORNA IN KRITIČNA PRESOJA

Pismo predsedstva občinskega odbora ZZB NOV Jesenice, ki smo ga na uredništvo prejeli 21. januarja in ki ga v uvodu v celoti objavljamo, zahteva nekaj pojasnil, kar je želja tudi predsedstva, še toliko bolj, ker avtor začetne kritike Franc Konobelj-Slovenko v sestavku, objavljenem v 35. številki TV 15, dne 2. novembra 1976, navaja: »Tudi ni prav, da je uredniški odbor »LISTOV« spregledal taka podtikanja. Če je to storil zavestno, je to obsodnja vredno.« Podobno trdi tudi krajevni odbor ZB NOV Dovje-Mojstrana v svojem pismu, objavljenem v 37. številki TV 15, dne 16. novembra 1976, v katerem navajajo: »Tudi uredništvo lista »Železjar« glede tega primera obsojamo, v prihodnje naj prizadeti pri pregledu objav najdejo več časa, da se kaj podobnega ne bi več pripetilo.« Pojasnilo tudi zategadelj, ker tov. Konobelj s svojo nekritično presojjo in avtoriteto predsednika občinskega odbora ZZB NOV povzroča verižno reakcijo tudi med drugimi borci, oziroma organizacijami ZB NOV, ki morda zato, ker so se borili na drugih območjih ali se v to niso poglobljali, razmere v tem konkretnem prostoru in času premalo poznajo.

Predno nadaljujem, sem bralcem dolžan dati pojasnilo, da kulturno umetniško prilogo LISTI ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, podpisani pa sem glavni in odgovorni urednik tako pri Listih kot pri Železjarju, le s to razliko, da to odgovornost pri Listih opravljam ljubiteljsko.

Da bralcem prihranim brskanje po Listih pol leta nazaj, citiram odstavek, ki je povzročil toliko obsodanj in kritike iz 27. številke Listov, z dne 29. julija 1976, čeprav bi bilo prav, da bi ga v celoti prebrali, ker bi šele potem lažje presojali stil pisanja Janeza Svolfšaka, katerega posebnost je, da se poskuša v celotnem zapisu brez »celofana« dokopati do resnice, pa najsibo prijetna ali neprijetna. V svojem dnevniku s potovanja po obeh Nemčijah pod naslovom Med Nemci in mladino z vsega sveta, v prvem nadaljevanju Janez Svolfšak piše:

»Muenchen, 28. julija 1973

Kakšen kaos na postaji! Leta 1943 sem jo prvič videl kot Hitlerjev Kanonenfuter. Tedaj smo v mrzlem januarju dva dni nagi

stali in čakali, kdaj bo prišel kdo, ki nam bo pokazal pot na Pokljuko. Pa ga ni bilo. Nikogar. V Sokolskem domu je bilo mrzlo. Na Jesenicah je bilo tedaj snega na kupe. Posmehovali smo se svojim bingeljčkom, neumno gledali v oči švabskim Stabsartztom in upali: zdaj, zdaj bo zveza. Nemci so kričali: Kaerntär Volksbund! Reichsarbeitsdienst. Ne na fronto, na delo! Za večni Reich! Mi pa smo čakali. Čakali na zvezo, ki je ni bilo... V naši dolini je vladala mrtva tišina. Nikogar ni bilo nikogar v gozdovih. Če je bil kdo, kot zdaj trdijo, da so bili, potem je bil zabit v kakem bunkerju. In je mirno čakal, da ga bo revolucija vzdignila na površje. Nas pa so mirno pustili odpeljati v švabsko klavnico. Kam naj bi sicer šli nagi osemnajstletniki?»

Avtor sestavka, ki ga moramo obravnavati kot literarno zvrst, ne pa kot oceno, kroniko ali celo zgodovino, se je pri tej svoji trditvi natanko opredelil na konkretni prostor, to je, na Dolino, ki jo smatramo za območje od Hrušice do Rateč, in na konkretni čas, to je, januar 1943. Zato tega ne bi smeli posploševati za ostala območja, kjer so bile razmere v tem času seveda drugačne. Seveda je avtor te razmere v Dolini opisal v njemu lastnem stilu, ki ga dosledno uporablja v vsem svojem dnevniku in v sam stil urednik ne more in ne sme posegati. Drugo pa je sama vsebina, oziroma resničnost opisa nekega stanja ali še bolje rečeno, opisa avtorjevega razpoloženja ob nekem konkretnem stanju, še posebno tako občutljivega, kot je narodnoosvobodilno gibanje ob še živčih borcih in aktivistih. Pri tem pa glavni in odgovorni urednik nosi vso družbenopolitično odgovornost, zato urednik kaj takega ne sme spregledati, še posebno pa ne »zavestno«, ker sicer ne bi sodil na tako odgovorno delovno mesto. Pri presoji tega »diskriminiranega« odstavka sem izhajal iz doslej napisanega o narodnoosvobodilnem gibanju v Dolini in iz tega, kar sem skozi 31-letno aktivno družbenopolitično delo (tudi pri zgodovini NOB) spoznaval na našem območju in pred tem kot aktivist in borec NOV.

Ko sem presojal ustreznost ali neustreznost tega odstavka, mi je bil najbližje sestavek Ivana Jana: Spomini na

Iz »ruskega dnevnika«

Gôri,
izgôri,
pepel je čist.

Drevo ubogih

Jaz
drevo ubogih:
koliko skrušenih stoletij
je šlo mimo mene
koliko ubogih je jokalo pod meno
koliko molitev žebralo
koliko rodov je pomrlo
koliko gnezd je bilo v moji krošnji
koliko je odletelo ptic –
jaz pa sem stalo neomajno
vsako leto bolj razvejano –
drevo ubogih

ki sem zdaj samo še spomin
in kar je ostalo rogovi
jih veže splet žic
in podpirajo koli –
ampak jaz
drevo ubogih
hočem še zeleneti
in še zelenim
čeprav z zadnjo živo vejo
z zadnjim zelenim listom
ker to je življenje
to je usoda
in vse kar zmorem
je to
da do kraja
do zadnjega roba
zelenim
in trpim
ker jaz sem
jaz –
drevo ubogih

(Jasna Poljana, 1969)

»Drevo bednih« – hrast za dvorcem Leva
Tolstoj; podednj so prihajali mužiki s svo-
jimi pritožbami in prošnjami.

Nagnil se je

Nagnil se je dan.
Za mano meglà.
V njej prikaže kdaj
se mil obraz –
pred mano noč.

Za vsem ostal bo le zapis,
obledel dokaz:
v hotelu Inturist
je dneva dva –
prebival – ta in ta.

Buhara

Kjerkoli

Kjerkoli si
si drevo
s koreninami.
Drevo med drevesi
in vsako brsti
cvetè
rumeni
usiha
trohni
in ostaja
do konca
le to
kar je bilo –
sadika
drevo
in panj
in prah
za drugo drevo

(Moskva, 1969)

Spoznanje I

Brazde, posejane z zlogi
nemih krikov, niso ozelenele
in tudi žalost je ostala zakopana
v zemlji toplih gred.

Kljub temu čas ne čaka.
Panj izbruhnil je svoj roj,
smrt požela, kar dozorelo,
travniki svojo sliko riše.

Spoznanje II

Naj bo noč
še tako temna,
je vendar svetlejša
od ljudi,
zakaj včasih
se razgrne
in na njenem dnu
zasvetijo zvezde.

Spoznanje III

Pravi smisel na življenjski poti
najde človek šele, ko spozna,
da pač zmerom komu je na poti,
a da sam nerad bi šel s sveta.

Spoznanje IV

Časi velikih prerokov so za nami.
Zdaj čas je psihiatrov in strokovnih analiz,
ki ugotavljajo, kako je z nami.
Zase vem, da še s sabo sem navzkriž.

Spoznanje V

Po pritiskih desnega podplata
in po ritmu ročnih vaj
spoznaš sposobnosti vozača
in njegov značaj!

VALENTIN POLANŠEK

Avtostoparsko stojim stran ceste

zato me mimodruveči obrlizgajo
z velikimi očmi,
zakaj neki ne prosim,
ker samo negibno stojim
in strmim v vozila.
Torej se ne znam pretvarjati,
ker bi rad zapuščal vtis,
da nekoga pričakujem,
ki bo sam od sebe obstal,
ker bo spoznal
mene že od daleč.

Pognali so me iz pivnice

in najbolj škoda se mi je zdelo
plošče,
ki sem jo samo za začetek smel poslušati.
Odpel sem kravato
in pot pod noge,
hvala vam zvezde,
ki mi boste obsevale
mojo melodijo,
ki je priokala za mano
skozi zaprta vrata.
Niti sanjal ne bi,
da bo še tako čudovita
nocojšnja noč,
ki se objema proti
svitnemu dojenčku.
Iz školjkastih globočin
brstijo kristalni pogledi
neobteženega obstanka tistih,
ki vse razvozljajo z nasmeškom.

Izpraznili smo domovanje

zdaj ubita tišina
razkrajata svetlobo in temo,
zevajoči koti
zabrisujejo oblike in črte;
človekova prisotnost
sedaj skoraj moti,
ker razpara bivanje
v prostor in čas
in minulo življenje.
Vseeno je čudno,
da so nomadi vedno več poznali
sveta in ljudi,
tudi današnji moderni nomadi,
a jih ne združujemo
v naše človekoljubje,
ker nismo po vsem svetu
in pri vseh ljudeh doma.

Ne čakaj da se izhripajo

v svoji pridigarški diplomaciji
in s prekvassenim moraliziranjem,
pretogo se boš razrastel
v uničujoči uslužnosti,
da si za druge na svetu,
pa boš postal repiza
neprebavljivega ponavljanja.
Kaj če se tuljavka
enosmerne brezvolje
zamota v mrežo tvoje kletke,
če ne v vešala lahkoverja?
Ne čakaj,
da bodo nepridipravi
kopali jaške
do tvoje lastnine
in rili rove
k tvoji smrti.

Fragmenti časa

- 1
Svet besed izgubil je veljavo,
njen krik se rabil je ob steni nič.
Beseda tožbe išče pot v daljavo,
ker tu je le prezir, je stvarnost biča.
- 2
Beseda častna podlegla je svetlobi prazni,
njene sence so monumenti lažni
in se nagibajo zdaj v to, zdaj v drugo stran
vsak up, da se nekaj v red postavi, je
zaman.
- 3
Cvet stoletne lipe zajema led.
V zatišju žalosti trohni spomini smrti.
Sejalec klenih src je zapustil sled
v razoranih njivah, kjer uteho iščejo potrti.
- 4
Tožba glasna šla je v svet.
Odmev je daleč in še ni dospel do nas.
Drevo vsajeno v znak upa, je ospelo cvet.
Čas brezbržno hodi svojo pot; spet je
mraz.
- 5
Vsaka greda rodi svoj sad.
Sejalec je le postranska stvar.
Vse je odvisno od zemlje in navad.
Ponos pa nima zrnja, se ne razda nikdar.
- 6
Zemlja vztrajno se vrtila,
vedno znova je pomlad,
cvetje v sad se spremeni,
potrta srca vedno stiska hlad.

Majske trave

*Visoke in ponosne
so majske trave,
kajti one vedo,
da so podoba pomladi.*

*Vendar vdano
čakajo rosnega jutra,
da se otenejo v srebrni lesket,
ko se bodo sklonile
nad koso in tiho
padle pod sončno nebo.*

*Majske trave
slovesno gredo v smrt,
zakaj one vedo za svoj čas.*

BENJAMIN GRACER*Deteljica*

1.

Od tistega dne, ko se je prva opica
uzrla v gladini vode: je igra člove-
kova. Bogastvo igra gospodarja, duh
mu hlapčuje, topoglavost ga va-
ruje...

med krvavimi sanjami in presuše-
nimi abstrakcijami.

2.

Lahko rečete, da me ni (kdo pa ve,
če še živi!) Svet smo spremenili v ve-
lik strojni vamp, ki melje in prede-
luje življenja v stvari. Toda tam na
robu obupa — tik preden se v nič
zdrsni: se včasih beseda rodi; beseda,
ki jo čaka jezik sonca...
za mogočen odgovor večnosti!

3.

Vsak večer se poiščem: od nekje
potegnem roke, ki ne vedo več, čiga-
ve so, priključim si nazaj noge; pre-
den se zahodijo v krogu, iz omarice
vzamem srce in si ga vstavim v levo
stran. (Ne more biti samo budilka, ki
vzdrami glavo — da se ob pravem
času se priključi na omrežje člove-
kovega stvarstva!)

Rad bi objel ženo, ki bi hrepenela
po jutranji zarji, po rosnih travah,
po dišečih, sončnih daljavah...

Čudni so ti ostanki sanj: da z nji-
mi še lahko preživim dan, ki že kdaj
ni več tvoj...

4.

Po poti sem (od mame — do žene)
stopajo boste žene; iztrgane iz pasti
ničnosti...

Dotaknejo se me z ledenimi sen-
cami, z ostrimi pogledi davno prese-
ženih obupov, s stočno milino gibov,
ki so ritem zemlje...

Pokličem jih z odmevom svoje
duše: in pripovedujejo mi velike
zgodbene vstajenja...

V njih je pelod nove človečnosti!

POT V DOLINO

Ni ga več in nikoli ga več ne bo med
nami.

Prst, pod katero počiva njegovo izmuče-
no telo, je še sveža.

Izpod vencev, ki venijo v toplem jesen-
skem soncu, iskri zlati napis: OČETU V
SLOVO.

Misli mi skušajo slediti njegovi poti, ki
je na tem mestu našla svoj konec. Ne uspe
mi. In tudi ne more. Za nekaj trenutkov
vendar ne moreš podoživeti življenja,
polnega težkih preizkušenj. Vidim le frag-
mente njegovih postaj:

delavec — brezposeln — s trebuhom za
kruhom — kmet — velika družina — iz-
gnanstvo — vrnitev — spet ponižanje.

Mozaik njegovega življenja bi bil pose-
jan s temnimi lisami, prepletenimi z nje-
govo neizmerno vero v zmago nad krivico,
ki ga je tolikokrat pahnila na tla. In vedno
znova se je vzravnaval in dosledno nadaljeval
svojo pot.

Zdaj ga ni več. Umrli je tiho, kot svetil-
ka, ki ji nenadoma zmanjka življenjskega
soka. Umrli je z nemo oporoko, da stopimo
v sled njegovih pokončnih korakov.

Moj pogled gre prek domačih njiv in
travnikov in gozda, gre po dolini in na
vrhove Karavank. Povsod je on, je njegovo
naročilo: tu smo doma! Nihče nima pravi-
ce, da bi nam jemal to našo zemljo, da bi
nas delal za tujce.

Moja pot v dolino je težka. Z dreves in
oglasnih sten kričijo parole, ki stiskajo
moje razbolelo srce, teptajo načela in pra-
vice.

Oči znanih obrazov mrko bulijo vame,
njihove misli razkrivajo smrt.

Smrt, spet smrt?

Moj korak postaja vedno bolj čvrst in
moje telo se podzavestno vzravna.

Očetova sled je še sveža, ne smem pu-
stiti, da jo zasujejo z listi hrastovih vej.

*Brezizrazno so zaškilili
nabuhli obrazi*

*in omizje se je potuhnilo,
ko sem se prikazal
kot nenapovedan prišlec,
pričakoval sem,
da se bom vsakemu vzgabil.
Nekdo se meni čez čas približa
in me namerava prekrotiti
v nimb tukajšnjih
samohvalnih hehetanj.
Koliko blagega mi je poprej
navrelo v osrčje!
Zdaj naj tukaj
prebijem noč
in gnijem v plehki sladkobi?
Mar sem prešibak,
kar sem celo sam zatrjeval:
da je resnica, ki jo moraš izreči,
da je resnica, ki je bolje ne rečeš,
da je resnica, ki jo smeš izreči.*

BENJAMIN GRACER

1977

*(Brez človečnosti
nas ni
na krilih večnosti!)*

*Deklica z užigalicami (Andersen!)
v kip ledeni...
Vsak plamenček je ljubezen:
ki ji ugasne-preden zagori*

Pavel Lužnik: Stara domačija — črna kreda

KRANJSKA GORA IN ZIMSKO-TURISTIČNA SREDIŠČA NA GORENJSKEM

Kranjska gora sodi med tiste gorske turistične kraje, ki so v povojnih letih doživeli največjo preobrazbo. Že leta 1974 je imela 3,6 % vseh prenočitev v SRS. Zmetiki turizma (planinstvo) segajo v drugo polovico 19. stoletja. Le-ta pa se je začel razvijati po otvoritvi gorenjske železnice. Med obema vojnoma je že slovela po vsej Jugoslaviji in je imela razviti dve turistični sezoni. Na tej tradiciji je zrasla današnja sodobna turistična podoba kraja, ki ima v zimskem turizmu nedvomno primat pri nas.

Izredno ugodna lega in lahka dostopnost sta turističnemu razvoju samo v prid. V sosednji Italiji in Avstriji potekata važni prometni magistrali: E-7 in E-14, do katerih je preko rateškega obmejnega prehoda oddaljenost le 18 km, in to v vseh letnih časih brez posebnih težav. Samo preko obeh mejnih prehodov: Rateče in Podkoren, je leta 1972 prešlo 65,1 % vseh vozil na gorenjskih mejnih prehodih (od tega 46,2 % tujih). Da bi Kranjska gora ohranila vrednost oddiha (Erholungswert), je bila v letu

1973 napravljena prometna obvoznica. Iz Ljubljanske kotline pa je dostopna po cesti prvega reda 1 a in E-94. Edina neugodna je povezava čez Vršič (1611 m), ker je v zimskem času zaprt.

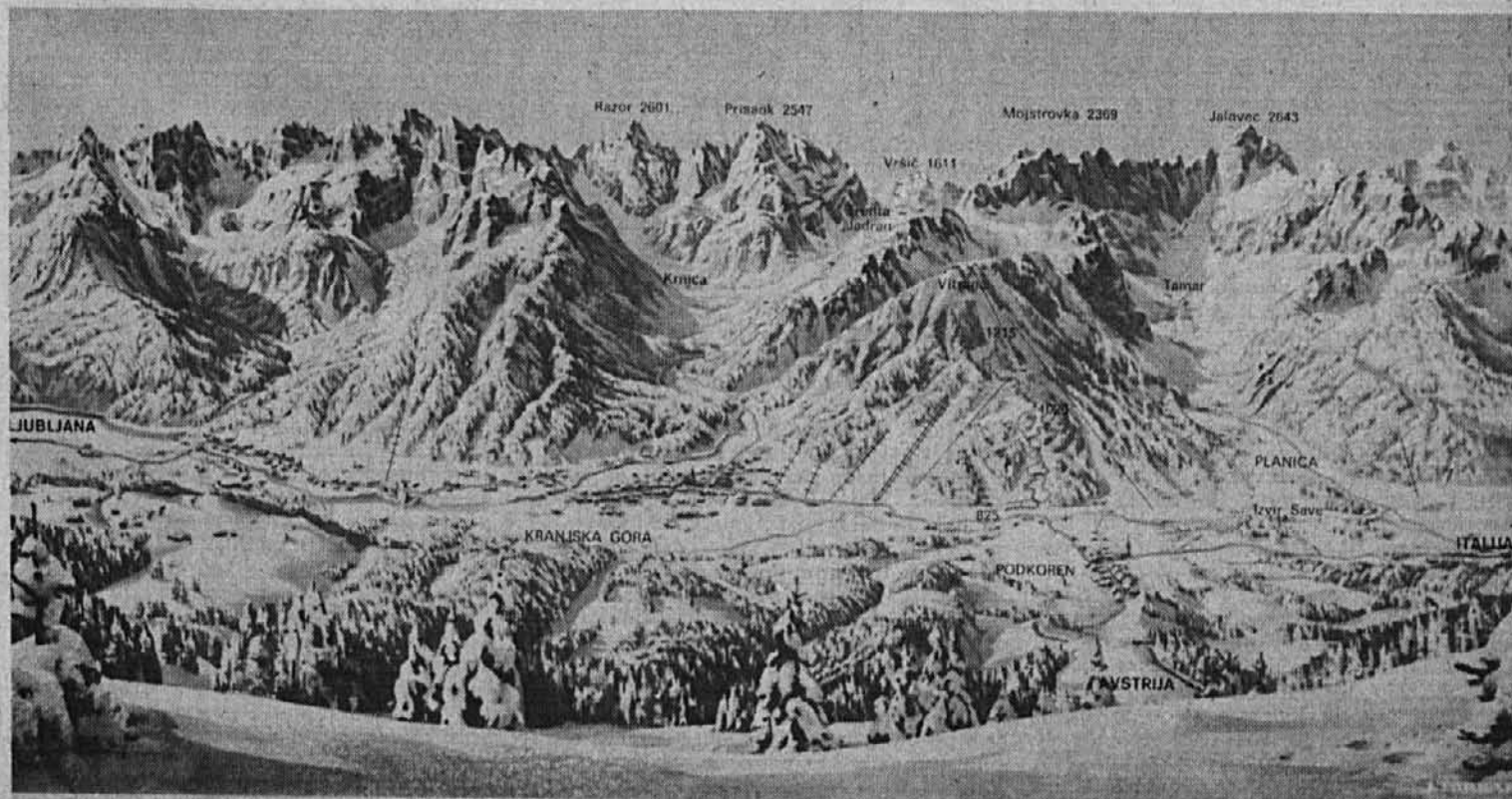
Geološko leži na Savskem prelomu (smer: vzhod-zahod), ki loči Julijske Alpe (triadni apnenici in dolomiti) od Karavank, ki v pretežni meri vsebujejo paleozojske skrilavce (silur, karbon, perm). Prav litoška zgradba v Kranjski gori in okolici je odločilnega pomena za razvoj turizma, saj so se ravno na triadnih apnencih in dolomitih razvile tiste strme oblike reliefa, brez katerih si planinstva, posebej še alpinizma, ne moremo zamišljati. Glaciacija je neugodno vplivala na smučarske terene (strma pobočja). To pa so nekoliko popravili postglacialni vršaji, od katerih so nekateri (Podkoren) tudi izredno pomembni za kmetijsko izrabo. Za nastanek slikovitih severnih sten je, podobno kot v ostalih delih Julijskih Alp, odločilna lega skalovjaskladov. Le ti so narinjeni proti Karavankam. (Pogled s Prisojnika proti masivu

Mojstrovke). Tu, pod severno steno Mojstrovke in na Kotovem sedlu so razviti tudi pojavi visokogorskega krasa.

V klimatskem pogledu odlikujejo okoličico Kranjske gore dolge in snežene zime, poletja so običajno kratka in sveža. To posebej poudarja Melik, ki pravi, da le-to ni v prid kmetijstvu, razen redkih kultur (rž, krompir, bob). Seveda pa to koristi turizmu – zlasti zimskemu.

Srednja letna temperatura v Kranjski gori je 6,7°C, januarja -4,5°C in julija 16,8°C (v obdobju 1925-1960). Zanimivo je, da je dni pod ničlo (-0°C) kar 156. To je izrednega pomena za analizo in pripravo proizvodnje umetnega snega in s tem za podaljšanje zimske sezone. Seveda je to pomembno tudi za zaledenitev naravnih vodnih bazenov (Jasna). Povprečna množina padavin znaša 1830 mm. V poletnem času nekoliko zaviralno vplivajo na začetek sezone, pomanjkanje le-teh pa neugodno vpliva na zimsko sezono (zadnje tri zime). Podatki o sončnem obsevanju so zelo ugodni.

(Nadaljevanje na 26. strani)

ni. Letno je le 120 oblačnih dni, največ v novembru (14,2 dni). Dni z meglo je sicer malo, vendar je zaradi vzporedniške smeri doline veliko sence. Zaradi tega so se tudi prvi prebivalci naselili na prisojni strani. Poprečno število jasnih dni je v Kranjski gori 62,7. V Ratečah jih je manj in to je tudi eden izmed razlogov, da se sneg obdrži za teden dni dlje. Debelejša snežna odeja se obdrži v Slatnah (nasproti skakalnic) tudi takrat, ko v Kranjski gori ni snega, ali pa ga je premalo za smučanje. Število jasnih dni gre bolj v prid zimski kakor letni sezoni. Zimske sezone v zadnjih letih so v krizi. Primanjkuje snega. Izpadi zimskih sezon zaradi izpada snega so sicer redki, vendar občutni. Zanimiva je analiza 43 zim v obdobju od 1907 do 1959. Poprečno število dni s snežno odejo v tem času je bilo 87,8 dni. Izpad snežnih padavin je mogoče omiliti

s proizvodnjo umetnega snega. Vsak laik bo zlahka ugotovil: če je temperatura pod 0°C pet mesecev in če je poprečna snežna odeja (naravna) tri mesece, sta tu dva meseca razlike. To se pravi, da je možno v Kranjski gori smučati 5 mesecev. (Primer: francoski zimsko športni center »FLAINE«, 1580–2485 m, ima za vsak primer kar 2,5 km proge pripravljene iz snežnih topov.).

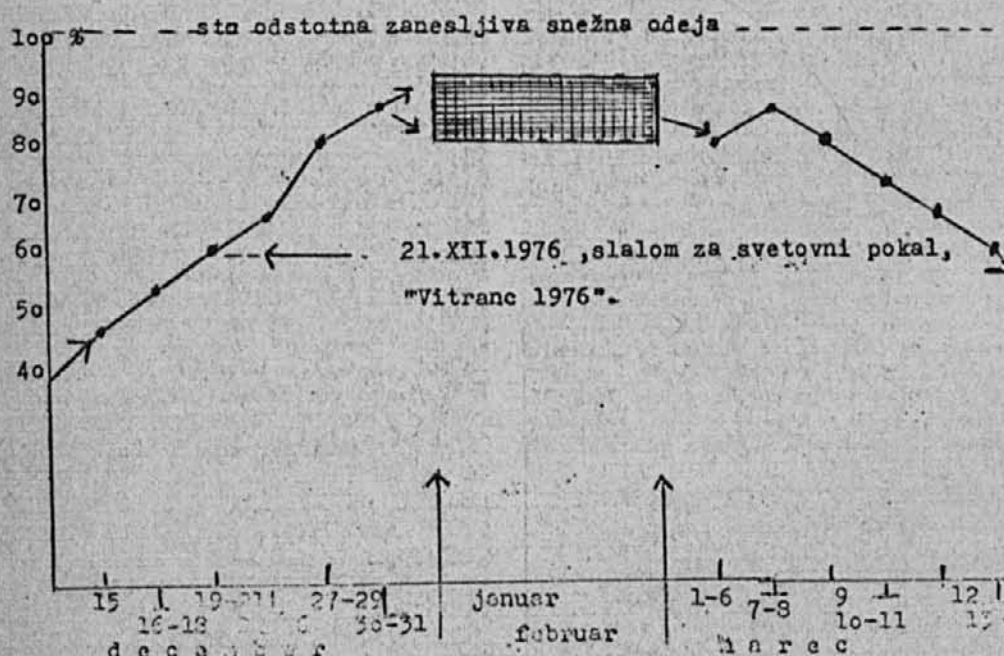
Na splošno snežne razmere v decembru niso vedno zanesljive. Poleg večletnih opovedi vitranškega pokala je posebno boleče odjeknil letošnji (21. XII. 1976). Prireditelj je premalo proučil zanesljivost snežne odeje – primerne za smučanje (15 cm). Le ta za december ni najbolj ugodna. Podatki HMZ v zadnjih 15 letih navajajo naslednje podatke: v % zanesljiva snežna odeja:

December:	Januar:
15. 46,6 %	80,0 do 93,3 %
16–18 53,3 %	Februar: isto kot januar!
19–21 60,0 %	Marec: do 9. marca 80,0 %
22–26 66,6 %	nato sigurnost snežne odeje.pada.
27–29 80,0 %	(Glej grafikon!)
30–31 86,6 %	

Zanesljivost snežne odeje v Kranjski gori.

Višine snežne odeje: 15 cm – primerno za smučanje.

Podatki HMZ Slovenije /1960–1975/ – 15 letno opazovanje.

Medtem ko v Kranjski gori traja naravna snežna odeja približno tri mesece, pa se na Vršiču obdrži znatno dlje. Pri Erjavčevi koči je takih dni kar 147, pod Mojstrovko 188 in pod plazom pod Prisojnikom kar 265 dni. Zato se turistični delavci Kranjske gore tako nestrno ozirajo proti Vršiču, ki naj bi podaljšal včasih že tako perečo zimsko sezono Kranjske gore.

Glede naravnih hidrografskih danosti naj posebej omenim dve naravni jezera: Jasna (2,5 km od Kranjske gore proti Vršiču) in Ledine (Rateče). V zimskem času sta tu izvrstni ledeni ploskvi in v januarju 1975 so tu celo pripravili met v daljino za evropsko prvenstvo v kegljanju na ledu. Žal naravnega drsališča Jasna ne vzdržujejo, čeprav je ob njem obnovljeno gostišče. Posebej so zanimivi Zelenci (drugi izvir Save Dolinke) med Podkorenem in Ratečami. Za izvirom je sedaj dolgo močvirje. V postglacialni dobi je bilo tu jezero in danes je razvit celo ribolov. Med kraške izvire pa poleg Nadiže pod Poncami sodijo še obilne vode v Martuljku; posebej je treba omeniti še oba slapova in slikoviti kanjon. Na splošno pa je vodovje kranjskogorske okolice hudourniškega značaja. Od celotnega

porečja Save Dolinke odpade kar 78 % na hudourniško področje.

Vegetacija je tipično alpska in gozd (macesen) sega do višine 1900 m (Sleme). Vegetacijski pokrov je premalo učinkovit in 1/3 področja Zgornje Doline je golo skalovje.

Zanimivo je dejstvo, da so vršaji na karavanški strani ugodnejši za nastanek prsti (debel sloj peščene zemlje), kakor na vitranški, kjer imamo tenek sloj črne barske zemlje.

Da bi se ohranilo naravno ravnotežje, sta v Zgornji Dolini dve naravovarstveni coni: krajinski park Martuljek in gozdni rezervat Mala Pišnica. Predvsem zaradi kmetijske dejavnosti, gozdarstva, rekreacije, rezervoarja pitne vode (poleg Martuljke) so v to cono predvidena še področja Tamarja, Planice, Vršiča in Krnice.

V tem območju je tudi dvojje lovišče: lovske družine Kranjska gora in zavoda za gojitev divjadi »Triglava«, ki imata poseben pomen v lovskem turizmu.

Poseben poudarek visokogorskega sveta je v planinski in alpinistični dejavnosti. Pojem Julijskih Alp je po zaslugi Dr. J. Kugyja znan po vsem svetu. V območju Zgornje Doline je 41 najbolj znanih vrhov v Ju-

lijskih Alpah. V plezalnem vodniku je opisanih kar 248 plezalnih smeri ali 47,2 % vseh plezalnih smeri v Vzhodnih Julijskih Alpah, vse to izhodišče Kranjske gore, Martuljka in Rateč. To so poleg Triglava planinsko in alpinistično najbolj zanimivi vrhovi v tej gorski skupini. Moramo pa poudariti, da so zavarovana pota varno izpeljana, kar priča relativno majhen odstotek gorskih nesreč s smrtnim izidom (med 2,7 in 8,8 %), v merilu SRS.

Smučišča Kranjske gore sodijo med najstarejša v Jugoslaviji. Trenutno so zelo urejena, toda ležijo prenizko. Med tem ko poprečni zimsko športni center leži vsaj 1200 m (v Evropskih Alpah) in se potem dvigne vsaj še tisoč metrov višje, leži Kranjska gora 800 m in se lahko dvigne le do višine 1160 m. Urna kapaciteta je sicer ugodna, ne pa optimalna, ki dosega le 2389 smučarjev. Če primerjamo velikost vseh smučišč (60 ha) ugotovimo, da ima smučar na voljo le 165 kv. m. To je 51 smučarjev na 1 ha. Gostota v spodnjem delu pa je še mnogo večja (prepletanje različnih sistemov vlečnic in prog) zato se ne smemo čuditi ugotovitvi, da se razmerje med zmogljivostjo smučišč in trendom naraščanja smučarjev stalno podira. Poleg rekreativnega smučanja je važen tudi športni element. Poleg vsakoletnega FIS pokala Vitranc se tu prirejajo vsakovrstna tekmovalna od mladinskih do sindikalnih.

V gibanju prebivalstva je treba poudariti, da do 14. stol. Zg. Dolina ni bila stalno poseljena, čeprav so skozi njo bila pota dobro prehodna. Pozna poselitev je odraz ostrega podnebja. Zanimivo je gibanje prebivalstva v sami Kranjski gori od 1869 do 1971:

leto	štev. preb.	indeks
1869	743	100
1880	678	91 (zaokroženo)
1890	684	92
1900	678	91
1910	693	93
1931	787	106
1948	918	123
1953	1101	148
1961	1083	146
1971	1119	150

Za začetno upadanje – depopulizacijo je vzrok deagrarizacija, za kasnejši dvig pa spremenjene dejavnosti, v zadnjem času turizem. Medtem ko je bilo še leta 1961 v Kranjski gori še 92 % nekmetijskega prebivalstva, je padlo leta 1971 97,6 %. Od primarnih dejavnosti je večjega pomena le živinoreja, ki je v odlični povezavi s terciarnimi dejavnostmi. Izredni razmah le-teh kaže, da je sedanje število prebivalstva že premajhno in, da se bo neugodni trend depopulacije bistveno spremenil.

Beg s kmetij Zgornje Doline pa kaže tudi padec poljedelske gostote:

Leto:	1953	1961	1971
	251	232	122
Indeks	100	92,4	48,6

Kljub številnim gradnjam v zadnjih letih, se je ponekod še »živo« ohranila tista značilna fiziognomija slovenske alpske hiše. Tu posebej izstopa Podkoren, ki kaže najbolj tipično sožitje med vasmi Zg. Doline na eni in koroškimi naselji v Zgornjem Rožu in v Ziljski dolini na drugi strani. Urbanizacija je sicer v zadnjem času prinesla mnogo novih, predvsem tujih elementov arhitektonike, ki motijo nekdanjo estetsko skladnost domače ustvarjalnosti. Tu prevladuje posebna varianta alpske hiše s tipično zaokroženim portalom glavnih vhodnih vrat. Poleg tipičnih starih kmečkih domov pa so tu še posebej znani stegnjeni kozolci z ozko streho iz deščic. Vse omenjeno se lepo sklada z monumentalno fasado ostenja Julijskih Alp.

Kakor smo že omenili, se je turistični promet v Kranjski gori in Zgornji Dolini začel razvijati po zgraditvi gorenjske železnice: Ljubljana - Trbiž leta 1870. V začetni fazi je prevladoval stacionarni turizem, obenem pa so naselja v Zg. Dolini služila kot izhodišča za prve planinske ture na vrhove, ker takrat še ni bilo planinskih postojank. Turistični promet je narastel po uveljavitvi Kranjske gore kot zimsko-sportnega letovišča. Pred drugo svetovno vojno je prevzela vodilno vlogo tedanjemu Bohinju. Turistični promet je bil precejšen! Medtem ko je imel turizem izrazito stacionaren značaj, prevladuje danes zlasti ob sobotah in nedeljah predvsem pozimi week-end turizem.

Predvojno število gostov je bilo preseženo šele leta 1951, število nočnin pa 1952. Izraziti vzpon zaznamuje Kranjska gora šele v začetku šestdesetih let in to predvsem zaradi izgradnje novih smučarskih naprav in nočitvenih kapacitet. Posebno po letu 1969. V letu 1973 je na območje Kranjske gore odpadlo 4,9 % vseh nočitev v SRS, od tega se je delež tujih nočitev povzpел od 2,1 % v letu 1961 na 3,8 % v letu 1973.

Glede odnosa zimska-poletna sezona, smo dobili ob primeru leta 1969 razmerje približno 60:40 v korist letne. Če pa prištejemo zimski sezoni še mesec december prejšnjega leta, dobimo približno enak delež.

Delež zimske sezone v celotni turistični sezoni:

leto:	delež zimske sezone:	delež decembra: (prejšnje leto)	skupaj:
1968	42,7	13,0	55,7
1972	47,9	10,1	58,0

Stirje najbolj zasedeni meseci v letu (prenočitvene kapacitete) so: avgust, julij, januar in februar. Najmanj zasedeni mesec po nočitvah je november. Novi hoteli, zgrajeni v zadnjih letih (Lek, Alpina, Larix, Kompas), postajajo središče raznih seminarjev in zborovanj.

Čeprav se stalno veča delež tujih gostov, so po obisku in nočitvah domači še vedno v večini. Med domačimi gosti prevladujejo obiskovalci iz SRS, Hrvaške in Srbije, od tujih pa so najštevilnejši Zahodni Nemci, Italijani, Nizozemci in Avstrijci.

Nočitve: v %	1969	1973
Dežele EGS	83,5	92,4
Dežele SEV	3,5	1,6
Ostale dežele	12,8	5,9

Najdaljšo dobo bivanja imamo pri gostih iz Nizozemske - 9,7 dneva, pri domačih obiskovalcih pa znaša le tri dneve. Leta 1971 so bila ležišča izkoriščena 47 % in to bolj hotelska (64 %) in manj zasebna ležišča (med 13 in 17 %). Kranjska gora žal še danes nima urejenega avtokampa, ki bi nedvomno privabil del tranzitnih gostov, podobno kot je to v drugih znanih alpskih turističnih središčih.

Zimsko sezono močno ogroža pomanjkanje snega v zadnjih letih. Februarja 1975 so bili hoteli zasedeni le 29,4 %, zasebne sobe pa samo 2,8 %.

Ker je Kranjska gora postala vodilni zimsko-turistični center je prav, da ji s tega vidika namenimo nekaj več besed. Poleg Kranjske gore si bomo ogledali še sosednje zimske smučarske centre - Zatrnik - bohinjska smučišča - Španov vrh nad Jesenicami, Krvavec, Zelenico in Veliko planino. Žičnice v omenjenih središčih so leta 1973 prepeljale skoraj 75 % vseh smučarjev pri nas. Samo žičnice v Kranjski gori so v tem letu prepeljale skoraj eno petino (19,97 %) smučarjev na Slovenskem. Zaradi lažje primerjave si oglejmo naslednji tabeli, ki prikazujeta žičnice v alpskih deželah in rast slovenskih žičnic.

ŽIČNICE

država	preb. v mil.	žičnice sk.	%	preb. na 1 žič.	dvosezon. žičnice	žičnica zimska	v % delež dvosezon.
Avstrija	7,5	3.037	28,4	2.470	479	2558	19
Francija	52,5	2.265	21,2	23.180	414	1851	22
Italija	55,4	2.017	18,8	21.467	531	1468	36
ZRN	62,0	1.624	15,2	38.177	124	1500	8
Švica	6,5	1.503	14,0	4.325	408	1095	37
Jugoslavija	21,2	227	2,1	93.392	46	181	20
SRS	1,7	186	1,7	9.140	28	158	15
Skupaj:	205,1	10.673	100	22.265	2002	8630	21,7

SRS je vključena v Jugoslaviji

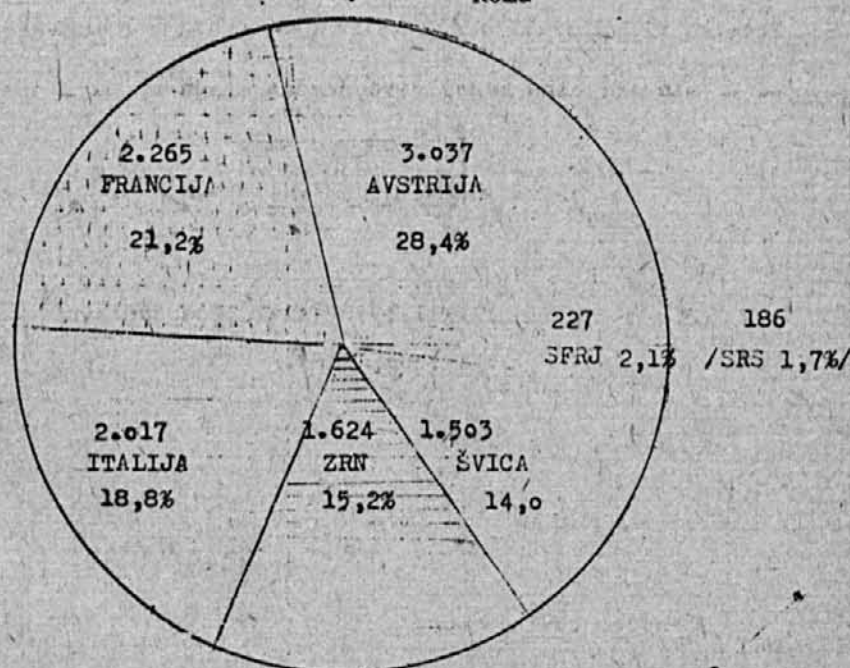
Vir: O I T A F (Organizzazione Internazionale di Transporti a Fune-Roma).

RAST SLOVENSКИH ŽIČNIC

	Število žičnic v letu					Struktura v %				
	1963	1967	1972	1973	1974	1963	1967	1972	1973	1974
nihalka	—	3	6	6	7	—	4,0	4,3	4,0	4,1
sedežnica	5	12	20	23	26	29,4	16,0	14,5	15,2	15,4
vlečnice	12	60	112	122	135	70,6	80,0	81,2	80,8	80,5
Skupaj	17	75	138	151	168	100	100	100	100	100

(Nadaljevanje na 28. strani)

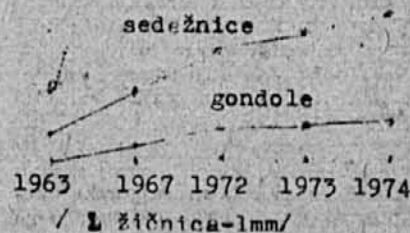
ŽIČNICE V ALPAH OITAF /ORGANIZZAZIONE INTERNAZIONALE DI TRASPORTI A FUNE/ Roma

RAST SLOVENSКИH ŽIČNIC

Indeks: 1974-1963	988
1974-1967	224
1974-1972	122
1974-1973	111

vlečnice

indeks

1974 - 988 (1963)

1974 - 224 (1967)

1974 - 122 (1972)

1973 - 111 (1973)

Poprečna stopnja porasta je pri žičnicah znašala v preteklem 10-letnem obdobju okoli 25 %

Pred leti so se običajno za praznik republike vrtele vse naprave. Zime so bile pač bolj radodarne in nad meter debela snežna odeja je bila običajen zimski pojav. Če bo tudi letos tako, potem bo 14 vlečnic in sedežnic v eni uri lahko popeljalo 8400 smučarjev. Približno toliko jih potegne tudi znani francoski center St. Gervais pri Chamonixu, ali več kot italijanski Andalo. Vseh smučarskih prog bo na voljo 23,1 km, torej več, kot ima, na primer, sloviti Bayrischzell na Bavarskem, oziroma Madonna di Campiglio ali Monte Bondone, kamor vozijo pozimi naše turistične agencije smučarje, ki je pri nas gneča. Vse proge bodo pripravljene s posebnimi teptalnimi stroji. Večina prog je lahkih ali srednje težkih. Spust z vrha Vitranc pa bo še naprej ostal rezerviran za najbolj drzne in izkušene »dilarje«. Za dobre smučarje bosta posebej mikavni progi proti Podkorenju, oziroma tekmovalni proti Brsnini.

Kot novost so prizadevni turistični delavci pripravili tudi 37 km sprehajalnih stez s tekaškimi smučmi (Loipe). Če bodo omenjene proge vzdrževane, potem se v Kranjski gori odpira docela novo rekreativno udejstvovanje, ki je v tujini znano že dalj časa in tudi zelo popularno. Tekaške proge v smeri Planice, Krnice in Gozd Martuljka niso težke, potekajo pa v izredno lepi pokrajini, nad katero se dvigajo severna ostenja Julijskih Alp. Naj omenim, da imajo podobni centri v tujini tudi še posebej urejene sprehajalne poti za peš hojo. Tako ima, na primer, zimsko športni center Radstädter Tauern poleg 50 km tekaških prog še dodatnih 50 km posebej vzdrževanih stez za peš izlete.

Priljubljena sprehajališča so v Kranjski gori že dalj časa znana, posebno v smeri Vršiča, Tamarja ali Krnice. Kadar sta Kranjska gora in okolica polna (rezervirati je treba vsaj nekaj mesecev prej), spi tu 4336 gostov, ali toliko kot, na primer, v svetovnem centru: Superdevoluy v Franciji, ne dosti manj kot Kronplatz na južnem Tirolskem ali, če primerjamo nam najbližji Bad Kleinkirchheim. Povedati moramo še, da je vseh prebivalcev na Kranjskogorskem območju 2751 (1971).

Posebno prednost pred ostalimi centri ima le-ta v dostopnosti. Čeprav je glede železnice bohinjski center na boljšem, se v Kranjski gori pripeljeta do smučišč naravnost in prične te smučati takorekoč kar iz avtomobila. Pa še eno veliko prednost ima Kranjska gora: v bližini sta dve meji in tako tudi obiskovalcem iz daljnjih republik ni nikoli dolgčas. Dolgčas tudi ni več zvečer. Za to poskrbe bogati programi vseh novih hotelov od plesov, ansamblov do avtomatičnih kegljišč. Tako mirno trdimo, da zabava »après ski« stoji na visoki ravni. Razvajeni gost bo morda iskal kak manjši lokal s pristnimi domačimi specialitetami in ga tudi našel.

Trije plavalni bazeni so sicer namenjeni hotelskim gostom, vendar nikoli ne odklonijo tudi ostalih obiskovalcev. Po podatkih HMZ je v kraju okoli 120 dni, ko je temperatura pod 0°C, zato drsališče nima posebnih težav niti potrebe po umetnem ledu, ki pa bi včasih prav prišel. Tako je bilo tu organizirano (pred dvema leti) evropsko prvenstvo v kegljanju. V vsaki sezoni pa se lahko sami udeležujete v kegljanju na ledu (Curling). Ob tem, da je štiri mesece

temperatura pod ničlo, so resno začeli razmišljati tudi žičničarji o pripravi umetnega snega. Imajo vse pogoje in še osvetljeno progo povrh. Hvalevredno je posnemanje francoskega centra Flaine, katerega smučišča se pričnejo pri 1580 m spodaj in 2485 m zgoraj. Kljub zagotovljenemu snegu so se tu zavarovali s topovi, ki pripravijo 2,5 km dolgo progo.

Smučarska šola Kranjska gora ima že predvojno tradicijo. Trenutno je ena najstarejših v državi in v njej stalno poučuje 5 izprašanih smučarskih učiteljev, katerim pa se po potrebi priključi še 20 drugih. S St. Moritzom v Švici se sicer ne da primerjati (100 učit.), vendar zadovolji vse obiskovalce, ki se želijo vključiti v smučarske tečaje. Dodati pa moramo, da ima smučarska šola na voljo tudi učitelje za teke in vodnike za lažje zimske gorske ture. Zaman pa bodo gosti spraševali po vrtcih za otroke, ki jih imajo danes skoraj vsi pomembnejši zimsko-sportni centri v Alpah. Mimogrede povedano: St. Anton v Arlbergu ima tri take vrtce, že prej omenjeni Superdevoluy v Franciji pa kar 6 takih vrtcev. Zato pa se bodo gosti lahko popeljali s sanmi do hotela Erike ali vozili Ski-iring v Planico. Razočarani pa bodo sankalci, ki se bodo drenjali ob smučiščih, medtem ko imajo, na primer, v sosednjem Bad-Kleinkirchheimu na voljo kar 4 km dolgo vzdrževano progo. Seveda so to tudi neprijetna razočaranja, ki se jih še tako popoln center ne more znebiti, čeprav se vsi v kraju trudijo, da bi take stvari odpravili. Zavedati se moramo, da je Kranjska gora pri nas eden najbolj razvitih centrov, ki pa se stalno dopolnjuje in v pozitivnem smislu vsako leto preseneča. Pred leti je v Kranjski gori delovala tudi jahalna šola, ki jo danes poznajo domala vsi podobni kraji. Pohvali pa se Kranjska gora s številnimi zmaji. Tovrstno udejstvovanje imajo le redki športni centri v Alpah in pomenijo posebno privlačnost. Upamo, da se bo lepo začela akcija tudi uspešno nadaljevala. Na reklamnih napisih znanega francoskega središča »Tignes« v Val d'Isere zasledimo, da poleg letal in helikopterjev ki prevažajo smučarje v področja, kjer še ni žičnic, tudi letijo zmaji. In ko smo že v Franciji, naj dodam, da zimsko središče Vars (1550-2578 m) pozna poletno atrakcijo - »smučanje na travi«; to omenjam zato, ker se danes posamezni kraji trudijo in prizadevajo na razne načine pridobiti sloves in seveda turistično klientelo.

Kar se smučarske opreme tiče, lahko mirno trdim, in bralci mi lahko verjamejo, da je Kranjska gora glede možnosti nabave smučarske opreme na samem vrhu naših podobnih središč. Kosa se, na primer z Madonno di Campiglio, razen v tenis igriščih, ker imajo tam kar tri - uporabne, seveda tudi v zimskem času. Poleg odlično urejene centralne izposojevalnice je oprema na voljo še v hotelih in pri žičnici. Kakšen napredek! Še pred dvanajstimi leti sem komaj s skupino učencev osnovne šole zbral nekaj zastarelih smučí za 10 gostov, ki so obiskovali smučarsko šolo.

Turistični delavci Kranjske gore se zavedajo, da je smučišč premalo, zato se seveda ozirajo proti Vršiču, kjer so razmere za nadaljno izgradnjo centra zelo ugodne. Ozirajo se seveda tudi proti Kurjemu vrhu in Planici. Resno so pripravili kandidaturu svojega kraja za svetovno prvenstvo. Prvič niso uspeli, toda za drugič so že optimisti, da bodo uspeli. Pri tem seveda zasledujejo podobna prizadevanja tudi drugod. Zelo so občutljivi, ko se gradijo centri drugod, posebno tisti, ki potem ne uspejo. Ali imajo prav? To bodo povedali drugi, vsekakor pa menim, da je center, ki se poteguje za nosilca tekmovalnega, kot je to svetovno prvenstvo, le nekje zaslužil, tja se mu prisluzne pri njegovi nadaljnji izgradnji več kot do slej. In cene? Dnevna karta stane 90 (lani 80) din, poldnevna 60 (lani 50), tedenska 400 in sezonska 1.800 din. Predvideni so

tudi popusti za šolske, sindikalne in druge skupine.

Med novostmi v letošnji zimi naj omenim »snack-bar« pri hotelu Alpina, ki je dostopen kar s smučišč. Na smučiščih Vitranc bomo videli udeležence evropskega mladinskega prvenstva.

SMUČARSKI CENTER ZATRNİK 881-1264 m

Sodi med mlajša tovrstna središča pri nas s posebno privlačnostjo v zadnjih letih. Odlikuje ga dobra dostopnost in kar skoraj 70 % od 14 km smučarskih prog je lahkih ali srednje težkih. Idealno za družinske, šolske in podobne izlete. Osemkilometrski oddaljenost od Bleda moti kvečjemu stacionarne goste, vendar so urejeni prevozi, pod smučišči pa je prostora za kakih 700 vozil. Snežna odeja, primerna za smučanje, traja približno tri mesece. Čudoviti razgledi z roba poključke planote, od Karavank do najvišjih vrhov Julijcev, očarajo še tako razvajenega »dilarja«. Za ljubitelje smučarskih sprehajalcev je na voljo tudi 3 km dolga tekaška proga (Loipe), ki pa je bila doslej žal nevzdrževana.

Vseh pet žičnic popelje na bližnje vrhove 4120 oseb na uro. V ugodnih zimah to znese nad pol milijona prevozov, kar uvršča center med srednje velike pri nas. Trenutno je težko predvideti gnečo ob sobotah in nedeljah, kajti s temi težavami se otepajo skoraj vsa znana smučišča. Vendar z gotovostjo trdim, da repov med tednom, razen ob izrednih razmerah, ne bo. Tudi prijetna okrepčevalnica pod Hotunjskim vrhom ne bo imela težav dokazati rentabilnosti. In cene? Dnevna vozovnica na vseh napravah znaša med tednom 60 din, ob koncu tedna in praznikih pa 80 din. Šolski in drugi skupinski izleti bodo imeli 20 % popusta in brezplačno vozovnico na vsakih 15 udeležencev. Poleg dnevne karte bodo na razpolago tudi točkovne. Ena točka bo veljala 1 dinar. Za posamezno vožnjo pa je treba računati od dveh do 10 točk. Medtem ko v samem centru skoraj ni infrastrukturnih objektov, pa le-teh ne manjka v bližnjem zaledju. Tu si bo mogoče v trgovinah ali hotelih kupiti ali izposoditi vso potrebno smučarsko opremo. Na voljo je tudi smučarska šola s štirimi stalnimi smučarskimi učitelji. Poleg tega pa imajo blejski hoteli še tri plavalne bazene. »Après-ski« zabave tu ne manjka; poleg plesa v štirih hotelih sta tu še dva bara, diskoteka in folklorne prireditve. Priznana letovišče se zaveda, da je pozimi skoraj vsak drugi obiskovalec, ki ne smuča, in prav zato je treba zanj poskrbeti. Tudi umetno drsališče, zlasti ob koncu tedna, to dokazuje. In kaj še nudi Bled gostom? Tu sta 800 m dolga sankajska proga s Straže, jahalna šola z učitelji in jahalno 10 km dolgo stezo. Namesto fijakarja se boste lahko popeljali s sanmi s konjsko vprego ali iz bližnjega letališča s športnim letalom dvignili nad idilično pokrajino.

Seveda nismo našli vsega, niti ne opisali celotne opremljenosti Bleda in Zatrnik. Prizadevni turistični delavci so se potrudili, da bi bilo gostom čim manj dolgčas. Seveda pa zna tu in tam priti tudi do nevednosti, na primer, ob premajhnih parkirnih prostorih na Zatrniku. Mladi smučarski center je sicer pomagal zapolniti manjkajočo vrzel čedalje hujšega pomanjkanja naših smučišč, odpraviti pa ne. Prav zato bi bilo pričakovati širjenje uspešno začete dela dalje v notranjost Poključke proti Viševniku. Tereni niso niti tako daleč in kar je važno, snežna odeja traja dosti dlje. Z rekonstrukcijo ceste na Poključki pa niti ne bi bilo bistvene razlike v dostopnosti med Rudnim poljem in Zatrnikom, ki se prav v tem tudi odlikuje. Morda bomo kmalu o tem od prizadetih krogov kaj več slišali?

LETEČA ZAJČKA

Ne, otroci, te zgodbe si nisem izmislil. Resnična je, kakor je resnično sinje nebo nad nami. Ali je ta sinjina res sinja, ne vem. Jaz je še nisem dosegel, pa tudi nihče drug še ne. Vidimo jo in ji pravimo nebo. In to je za nas dovolj. Učenjaki znajo to stvar razložiti drugače. Dolgo, dolgo so raziskovali in vedo več, kakor mi. Toda učenjaki so učenjaki in ne verjamejo v pravljice. Mi pa smo še majhni in zato verjamemo vanje.

Pravljico o letelih zajčkih mi je pravil moj ded. Jaz jih seveda nisem nikoli videl. A dedu verjamem. Zelo star je. Ko bi ne umrl lani, bi mu bilo letos celih sto let. In v stotih letih človek mnogo, premnogo doživi. In zakaj bi potem ne mogel kdaj videti tudi letelih zajčkov.

Moj ded je bil takrat še čisto majhen fantek. Takšen, kakršni ste zdaj vi, ki ste se komaj naučili brati. Moj ded pa takrat še ni znal brati. Namesto da bi hodil v šolo, je moral biti pastirček. Zato pa je poznal naravo mnogo bolj, kakor jo poznamo danes.

Nekoč (bil je lep junijski dan) je pasel čredo za vasjo, kjer so se stikala žitna polja z dišečim smrekovim gozdom. Čreda se je pasla leno in ni uhajala v njive. Tudi deda je sonce napravilo zaspanega in legel je v senco grmovja, da bi malo zadremal. Že je hotel zatisniti oči, ko je pritegnil pozornost tih šepet, prav nič podoben človeškemu.

Ded se je zdrznil. Čeprav je bil pogumen fant, ga je zaskrbelo, da niso morda hudobni škrtatje. Poznal jih je, je pravil. Kadar je takole na paši zaspal, so mu jo skoro vselej zagodli in nagnali čredo v njivo, kjer so živali delale škodo. Kadar je bedel, pa si seveda niso upali blizu. Bali so se njegove piščalke, s katero jih je nekoč prisilil, da so plesali ves dan, in jih tako kaznoval, ker so ga prejšnji dan ukanili in mu speljali čredo v sosedovo deteljo. Od takrat so se ga škrtatje bali in mu niso upali pred obraz. Poskrili so se in oprezali, kdaj bo zaspal. Zato ni čudno, da je deda zaskrbelo šepetanje v grmovju.

— Morda škrtatje kujejo naklep zoper mene, — je pomislil in premagal spanec, da si se mu je dremalo kakor že dolgo ne, in so se mu oči kar lepile, da jih je moral s silo odpreti. Zaspal pa ni. Vsaj tako je trdil vse do konca svojega dolgega življenja.

Previdno se je obrnil in opazoval. Škratov pa ni bilo. Globoko v temni senci gostega grmovja sta čepela dva zajčka, migala z ušesi in šepetala z gobčkoma, ki sta jih tako hitro pregibala, da bi jima ne bile kos niti največje in najbolj izurjene klepetulje na svetu. Bila sta kakor dva nagajiva učenca, ki šepetata takrat, kadar bi morala najbolj pazljivo poslušati učitelja.

Ded je napel ušesa. Imel je velika, kakor jih imam jaz. Le da je on razumel živalsko govorico, jaz pa se zaman trudim, da bi se je naučil. Pravijo, da so zelo redki taki ljudje, ki razumejo živali. Nekateri menijo, da jih sploh ni. Tudi mojemu dedu je rekel nekdo nekoč, da si zgodbe, ki mi jih pripoveduje, sproti izmišlja in da so zajčja govorica prazne marnje. Ne spominjam se več, kdo je bil. Vem le, da sem ga srepo pogledal, kajti jaz sem prepričan, da je moj ded razumel živali in znal njihovo govorico. Kako je ne bi, ko pa je moj ded toliko doživel, videl in vedel. Prepričan sem, da je vedel vse. Prav vse!

Zajčka sta torej vrtela svoje jezičke, moj ded pa ju je poslušal.

— Grev v zelnik onstran vasi? — je rekel prvi.

— Ne bi bilo napak, — je rekel drugi.

Ded je videl, kako se zajčkoma cedijo sline.

— Pes bi naju prepodil. Zadrnč sva mu komaj ušla, — je pravil prvi.

— Da, — je žalostno pritrdil drugi in se stresel ob spominu na strahotnega psa, ki ju je zadnjič iznenadil na zelniku in ju prikrajšal za obilni obed. Tudi prvega je obšel strah ob spominu. Da bi ga prikri pred plašnim bratcem in se pred njim pokazal junaka, je rekel:

— Psa se presneto malo bojim. Ko bi zelnik ne bil tako daleč, bi ti dokazal. Ne bi zbežal prej, dokler bi se ne navedel. Če

bi ga pa ne bi bilo, potem bi se pa šel psu poklonit pred njegovo hišo in bi ga s tacó krcnil po gobcu.

— Da bi si to upal? — se je čudil mlajši bratec.

— Bi! Le da bi ne bil zelnik tako zelo daleč.

Nato sta umolknila. Od vasi sem se je snelo dvoje golobov in letelo skozi sinji zrak. Ded je za trenutek pozabil na zajčka. Sledil je letu lesketajočih ptic. Njuno perje je kovinsko blestelo v soncu in se mavrično spreminjalo. Tudi zajčka sta opazovala golobji let in njuna srčka sta se zganila v hrepenenju.

— Ko bi midva imela taka krila! — je vzdihnil prvi.

— Da, — je pritrdil z vzdihom drugi.

— Letela bi skozi zrak.

— Letela, kamor koli bi hotela.

— Zemlja bi bila pod nama.

— Lahko bi pregledala vsa polja...

— In poiskala najlepši zelnik, — ga je prekinil prvi, ki je mislil samo na hrano.

— Ne samo to. Videla bi svet, širni svet in ne samo ta košček, ki naju obdaja, ta ozki, tesni svet, v katerega naju je vkovala najina zajčja usoda. Kako lepo je goloboma. Zakaj se nisva rodila kot goloba...

— Norca! — se je oglasilo od nekd.

Šele sedaj je moj ded zagledal starega zajca, ki ga prej ni videl.

Stari zajec je nejevoljno odkimaval z glavo in modroval:

— Le kakšna posebna sreča naj bi bila golobja usoda, norčka? Golob je prav tako bedna stvarca kakor zajec. In še bolj bedna. Človek ga je zaslužnjil kakor našega sorodnika domačega zajca. Vse, kar vidita, je navadna bahavost. Ko se bo človeku zahotelo golobje pečenke, ju bo vzel iz golobjnjaka, zadavil in pojedel. Ni vama treba zavidati golobjega leta. Pa tudi usode naših sorodnikov ne, čeprav menijo nekateri naši lačni bratje, kako lepo je domačemu zajcu. Človek ga krmi, pravijo. Ni mu treba skrbeti za hrano. Je same dobrote in brez strahu, da bi ga zgrabil pes ali ustretil lovec. Kaj pa ima od tega? Na koncu ga čaka nož. Zgrabijo ga in še uteči jim ne more. Človek ga je pital in mu s hrano ohromil urne zajčje noge, ustvarjene za svobodo polj in gozdov. Človek ga je pital. A ne iz dobrote. Pital ga je, da se bo mastil s slastno zajčjo pečenko prav tako, kakor se bo morda prav kmalu s pečenko onih dveh golobov, ki se zdaj spreletavata visoko nad nami. Ne, norčka moja, goloba nista vredna zavidanja...

Zajčka pa starega zajca nista poslušala. Njegove besede so zdrsele mimo njunih ušes, v katerih je pela sinja muzika daljav in višav, ki so golobom in pticam dosegljive.

— Ko bi imela krila, — sta vzdihovala in tožila nad svojo usodo, ki jima je namesto kril dodelila sprednje noge, ki se tako hitro utrudijo in v vsem življenju ne pridejo dalj kakor preleti golob v enem samem dnevu.

— Žalostno, žalostno, — je vzdihoval prvi.

— Da, — je pritrdil mlajši bratec tako žalostno da je žalost zajela celo mojega deda, ki je ležal skrit v senci in prisluškoval zajčjemu pogovoru. Tudi njega je zgrabilo hrepenenje in rad bi v širni svet, saj je bila njegova mladost žalostna, tako žalostna. Očeta ni poznal. Mati pa je služila v Ljubljani. Njega je še kot čisto majhnega fantka dala v rejo kmetu. Za vzrejo mu bo fant, ko bo gođen, za pastirja in kasneje za hlapca.

— Žalostno, žalostno, — je kakor zajčka vzdihoval moj ded, ko je mislil na otroška leta.

Že drugo leto je pastir. Drugi otroci zahajajo v šolo in se uče. On pa sme v šolo samo pozimi. Komaj ozeleni trava, da se morejo živali pasti, že mora za čredo. Drugi otroci pa se bodo v tem času naučili brati in pisati. On pa ne bo znal ničesar. Ko je nekoč potožil svojemu redniku, ga je ta ostro zavrnil:

— Kaj pa misliš, saj ne boš gospod!

Ko ga je pustil rednik samega, se je razjokal. Saj ni mislil postati gospod. Toda pastir in hlapec tudi ni hotel ostati vse življenje. Predobro je poznal starega berača Matijo, ki je bil vse življenje hlapec. Ko so mu roke odpovedale in niso mogle več orati in ne pokladati živini, ga je gospodar odslovil. Beraško palico je moral vzeti v roke. In povrh vsega se Matija ni nikomur smilil. Vsaj v srcu ne. Kmetje so govorili včasih, da je res revež. A kateri gospodar je tako neumen, da bo redil brezdelne roke.

In mojega deda bi čakala prav taka usoda. To je vedel. Zato ni mislil ostati vse življenje pastir in hlapec. V svet bi rad šel in se izučil za ključavničarja. V svet bi odšel kakor njegov bratranec...

— Žalostno, žalostno... — je zato kakor zajčka v grmovju vzdihoval moj ded. Tudi on bi se rad iztrgal usodi, ki ga je priklenila na pašnike in polja one vasi pod Stolom, ga prikovala na zemljo, ki ni bila njegova. Rad bi pobegnil temu življenju, kakor bi rada zajčka, ki sta si želela, da bi imela peroti. Zato ga je ganilo njuno hrepenenje, saj je bilo prav tako kakor njegovo.

— Žalostno, žalostno, sta še vedno moledovala zajčka.

— Nikoli nama ne bodo vzrasla krila, — je rekel mlajši.

— Nikoli, — je rekel kakor že vdan v usodo prvi in dejal: — Se nihče ni videl štirinožne živali s krili.

— O pač! — se je hripavo oglasilo iz duplje starega drevesa.

Zajčka sta se rahlo prestrašila in se ozrla kvišku. Tudi moj ded je pogledal v veje starega drevesa in videl, da je iz duplje pogledala temnožljava sova glava. Zarala je biti zelo stara.

— Kaj pa sanjarita, štirinožčka? — je vprašala in zatiskala oči, nevajene slepečega sonca.

— O tetka sova! — sta jo pozdravila plašna zajčka.

— Jaz, jaz, — je odgovarjala. — Poslušala sem vaju in pravita, da ni še nihče videl štirinožne živali s krili.

— Seveda ne! — je rekel prvi zajček.

— Ti je prav gotovo ne boš, ko bi rad krila samo zato, da bi si poiskal najlepši zelnik. Kako bi mogel ugledati kdo čudo, če misli samo na svoj želodec in samo nase, kakor da bi bil svet samo zanj in samo zaradi njega.

— Saj ne misli samo na to, tetka sova, — je branil starejšega bratca mlajši. — Raje od tega bi videl lepi svet, ki ga ne poznam. Prav tako kakor jaz.

— No, to je že nekaj drugega. Poznala sem človeka, — je govorila modrijanka sova, — ki prav tako ni nikoli mislila nase. Svet mu ni bil svet, ki daje dobrote človeškemu telesu. Svet mu je bila samo podoba neskončne lepote. In za to lepoto je živel, jo ustvarjal za druge ljudi, ki je niso videli, in niti pomislil ni, da s tem razdaja sebe, svoje srce, košček za koščkom, in tako počasi umira. Le redki ljudje so mu bili hvaležni za lepoto, ki jo je odstiral ljudem. Le redkokdaj so mu dali miloščino za njegovo delo. In še kadar so mu jo dali, so mislili, da so mu dali bogastvo. Bil pa je vse življenje ubog in reven, a on se ni menil zato. Služil je lepoti in hrepenenju človeštva, ker je bil poosebljeno njegovo hrepenenje. In ker je hrepenenje ogenj, ki izgoreva, je izgorel v tem ognju reven in ubog, da se je le redko kdo brez posmeha za njegovega življenja ozrl vanj...

— Cemu nama pripoveduješ to zgodbo, tetka sova. Ljudje so vendar naši sovražniki.

— On ni bil. Ljubil je živali. Zlasti nemočne živali, ki so prav tako bedne kakor revni neznačajni ljudje.

— Še te ne razumem, tetka, — je rekel mlajši zajček.

— Ali nisi vprašal o štirinožni živali s krili?

— Sem. A kaj ima ta opraviti s tem človekom?

— Pri njem sem jo videla na sliki.

— Kaj pa je to slika?

— Slika naslika človeka, da mu krasi stene.

— In slika je letela?

— Ne.

— In tista žival? Je bila zajec?

— Ne. Konj in ime ji je bilo Pegaz.

— In je letel?

— Ni, ker je bil naslikan. A videla sem tudi pravega. Kadar je bil tisti človek najbolj sam, najbolj beden in najbolj žalosten, kadar ga je hrepenenje žgalo, da se mu je v obraz zarisala bolečina, se je prikazal konj s krili in ponesel tega človeka v daljave.

— Pa mi menda ne misliš priklicati tega konja, da bi me potem ponesel kakor tistega človeka? Jaz bi imel rad sam krila, da bi poletel, kadar koli bi hotel, ne da bi mi bilo treba prej trpeti kakor tistemu človeku, — je nestrpnostno zagodel prvi zajček.

— Vem, vem! Ti bi imel rad krila, da bi lahko poletel kadar koli na najsočnejši zelnik in si tam priredil gostijo.

— Tako, tako, — je pritrdjeval prvi zajček.

— Potem ne boš nikoli doživel lepote, — je rekla modrijanka.

— Lepote? Ali ni največja lepota, kadar sem sit. Druge lepote ne pogrešam.

— Spoznati lepoto sveta, se oddaljiti od njega, da ti je svet zvezda med zvezdami, zagoreti v hrepenenju sam zvezda, zadržati v svetlo zvenenju in občutiti brezkončno pesem zvezd te ne mika?

— Kaj bi s tem? Od tega ne bom sit! — je malomarno odgovoril prvi.

— Jaz pa bi hotel, jaz pa bi hotel, — je šepetaje ponavljal mlajši zajček in ob tem hrepenenju pozabil, da danes ni še zaužil ničesar in morda tudi jutri ne bo. Toda njegov šepet je bil tako tih, da se je zgubil v objestni govorici njegovega starejšega bratca.

— Ti si modrijanka, tetka, in vse veš, — je govoril starejši.

— Vem, da nič ne vem, — je odgovarjala sova kakor stari modrijan.

— Morda pa vseeno veš, kako bi prišel do lastnih kril, — se prvi ni zadovoljil z modrijankinim odgovorom.

— To seveda vem, — je rekla.

— Kako? — je vprašal hlastno.

— Ne tako hitro, mali, da se ne boš kasneje kesal, — ga je svarila.

— Ne bom se! Samo povej! — je silil prvi.

— In če se s krili spremeni tudi tvoja narava? — je vprašala.

— Tudi!

— Če ti namesto gobčka požene golobji kljunček, želodček in okus pa ti ostaneta zajčja? — je svarila modrijanka sova.

Zajček je nekoliko pomislil in brundal zase:

— To bi bilo kajpak zelo neprijetno... — Kljunčka si ne želi. Želi si samo kril. Zato je rekel:

— Ali bi brez kljunčka ne šlo?

— Ne. Kajti ni živali s krili z izjemo Pegaza, ki bi bila brez kljuna. Tudi sprednjih nog bi ne imel več, ako bi dobil peroti. Prednji nogi bi postali krila.

Zajček se je zamislil. Hotel se je vživeti v podobo, ki mu jo je opisovala sova. Ni se mogel. Mučil se je. A zaman.

Drugi zajček pa je sanjaril o svetu — zvezdi med zvezdami, o sinjem zvenenju čudes, o katerih mu je pripovedovala sova, in

naenkrat mu je postalo tesno pri srčku, da ni on tisti človek, ki je videl lepoto drugače kakor drugi ljudje in jo zato ustvarjal, da je bila tudi drugim dosegljiva. Kakor tisti človek je popolnoma pozabil nase. In glej! Nenadoma je zagorel v hrepenenju. Tedaj pa se je svetlo utrnilo skozi ozračje, kakor da bi se samo sonce bližalo zemlji in jo hotelo objeti, dokler se čudežna svetloba ni spremenila v plahutanje velikih svetlih kril. Vsi, zajčka in moj ded razen sove so obstrmeli. Pred njimi je stal čudežni konj s krili.

— Začutil sem vaše hrepenenje, zajčka in deček!

Zdaj so sova in zajčka zagledali mojega deda. Prvi zajček toliko da ni pobegnil, drugi pa je zrl nepremično v čudežnega konja s krili. In prav tako je zrl vanj moj ded.

— Tvoj čas še ni prišel, — je rekel konj s krili mojemu dedu.

— A pridem pote, brž ko ponesem obadva zajčka v svet hrepenenja...

— Mene ni treba, — ga je prekinil prvi zajček. — Jaz hočem imeti sam krila.

Konj ni rekel nič. Le zahrzal je. Ne tako kakor drugi konji, kajti njegovo hrzanje je bila melodija, kakršne moj ded nikoli več ni slišal. Potem je z mlajšim zajčkom odrzel skozi sinji zrak. Svetloba, ki se je z njim oddaljevala, je bila podobna večerni zarji na poletnem nebu. In tudi ta svetloba je zvenela mnogo lepše kakor citre znanega cigana Aleksandra, ki je s svojim igranjem spravljal ljudi v solze ali v smeh, v razpoloženje, kakršno je pač bilo v srcu tega večnega popotnika, ki je prebredel svet pošir in počez in ki se ga še vedno spominjajo najstarejši ljudje.

Prvi zajček pa, kakor da ni slišal te melodije. Ko bi konj ne rekel, da ga bo popeljal v tisti neznani svet hrepenenja, marveč na najbolj sočni zelnik, bi ne pomisljal in bi bil prvi na konju. Toda tisti svet hrepenenja se mu je zdel že ob sovinih pripovedovanju tako nesmiseln, da se ni niti splašalo misliti nanj. Zato je zavrgel takoj vse pomisleke, ki so se ga lotili ob sovinih svarilih, in pozabil na vse nevarnosti, ki bi jih morda doživel, če bi mu zrasla krila. Zato je modrijanki rekel:

— Odločil sem se! Poskrbi, da mi bodo zrasla krila!

— Premisli, dobro premisli, da ti ne bo žal, — ga je znova posvarila.

— Premislil sem se in se odločil!

— Žal ti bo! — je rekla določneje sova.

Zajček se je pri sebi nasmehnil.

— Izmika se, — je brundal zase. — Najbrž mi je natvezla bajko. Zdaj pa, da bi se ne osramotila pred menoj in ohranila sloves modrijanke, bi me rada zastrašila... Seveda, boji se, da bi tega ne raztrobil po živalskem svetu in je ne osmešil širokoustnice.

Tako je mislil prvi zajček in zaspana sova se mu je zdela vedno bolj smešna in njeno modrovanje zlagano. Hudobno jo je pogledal in rekel:

— Zdi se mi, tetka, da se širokoustiš, ko govoriš tisto o krilih. Če je kaj resnice na tem, potem ne odlašaj in stori, kar bi rad!

Sova ni bila užaljena. Samo žalostna je bila, da so bila njena svarila zaman. Uvidela pa je, da bi bilo vsako njeno prigovarjanje, naj zajček opusti svojo nevarno željo, zaman. Je že tako, da mora vsakdo na lastni koži spoznati svoje napake in se zanje pokoriti. Rekla je le še:

— Prav! Samo to ti moram še povedati, da potem, ko boš imel krila, ne boš mogel nikdar več v svojo sedanjo podobo. Morda boš moral s krili celo umreti.

— Bahala se je, bahala, da mi lahko poskrbi krila, — je govoril zase. — Rada bi se izvlekla iz laži. A se ne bo. Tako mi zajčje duše! — je zaklel in rekel glasno:

— Ne izmikaj se, staruha! Obljubila si in stori!

— Prav! — je rekla zdaj sova, ki je ob žalitvi samo zamežikala, kakor da bi ji kak porednež naravnal z zrcalom sonce naravnost v oči.

— Prav! — je ponovila in zauhala, kar podnevi sicer ni njena navada.

— Uhu-uhui! — je ponovila trikrat.

In glej! Med grmovjem je zrasel iz tal stari čarovnik Čarodejnik in vprašal:

— Zakaj me kličeš, modrijanka?

— Zaradi mene! — je namesto sove nekoliko plaho rekel zajček. Bil pa je bolj pogumen kakor moj ded, ki je ob grdem čarovnikovem obrazu skril obraz v dlani. Bilo mu je, kakor da je tega čarovnika že nekoč videl. Tako znan se mu je zdel, a ni se mogel spomniti kdaj in kje se je srečal z njim.

— Zaradi tebe? — je zagrmelo iz čarovnikovih ust, da se je zajček stisnil k tlom.

— Da! — je rekel plaho.

— In kaj bi rad? — je znova zagrmelo.

— Krila!

— Krila! — se je zasmejal čarovnik, kakor da bi ozračje pretresalo dolgo grmenje.

— Krila! Krila! Vidiš ga frkolina, kaj si izmislil! — je v krohotu grmelo iz čarovnikovih ust.

Zajček je ves trepetajoč mislil, da se mu čarovnik posmehuje, ker je zahteval, kar je celo slavnemu Čarodejniku nemogoče. Zato je rekel:

— Sova mi je rekla, da mi lahko pričaraš krila.
— Prav rad, prav rad, saj si mi prav ti zadnjič obglodal vse zelje!

Ta glas se je mojemu dedu zdel znan. Kakor da bi bil gospodarjev. Poškili je skozi prste, a je videl samo, kako je Čarodejnik dvignil palico in izgovarjal besede kakor grom:

Čiri, čara, čaraj, čar,
krila dobi, zajčja stvar,
zajec-pol in pol-golob,
švignil v zrak skoz kolobar
mojih čarodejnih rok
zajec-pol in pol-golob,
čiri-čara, čaraj, čar.

Zajček je vzplaval v zrak.

— Joj, kako čudovito! — mu je zaigralo v srcu.

Dvigal se je vedno više in više. Polja in vas in drevje, vse je postajalo tako majhno, da se je v resnici počutil velikega in vzvišenega nad vsem tem. Tudi na zelnik je pozabil. Tako ga je razgrel njegov prvi polet.

Letel je in letel in sonce se je ujelo v njegova krila, da so zableščala kakor golobja, ki jih je še maloprej tako zavistno opazoval s svojim bratcem, ki je poletel s Pegazom.

— Kako neumen je bil bratec. Zakaj je letel s tistim norim konjem. Krila bi lahko imel. Svetla, blesteča se krila kakor jaz... A kaj hočemo! Pameti nikoli ni imel. Jaz sem bil vselej pametnejši od njega. On je sanjaril o neumnostih, jaz pa sem vselej mislil na zelje...

Zelje?

Kaj ni tudi njega sedaj prevzela tista neumna lepota?

O ne! To je bil samo trenutek, ko je ob prvem vzletu skozi srebrno sinji zrak pozabil, čemu si je bil zaželel kril. Za trenutek je bil podoben mlademu fantu, ki bi rad postal pesnik in ki je že začel pisariti nerodne verze, a se je še pravočasno zavedel grenkobe in težke poti pesniškega poklica in opustil vse te neumnosti, s katerimi se pečajo le poklicni norci in jih zato čaka skoro vse večji del življenja le pomanjkanje in beda. Ali ni sova govorila o tistem človeku, da je bil vse življenje beden?

— Skoro me je zapeljalo sinje nebo, — je pomislil zajček in se začel ozirati podse za zelniki, da bi si izbral najlepšega in najsočnejšega. Toda polja so bila zelena, ravne, obdelane lise med

travniki. Bil pa je previsoko, da bi mogel opaziti, kaj raste na njih.

Misel na zelje je zadušila lepoto v njegovem srcu in prebudila želodec, ki si še nikoli ni tako zelo zaželel slastne zeli kakor ta hip. Zato se je zajček začel zopet spuščati na zemljo. Zaprl je peroti in začel padati tako naglo, da se je v svojem zajčjem srcu, nevajenem višin, prestrašil. Razprl bi rad peroti, a so mu zaradi strahu otrpnile in padal je, padal vedno hitreje proti zemlji, kakor da bi bil kamen, dokler ni padel nedaleč od mojega deda, ki se je še vedno skrival pred čarovnikom Čarodejnikom.

Ko je zajček padel mrtev na zemljo, je Čarodejnik skočil k njemu in se zakrohotal. Toda še preden je bil pri zajčku, je zagledal mojega deda in planil nadenj in se zadril nad njim:

— Ti smrkolin, ti!

— Nikarte! Nikarte! — je prosil moj ded. — Jaz nočem kril. Pome pride krilati konj in me ponese v svet hrepenenja!

Tedaj pa je čarovnik že stegnil palico nadenj in začel neusmiljeno udrihati po njem.

— Ti bom dal na paši zaspati, smrkovec! In jaz te redim, lenobo!

Moj ded, takrat mlad pastirček, je prestrašeno odprl oči in zagledal razjarjeni gospodarjev obraz.

— Krave so šle v deteljo, ti pa spiš!

In padali so udarci. Kdo bi vse preštel.

Toda ti udarci niso ubili hrepenenja v dedovem srcu. Ni hotel ostati pastir in hlapec! Ob pravem času je spoznal usodo ubogega berača Matije. Hotel je postati ključavničar in nekaj let po teh sanjah, ki sem jih vam jaz po njegovem pripovedovanju napisal, je pobegnil s ciganom Aleksandrom v severne kraje nekdanjega avstrijskega cesarstva. Potem se je poslovil od Aleksandra in se izučil za strojnega ključavničarja, delal in trpel v avstrijskih in nemških tovarnah, se na Prvi maj nekega leta konec prejšnjega stoletja spoprijel v Salzburgu, ali kakor je on vselej pravil, v Solnogradu, z žandarji, ki so razganjali delavsko praznovanje, ter se končno vrnil na Jesenice, kjer je delal v tovarni vse do sedemdesetega leta, preživel okupacijo in dočkal še celo desetletje novih časov. Toliko moram povedati o njem, kajti on mi je nekoč — otroku — pripovedoval to zgodbo, ki sem vam jo danes napisal.

CVETKO ZAGORSKI

PTIČEK

S štiriletno Lenko sem bil v hribovitem primorskem kraju na počitnicah. Dnevi so bili vroči, noči pa že hladne in jutra rosna. Sonce je vzhajalo šele ob šestih in se dobro uro otepalo meglic in megla, ki so se pred jutrom razvlekale po dolini. Poletje se je nagibalo v jesen.

Sama sva sedela v gostilniški sobi in čakala zajtrk: belo kavo, kruh in poln krožnik marmelade.

Vstopila je natararica v belem predpasniku — ampak to pot brez skodelic in krožnikov. Pač pa je nekaj tiščala v pesti in se skrivnostno smehljala.

»Sladkorčki?« mi je šinilo v glavo. »Počemu sladkorčki?«

Ustavila se je pred Lenko in razklenila pest. Na dlani ji je ždel ptiček — mladiček. Glavico je imel drobnno ko lesnik, oči drobnejše od bucik. Mežikale so iz sivega puha in se svetile. Črne repetničke so se lesketale, prav tako repek. Vrhinja, krajša peresa so bila rumena.

»Na mizi pod verando sem ga našla,« je povedala dekle. »Iz gnezda je padel, izpod strehe. Samica je frfotala okoli njega, pomagati mu ni mogla. Še poginil bo, revček...«

Kaj naj počnemo z njim? Nazaj v gnezdo ga nismo mogli položiti, bilo je previsoko pod streho. Vendar pa si zdaj, ko je prepozno in me peče vest, priznavam, da bi lahko kje v vasi našel dovolj visoko lestev. Pa se mi ni ljubilo. A povedati moram tudi to, da sem želel ptička obdržati zase, ga Lenki v veselje krmiti in odgojiti, potem pa

vtakniti v kletko, da bi nama pel in naju s čivkanjem, s pisano postavico in frfotanjem kratkočasil. Te sebične želje sem opravičeval z izgovorom, da hočem, do brotnik, rešiti ptičje življenje.

To se je zgodilo včeraj zjutraj, še preden je prodrlo sonce skozi meglo in posušilo roso. Zdaj, ko pišem to zgodbo, pa je poldne, sonce greje z vso dnevno, pozno-poletno močjo na rdeče strehe in zvonik, na polja, košenice in skalnate hribe. Le ptička ne greje več. Kmalu potem, ko je dobil do brotnika, je poginil. Zgodilo pa se je takole:

Med zajtrkom je ždel sredi belo pogrnjene mize in se ni ganil. Le nekajkrat je prav milo čivknil, potem pa zasukal glavico in skril kljunček in oči pod perutnice.

Z Lenko sva hotela tudi njemu privoščiti nekaj drobtin. S palcem in kazalcem sem prijel kljunček in mu ga hotel odpreti. Pa je bil predroben za moje okorne človeške prste, čeprav so kratki in tenki.

»Ni lačen,« sem rekel. »Ko bo lačen, bo že sam odprl kljun.«

Lenka je nesla ptička v sobo in ga položila na svojo posteljo. Potem sva šla na sprehod. Lenka se je podila z vaškimi mačkami in psički, jaz pa sem ji bil za varuha, ko bi prišlo med njo in kakim psom do nesporazuma.

Čez dobro uro sva se vrnila. Lenka je že na pragu v sobo ugotovila, da ptička ni več na postelji. Pregledala sva sobo — brskala pod odejo, pretaknila kote — ptička nikjer.

Saj skozi okno ni mogel odleteti, previsoko je bilo. To sem izmeril že zjutraj, preden sem ga zaklenil v sobo.

Nazadnje sem odgrnil zastor in ostrmel: ptiček je ležal na tleh, na prsih, z zaprtimi očmi, z nazaj stegnenimi nožicami. Ena perut je štrlela stran, videti je bila zlomljena, izpod nje je gledalo rdečkasto, nežno meso. Okrog ptička je ležalo nekaj belih puhcev, nič večjih od snežink.

Komaj rojeni ptiček je torej z zadnjimi, edinimi močmi priskakljal in prifrftal do okna, se zaganjal kvišku, zadeval ob zid in nazadnje onemogel in omahnil.

Z Lenko sva se spogledala.

»Spi,« je šepnila Lenka.

Odkimal sem.

Lenka me je vprašujoče gledala. Ni razumela, bila je še premajhna.

Prijel sem trupelce za nožico in ga dvignil. Glavica in perutnice so se povesele. Bel puhec na trebuščku je zatrepetal v sapi. Stegnil sem roko skozi okno in spustil ptička na vrt.

Lenka je zajokala.

Stopil sem k umivalniku in si umil roke. Kolikokrat si v življenju takole umijem roke.

Potem sva šla z Lenko dol na malico. Po malici sva šla v vas in ptička pozabila...

Tisto noč me je zbudilo cviljenje in lomastenje po vrtu pod oknom. Bile so mačke. Spomnil sem se ptička in težko mi je bilo. Do jutra nisem več zaspal.